

**Sud Bosne i Hercegovine
Суд Босне и Херцеговине**

Predmet broj: S1 1 K 028283 19 Kri

Datum: objavljivanja 14. septembar 2020. godine
pismenog otpravka 23. septembar 2020. godine

Pred pretresnim vijećem u sastavu:

sudija Davorin Jukić, predsjednik vijeća
sudija Lejla Konjić Dragović, član vijeća
sudija, Tatjana Kosović, član vijeća

u predmetu

TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE

protiv

Saše Ćurčića

PRESUDA

Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine:

Mersudin Pružan

Branilac optuženog Saše Ćurčića:

Slaviša Prodanović, advokat iz Foče

Broj: S1 1 K 028283 19 Kri
Sarajevo, 14.09.2020. godine

U IME BOSNE I HERCEGOVINE!

Sud Bosne i Hercegovine, Odjel I za ratne zločine, u vijeću sastavljenom od sudije Davorina Jukića, kao predsjednika vijeća, te sudija Lejle Konjić Dragović i Tatjane Kosović, kao članova vijeća, uz učešće stručnog saradnika Dragana Mirjanića, u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu koji se protiv optuženog Saše Ćurčića vodi po optužnici Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: T20 0 KTRZ 0015287 18 od 19.12.2018. godine, potvrđenoj dana 04.01.2019. godine, a kojom se optuženi tereti za počinjenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) u vezi sa članom 180. stav 1. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), nakon održanog glavnog pretresa, na kojem je dijelom bila isključena javnost, u prisustvu tužioca Tužilaštva Bosne i Hercegovine Mersudina Pružana, optuženog Saše Ćurčića i branioca optuženog, advokata Slaviše Prodanovića, donio je i dana 14.09.2020. godine, javno objavio sljedeću

P R E S U D U

I

Na osnovu člana 285. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine

OPTUŽENI:

Saša Ćurčić, sin Jagoša i majke Miroslave rođene Cicmil, rođen 08.06.1960. godine u Foči, nastanjen na adresi: ..., ..., državljanin ..., JMB: ..., po zanimanju ugostitelj, oženjen, otac dvoje punoljetne djece, pismen, završio srednju ugostiteljsku školu, služio vojsku u Sloveniji, u gradu Bovecu, 1980. – te godine, nema čin rezervnog vojnog starješine, ne vodi se u vojnoj evidenciji, neodlikovan, srednjeg imovnog stanja, zastupan po braniocu po službenoj dužnosti – advokatu iz Foče Slaviši Prodanoviću, osuđivan;

KRIV JE

Što je:

U vremenskom periodu između 03.07.1992. i 18.07.1992. godine, u kojem periodu se odvijao širok i sistematičan napad vojnih, paravojnih i policijskih snaga Srpske Republike BiH, a potom Republike Srpske, usmjeren protiv civilnog bošnjačkog stanovništva općine Foča, znajući za takav napad te da njegove radnje čine dio napada, kao pripadnik tih snaga, postupao suprotno pravilima Međunarodnog humanitarnog prava kršeći odredbe zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija od 12.08.1949. godine¹, tako što je zajedno sa drugim osobama prisilio Bošnjakinju na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), i to tako da nakon što je više ženskih osoba Bošnjačke nacionalnosti zarobljeno dana 03.07.1992. godine u selu Trošanji-Mješaja na području općine Foča od strane vojnih snaga Republike Srpske, nakon čega su ove zarobljene žene smjestili u Srednjoškolski centar u Foči odakle su ih izvodili radi silovanja, te je tako neutvrđenog dana u periodu između 03.07.1992. i 18.07.1992. godine iz Srednjoškolskog centra u Foči Dragan Zelenović zv. Zelja izveo oštećenu „S 1“, „S 2“ i još jednu zarobljenu Bošnjakinju, koje je zajedno sa Sašom Ćurčićem i još jednim srpskim vojnikom odvezao u napuštenu muslimansku kuću u mjestu Gornje Polje - općina Foča, gdje su ih silovali, pa je tako Saša Ćurčić odveo oštećenu „S 1“ u jednu od soba te joj rekao da njemu ovo ne treba jer je oženjen, a zatim je prisilio „S 1“ da ga oralno zadovolji tako što ju je vukao za kosu i gurao svoj penis u njena usta te je svršio po „S 1“, nakon čega su ih vratili u Srednjoškolski centar;

čime je optuženi Saša Ćurčić počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. KZ BiH u vezi sa tačkom g) (prisiljavanje druge osobe na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju - silovanje), a sve u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

Pa ga Sud primjenom odredbi člana 172. KZ BiH, u vezi sa članovima 39., 40., 42., 48., 49. i 50. KZ BiH,

OSUĐUJE

¹ Član 3.: ... U slučaju oružanog sukoba koji nema karakter međunarodnog sukoba, a koji izbije na teritoriji jedne od Visokih strana ugovornica, svaka od strana u sukobu biće dužna da primenjuje bar sledeće odredbe: ...

Na kaznu zatvora u trajanju od 5 (pet) godina

II

Na osnovu odredbe člana 198. stav 2. ZKP BiH oštećena „S 1“ se sa imovinskopravnim zahtjevom upućuje na parnicu.

III

Primjenom člana 188. stav 4. ZKP BiH, optuženi se oslobađa od dužnosti naknade troškova krivičnog postupka, te isti padaju na teret budžetskih sredstava.

O B R A Z L O Ž E N J E

I. TOK KRIVIČNOG POSTUPKA

A. OPTUŽNICA I GLAVNI PRETRES

1. Optužnicom Tužilaštva BiH (Tužilaštva) broj: T20 0 KTRZ 0015287 18 od 19.12.2018. godine, potvrđenom dana 04.01.2019. godine, Saši Ćurčiću je na teret stavljeno izvršenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) (prisiljavanje druge osobe na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje) a sve u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

2. Na ročištu radi izjašnjenja o krivnji, održanom dana 04.02.2019.godine, optuženi Saša Ćurčić se izjasnio da nije kriv za djelo koje mu se potvrđenom optužnicom stavlja na teret, a glavni pretres je počeo dana 05.03.2019. godine čitanjem optužnice i izlaganjem uvodnih riječi Tužilaštva.

3. Glavni pretres u ovom krivičnom predmetu je okončan dana 24.07.2020. godine iznošenjem završnih riječi stranaka i branioca optuženog.

U tome cilju zabranjeni su i zabranjuju se, u svako doba i na svakom mestu, prema gore navedenim licima sledeći postupci: a) povrede koje se nanose životu i telesnom integritetu, naročito sve vrste ... svireposti i mučenja; ... c) povreda ličnog dostojanstva, naročito uvredljivi i ponižavajući postupci; ...

B. DOKAZNI POSTUPAK

DOKAZI TUŽILAŠTVA BiH

4. U toku dokaznog postupka, Tužilaštvo je izvelo dokaze saslušanjem sljedećih svjedoka: Osmana Subašića, Dragana Đurovića, Emira Varda, „S1“, „S8“, Milomira Davidovića i „S4“.

5. Spisak materijalnih dokaza koje je tužilac prezentirao i uveo u spis dati su u prilogu I presude i čine njen sastavni dio.

DOKAZI ODBRANE

6. U toku dokaznog postupka odbrana nije izvodila dokaze saslušanjem svjedoka.

7. Spisak materijalnih dokaza koje je branilac prezentirao i uveo u spis dati su u prilogu II presude i čine njen sastavni dio.

C. ZAVRŠNE RIJEČI

1. Tužilaštvo BiH

8. Tužilac je u završnoj riječi izrazio uvjerenje da je Tužilaštvo u toku postupka dokazalo da je u periodu koji se optuženom stavlja na teret od strane srpskih snaga, koje su činile vojne, paravojne i policijske formacije, izvršen širok i sistematičan napad usmjeren protiv civilnog stanovništva bošnjačke nacionalnosti općine Foča, da je optuženi znao za taj napad i da je bio svjestan da radnje koje je počinio, a koje su opisane u izreci optužnice, predstavljaju dio tog napada.

9. Tako je tužilac, vezano za okolnosti postojanja širokog i sistematičnog napada, istakao da je na prijedlog optužbe Sud prihvatio kao utvrđene činjenice iz presuda MKSJ-a (ukupno 67 činjenica), koje činjenice su potvrdili svjedoci optužbe, a na iste okolnosti je Tužilaštvo izvelo i materijalne dokaze.

10. Da je optuženi znao za postojanje oružanog sukoba na području općine Foča i

da je znao za postojanje širokog i sistematičnog napada od strane srpskih vojnih, paravojnih i policijskih snaga, usmjerenog protiv civilnog bošnjačkog stanovništva općine Foča, kao i da njegove radnje čine dio tog napada, po mišljenju optužbe proizlazi, kako iz materijalnih dokaza i iskaza svjedoka optužbe, tako i samog iskaza optuženog datog u fazi istrage.

11. U pogledu pojedinačne inkriminacije, tužilac se u toku svog izlaganja osvrnuo na pojedine iskaze svjedoka i materijalne dokaze. S tim u vezi, tužilac je istakao da su saslušani svjedoci, prije svega oštećena, a zatim i ostali svjedoci optužbe, pa i sam optuženi (iskaz iz istrage) potvrdili niz činjenica na kojima Tužilaštvo temelji optužnicu. Tužilac se osvrnuo na njihove izjave u relevantnim dijelovima, te istakao da je za Tužilaštvo nesporno da je optuženi počinio djelo opisano u činjeničnom sadržaju optužnice.

12. Naposljetku, tužilac je predložio da Sud optuženog oglasi krivim i kazni po zakonu.

2. Odbrana optuženog Saše Ćurčića

13. Branilac je u završnoj riječi, prije svega, istakao da odbrana ne spori da je oštećena „S 1“ pretrpila brojna zlostavljanja tokom rata, da su mnoga lica protivpravno zatvarana, da su neka nestala i do danas nisu pronađena ali odbrana osporava da je optuženi imao bilo kakve veze sa bilo kojim tim djelom.

14. U svom izlaganju branilac je istakao da je praksa zauzeta u Sudu BiH, glede primjene materijalnog prava, neprihvatljiva i nezakonita. Naime, odbrana je stava da u konkretnom slučaju treba primjeniti krivični zakon koji je važio u vrijeme izvršenja radnji, a to je KZ SFRJ. U prilog navedenom razmišljanju, branilac je istakao da je u jednom značajnom vremenskom periodu od donošenja KZ BiH (januar 2003. godine) bio propisan samo član 4., koji u stavu 2. propisuje primjenu blažeg zakona, a da je tek naknadno u zakon unesen član 4a), kojim se dezavuišu odredbe članova 3. i 4. KZ BiH i time poništavaju dva principa na kojima počiva krivično pravo, princip zakonitosti i princip vremenskog važenja krivičnog zakona.

15. U nastavku izlaganja branilac je naglasio da bi se, ako bi se vijeće odlučilo za dosljedno poštovanje načela vremenskog važenja krivičnog zakona i načela zakonitosti, u

konkretnom imao primjeniti KZ SFRJ, kojim su bili inkriminirani razni oblici krivičnih djela pod nazivom „Ratni zločin protiv civilnog stanovništva“ za koja je bila propisana kazna najmanje 5 godina zatvora ili smrtna kazna. Tako je branilac obrazložio da su, kada se uzme u obzir da je smrtna kazna izbrisana iz sistema kazni 1993. godine i da je od tog momenta, pa do donošenja KZ BiH iz januara 2003. godine, kao najteža bila propisana kazna zatvora od 20 godina (dakle u vrijeme izvršenja djela), stvoreni svi uslovi da se pomenuti zakon primjenjuje.

16. Branilac je u završnom izlaganju ukazao da nije moguće težinu jednog zakona provjeravati samo na osnovu propisane kazne, kako to pogrešno razmatra Ustavni sud u predmetu Maktouf, već da se težina mora sagledati uopćeno. Vezano za navedeno, istakao je da član 180. KZ BiH, budući da retroaktivno predviđa oblike izvršenja krivičnih djela iz glave XVII KZ BiH, predstavlja kršenje principa retroaktivnosti i člana 7. EKLJP, a da je odredba člana 4a) nezakonita, protivustavna i protivna odredbi člana 11. Međunarodne povelje o ljudskim pravima i člana 7. EKLJP. Vezano za navedeno, branilac je izrazio stav da bi se odredba člana 4a) mogla primjeniti samo na djela koja bi se počinila nakon uvođenja ove odredbe u KZ BiH.

17. Tako je branilac istakao da je jasno da je član 4a) propisan samo kao mogućnost primjene zakona, ne zadirući u princip nullum crimen, nullum poena sine lege, sve budući da u međunarodnom pravu kazne nisu propisane i ne mogu se naknadno propisati, a pogotovo ne izricati kazne teže od propisanih u to vrijeme, za teritoriju na kojima su se događaji odvijali.

18. Branilac je izrazio stav odbrane da je stanovište MKSJ i ovog suda u pravcu primjene materijalnog prava pogrešno, a da je dodatnoj konfuziji doprinijelo i nekoliko presuda Apelacionog vijeća Suda u kojima je primijenjen KZ SFRJ (presude u predmetima: Zijad Kurtović, Ćerim Novalić, Zdravko Mihaljević, Slavko Lalović i predmet Alija Osmić). Branilac je naveo da je u pomenutim presudama apelaciono vijeće preinačilo odluke prvostepenog suda u pogledu primjene krivičnog zakona, pa je tako u predmetu Kurtović svoju odluku obrazložilo na način da se procjena blažeg zakona uvijek vrši *in concreto*, procjenjujući sve okolnosti konkretnog predmeta, pa je tako vijeće u konkretnom slučaju našlo da je KZ SFRJ, kao zakon vremena izvršenja, blaži za učinioca. Međutim, ono sa čim se odbrana ne slaže, a što je navedeno u obrazloženju pomenutih drugostepenih presuda, je stav da se KZ SFRJ ima primijeniti samo kada postoje osobito olakšavajuće okolnosti i kada ima mjesta ublažavanju kazne ispod zakonskog

minimumu. Odbrana je stava da se selekcija ne može vršiti u navedenom pravcu, već se KZ SFRJ ima primijeniti na svakoga kome se sudi pred ovim sudom.

19. U završnom izlaganju, branilac je ukazao i na činjenicu da sudovi u bivšim republikama koje su bile u sastavu SFRJ primjenjuju krivični zakon koji je važio 1992., dakle KZ SFRJ, kao i svi kantonalni i okružni sudovi u Bosni i Hercegovini, što situaciju čini još apsurdnijom. Upravo iz navedenog razloga branilac je izrazio zabrinutost, smatrajući da se na pomenuti način vrši diskriminacija prema svim onima kojima za krivična djela ratnih zločina sudi Sud Bosne i Hercegovine.

20. Osvrćući se na pojedinačnu inkriminaciju u osnovi krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti, tj. prisiljavanje druge osobe na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), branilac je u završnoj riječi nastojao osporiti iskaz oštećene „S 1“ navodeći da je isti kontradiktoran i suprotan iskazima koje je oštećena davala povodom tragičnih događaja kojima je bila izložena tokom ratnih dejstava na području Foče. U tom smislu branilac je detaljno interpretirao iskaze koje je oštećena „S 1“ davala kako istražiocima Haškog tribunala tako i iskaze date pred pravosudnim organima Bosne i Hercegovine.

21. Na kraju, branilac je predložio da se optuženi Ćurčić oslobodi optužbe na osnovu člana 284. tačka c) ZKP BiH.

22. Optuženi Saša Ćurčić saglasio se sa završnom riječi svog branioca.

D. PROCESNE ODLUKE

1. Odluka o proteku roka od 30 (trideset) dana

23. Tokom glavnog pretresa, između ročišta održanih 19.04. i 24.10.2019. godine, 24.10. i 19.12.2019. godine i 25.02. i 12.06.2020. godine, protekao je vremenski period duži od 30 (trideset) dana.

24. Odredba člana 251. stav 2. ZKP BiH propisuje da: “Glavni pretres koji je odgođen mora ponovo početi ako se izmijenio sastav vijeća ili ako je odgađanje trajalo duže od 30 dana, ali uz saglasnost stranaka i branioca, vijeće može odlučiti da se u ovakvom slučaju

svjedoci i vještaci ne saslušavaju ponovo i da se ne vrši novi uviđaj, nego da se koriste iskazi svjedoka i vještaka dati na ranijem glavnom pretresu, odnosno da se koristi zapisnik o uviđaju”.

25. Imajući u vidu navedeno, vijeće je, na pretresima održanim na dane 24.10.2019. godine, 19.12.2019. godine i 12.06.2020. godine, donijelo odluku da glavni pretres počinje iznova u smislu odredbe člana 251. stav 2. ZKP BiH. Obzirom da su se stranke i branilac optuženog saglasili da se do tada provedeni dokazi ne provode iznova, vijeće je odlučilo da se do tada saslušani svjedoci neće ponovo pozivati i saslušavati, nego će se koristiti iskazi koje su prethodno dali u ovom postupku, kao i materijalni dokazi koji su izvedeni tokom glavnog pretresa, s tim što je vijeće prije nastavka glavnog pretresa izvršilo uvid u sve do tada provedene dokaze.

2. Odluka o isključenju javnosti sa dijela pretresa

26. Vijeće je, na temelju člana 237. ZKP BiH, u više navrata, na prijedlog strana u postupku, odnosno po službenoj dužnosti (a nakon izjašnjenja strana u postupku), isključilo javnost sa pojedinih dijelova glavnog pretresa.

27. Isključenje javnosti opravdali su razlozi zaštite interesa svjedoka, odnosno zaštite intimnog života oštećene „S 1“, kako je propisano članom 235. ZKP BiH.

28. Naime, vijeće je, prihvatajući prijedlog tužioca, uz datu saglasnost odbrane optuženog, tokom svjedočenja oštećene „S 1“, isključilo javnost sa nastavka glavnog pretresa održanog dana 19.04.2019. godine. U tom slučaju, vijeće je u skladu sa odredbom člana 235. ZKP BiH, cijenilo cjelishodnim i opravdanim, a u interesu svjedoka oštećene „S 1“ i zaštite njenog intimnog života (svjedokinja je žrtva silovanja), isključenje javnosti sa dijela nastavka glavnog pretresa održanog dana 19.04.2019. godine, tokom kojeg je oštećena „S 1“ svjedočila pred sudom.

29. Iz istih razloga vijeće je isključilo javnost i tokom svjedočenja svjedoka „S 8“ na prethodno navedenom nastavku glavnog pretresa (19.04.2019. godine).

30. Nadalje, vodeći se razlozima zaštite intimnog života svjedoka oštećene „S 1“, vijeće je našlo opravdanim isključiti javnost i sa dijelova glavnog pretresa održanih na dane 24.10.2019. godine i 30.01.2020. godine, u dijelovima kada su se čitali iskazi preminulih svjedoka odnosno svjedoka čije svjedočenje nije bilo moguće provesti neposredno na

glavnom pretresu a koja svjedočenja su se odnosila na oštećenu „S 1“.

3. Odluke o mjerama zaštite za svjedoke

31. Rješenjem Suda BiH broj S1 1 K 028283 18 Krn 6 od 18.12.2018. godine određene su mjere zaštite za svjedoke „S 1“, „S 2“, „S 3“ i „S 4“ te su svjedocima dodijeljeni navedeni pseudonimi i određeno je da lični podaci svjedoka ostaju povjerljivi najduže 30 (trideset) godina nakon što odluka postane pravomoćna. Sastavni dio ove mjere je i zaštita lika svjedoka odnosno zabrana objavljivanja informacija o liku svjedoka u javnosti, putem medija ili bilo kojih drugih sredstava javnog informisanja.

32. Dana 18.02.2019. godine, Tužilaštvo je dostavilo Sudu podnesak za statusnu konferenciju u kojem je, između ostalog, predložilo i da se svjedocima „S 1“ i „S 4“ u ovom postupku odrede dodatne mjere zaštite, i to svjedočenje iza paravana ili iz druge prostorije, uz korištenje uređaja za promjenu glasa i slike svjedoka, navodeći da su navedene mjere ovim svjedocima već određene od strane MKSJ o čemu je Tužilaštvo Sudu dostavilo i Odluke MKSJ.

33. Kod navedenog prijedloga, postupajući tužilac ostao je i na nastavku glavnog pretresa održanog dana 19.04.2019. godine odnosno 16.01.2020. godine.

34. Branilac optuženog Saše Ćurčića, advokat Slaviša Prodanović istakao je da se u načelu ne protivi prijedlogu da se svjedocima „S 1“ i „S 4“ odrede dodatne mjere zaštite, ali se protivi da svjedoci svjedoče iz druge prostorije.

35. Uvidom u Odluku Mehanizma za međunarodne krivične sudove (MMKS) broj: MICT-13-56-R86H.2 od 02.07.2018. godine, odnosno Odluku MMKS broj: MICT-15-88-R86H.2 od 26.07.2019. godine, vijeće je utvrdilo da su svjedocima „S 1“ i „S 4“ od strane MKSJ određene mjere zaštite koje se sastoje u dodjeljivanju pseudonima, izobličjenja slike i glasa te odloženog objelodanjivanja do 30 dana prije predviđenog početka suđenja identiteta i izjava optuženom.

36. Postupajući u skladu sa navedenim Odlukama MMKS, kojim je na osnovu Pravila 86 (F) (i) Pravilnika o postupku i dokazima MMKS dana 02.07.2018. godine i 26.07.2019. godine odobrilo molbu Tužilaštva BiH, Sud je odredio nastavak primjene istih mjera koje su svjedoci „S 1“ i „S 4“ imale i prilikom svog svjedočenja pred MKSJ.

37. Pri tome, Sud je imao u vidu obaveze propisane Pravilom 86 (F) (i) koje određuje da „mjere zaštite određene od strane MKSJ ostaju na snazi mutatis mutandis u svakom drugom postupku pred MKSJ ili u nekoj drugoj jurisdikciji, sve dok ne budu ukinute, izmijenjene ili pojačane u skladu sa procedurom propisanom tim pravilom“.

38. Imajući u vidu da je saslušanje svjedoka „S 1“ i „S 4“ uz izobličenje glasa i slike u ovom postupku iz tehničkih razloga bilo moguće provesti jedino na način da svjedoci svjedoče iz druge prostorije uz korištenje tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, vijeće je ove svjedoke i saslušalo na navedeni način.

39. Takođe, rješenjem Suda BiH broj: S1 1 K 028283 19 Kri od 19.04.2019. godine, po prijedlogu Tužilaštva, određene su mjere zaštite i za svjedoka „S 8“, te je svjedoku dodijeljen navedeni pseudonim. Kao sastavni dio ove mjere određena je i zaštita lika svjedoka odnosno zabrana objavljivanja informacija o liku svjedoka u javnosti, putem medija ili bilo kojih drugih sredstava javnog informisanja.

40. Naime, svjedok Tužilaštva „S 8“ je, i sama žrtva ratnih okolnosti te je teško traumatizovana okolnostima pod kojima je krivično djelo izvršeno što je u konačnom čini posebno osjetljivom kategorijom svjedoka, iz kog razloga je i zatražila mjere zaštite u vidu zaštite identiteta, tako da se svjedoku dodijeli odgovarajući pseudonim uz istovremenu zaštitu lika svjedoka odnosno zabranu objavljivanja informacija o liku svjedoka u javnosti, putem medija ili bilo kojih drugih sredstava javnog informisanja. Cijeneći osnovanost prijedloga, kao i saglasnost odbrane, vijeće je našlo da su u konkretnom slučaju ispunjeni uvjeti za dodjeljivanje zaštitnih mjera, pa je uz primjenu odredaba člana 3. stav 2., te člana 13. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, na glavnom pretresu koji je održan dana 19.04.2019. godine, donijelo navedeno rješenje.

4. Odluka o izuzetku od neposrednog izvođenja dokaza

41. Vijeće je, postupajući u skladu sa članom 273. stav 2. ZKP BiH², prihvatilo da se kao dokaz tužioca, umjesto neposrednog saslušanja svjedoka Mevle Barlov i Dragana

² Članom 273. stav 1. ZKP BiH propisano je da : *Iskazi dati u istrazi dopušteni su kao dokaz na glavnom pretresu i mogu biti korišteni prilikom direktnog i unakrsnog ispitivanja ili pobijanja navoda.....*

Stav 2. istog člana propisuje da izuzetno od stav 1. ovog člana, zapisnici o iskazima datim u istrazi mogu po odluci sudije, odnosno vijeća pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu samo u slučaju ako su ispitane osobe umrle...;

Zelenovića, pročitaju i uvedu u spis izjave ovih svjedoka date pred Kantonalnim sudom u Sarajevu,³ odnosno pred Tužilaštvom BiH⁴, iz razloga smrti navedenih lica.

42. Nakon izvršenog uvida u izvode iz matičnih knjiga umrlih⁵, vijeće je utvrdilo da su navedeni svjedoci preminuli. Kako je iz tih razloga neposredno saslušanje navedenih svjedoka pred sudom nemoguće, vijeće je zaključilo da su time ispunjeni uslovi propisani članom 273. stav 2. ZKP BiH za čitanje i korišćenje zapisnika iz istrage, kao dokaza na glavnom pretresu.

43. Stoga je vijeće iskaze svjedoka Mevle Barlov i Dragana Zelenovića prihvatilo i pročitalo kao dokaz na glavnom pretresu održanom dana 24.10.2019. godine.

44. Kako se radi o izuzetku od neposrednog izvođenja dokaza, kojem Sud pribjegava kada na glavnom pretresu iz zakonom predviđenih razloga nije moguće neposredno saslušati svjedoka, vijeće je odbrani dalo mogućnost da pročita u relevantnim dijelovima transkript suda sa nastavka glavnog pretresa u predmetu Suda Bosne i Hercegovine broj: S1 1 K 005151 18 Kri (Milomir Davidović) od 09.08.2018. godine⁶, kada je svjedočio svjedok Dragan Zelenović (radi se o svjedočenju povodom istog krivičnog događaja), odnosno navede pitanja koja bi eventualno bila postavljena ovom svjedoku prilikom neposrednog svjedočenja.

45. Odluku o izuzetku od neposrednog sprovođenja dokaza vijeće je donijelo i na glavnom pretresu održanom dana 30.01.2020. godine, kada je po prijedlogu Tužilaštva pročitana i u spis uvedena izjava svjedokinje „S 2“. Prilikom donošenja navedene odluke, vijeće je cijeno da je dolazak navedene svjedokinje pred Sud znatno otežan iz važnih razloga odnosno da bi pristup pred Sud mogao imati negativne posljedice po psihičko zdravlje svjedokinje, budući da iz Odluke MMKS broj: MICT-13-56-R86H.2 od 02.07.2018. godine proizlazi da ista izražava zabrinutost za bezbjednost svoje porodice te proživljava ponovnu traumatizaciju povodom učešća u predmetnom krivičnom postupku. Odbrana se saglasila sa ovakvim prijedlogom Tužilaštva.

³ Kopija zapisnika Kantonalnog suda u Sarajevu broj: KI-60/02 o saslušanju svjedoka Mevle Barlov, sačinjen dana 24.12.2002. godine; Ovjereni kopija iskaza Mevle Barlov data u Skoplju 04.09.1992. godine;

⁴ Zapisnik Tužilaštva Bosne i Hercegovine o saslušanju svjedoka Dragana Zelenovića, broj: T20 0 KTRZ 0003050 05 od 30.03.2017. godine – original i ovjerena kopija;

⁵ Kopija izvoda iz matične knjige umrlih na ime Mevla Barlov, broj: 08/2-13-46991/17 od 06.06.2017. godine, Sarajevo (Original uložen kao dokaz Tužilaštva u predmetu broj: S1 1 K 005151 18 Kri (Milomir Davidović)); Izvod iz matične knjige umrlih na ime Dragan Zelenović, broj: 04-202-425/19 od 11.03.2019. godine, Foča;

⁶ Dokaz odbrane – O-4;

46. Iz istih razloga vijeće je donijelo odluku i po prijedlogu branioca optuženog Ćurčića a uz saglasnost Tužilaštva, da se pročita i u spis uvede izjava svjedokinje „S 11“.

47. Konačno, vijeće je odlučilo da odstupi od pravila neposrednog sprovođenja dokaza na glavnom pretresu održanom dana 12.06.2020. godine, kada je po prijedlogu odbrane a uz saglasnost Tužilaštva, dopustilo da se, po ocijeni odbrane, u relevantnim dijelovima, pročita i u spis uvede iskaz oštećene „S 1“ dat pred Vrhovnim sudom Federacije BiH dana 24.07.2002. godine te relevantni dijelovi transkripta sa nastavka glavnog pretresa u predmetu Suda Bosne i Hercegovine broj: S1 1 K 005151 18 Kri (Milomir Davidović) od 29.03.2018. godine, kada je svjedočila svjedok “S 1” a povodom istog krivičnog događaja.

48. Prilikom donošenja navedene odluke, vijeće je prije svega imalo u vidu navode branioca optuženog Ćurčića da prilikom neposrednog saslušanja svjedoka „S 1“ na glavnom pretresu pred ovim sudom nije znao za postojanje navedene izjave svjedokinje date pred Vrhovnim sudom Federacije BiH odnosno da je do iste došao znatno kasnije iz kog razloga nije bio u mogućnosti da je koristi prilikom unakrsnog ispitivanja svjedokinje „S 1“, i na taj način je suoči sa eventualnim kontradiktornostima sa iskazom datim na glavnom pretresu.

49. Dalje, prilikom donošenja odluke da se odbrani dozvoli čitanje relevantnih djelova transkripta sa nastavka glavnog pretresa u predmetu Suda Bosne i Hercegovine broj: S1 1 K 005151 18 Kri (Milomir Davidović) od 29.03.2018. godine, vijeće se, prije svega, rukovodilo interesima pravičnosti, cijeneći da se u konkretnom slučaju radi o istom krivičnom događaju povodom kojeg je pred Sudom okončan krivični postupak u odnosu na optuženog Davidovića, te da je prema tvrdnjama odbrane, oštećena „S 1“ upravo o navedenom događaju iznijela potpuno različito svjedočenje, koje u konačnom, opet prema navodima odbrane, dovodi do oslobađajuće presude po optuženog Ćurčića.

50. Istovremeno, prilikom donošenja predmetne odluke, vijeće je imalo u vidu i trenutnu epidemiološku situaciju izazvanu pojavom virusa COVID -19, te u vezi s tim i otežan prelazak međudržavnih granica, slijedom čega je i cijeno da bi ponovni dolazak svjedokinje „S 1“ pred Sud i njeno ponovno saslušanje bio znatno otežan. Takođe, vijeće je cijeno i da je oštećena „S 1“ preživjela brojne traumatične događaje tokom rata u BiH a o čemu je i više puta svjedočila, kako pred domaćim tako i međunarodnim pravosudnim institucijama, te bi svako ponovno pozivanje iste pred Sud samo dodatno traumatizovalo

istu, i uticalo na pogoršanje njenog psihičkog stanja.

51. U cilju pobijanja navoda odbrane, Sud je i Tužilaštvu BiH dopustio da se kao dokaz replike pročita i u spis uvede iskaz koji je oštećena dala pred Tužilaštvom BiH dana 07.06.2006. godine.⁷

5. Odluka o prijedlogu Tužilaštva za prihvatanje utvrđenih činjenica

52. Odluka suda o prijedlogu Tužilaštva broj: T20 0 KTRZ 0015287 18 od 18.02.2019. godine za prihvatanje utvrđenih činjenica iz presuda MKSJ, i to: *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih* (predmet br. IT-96-23-T&IT-96-23/1-T, presuda od 22.02.2001. godine, drugostepena presuda broj: IT-96-23&IT-96-23/1-A, presuda od 12.06.2002. godine), *Tužilac protiv Milorada Krnojelca* (predmet br. IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, drugostepena presuda broj: IT-97-25-A od 17.09.2003. godine) i *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* (predmet br. IT-00-39-T, presuda od 27.09.2006. godine, drugostepena presuda broj: IT-00-39-A od 17.03.2009. godine), na osnovu člana 4. Zakona o ustupanju, data je u prilogu III presude i čini njen sastavni dio.

6. Odbijanje pojedinih dokaznih prijedloga branioca optuženog Ćurčića

53. Odbrana optuženog Ćurčića je na glavnom pretresu održanom dana 19.04.2019. godine, prilikom saslušanja svjedokinje sa mjerama zaštite „S 1“ predložila da se kao dokaz odbrane u sudski spis prihvati iskaz ove svjedokinje dat istražiocima Haškog tribunala u periodu od 15. do 18.11.1995. godine (predmet Kunarac i dr.), a kako bi ukazao sudskom vijeću da ona u tom svjedočenju nije spominjala optuženog kao lice koje ju je silovalo odnosno preduzelo radnje koje mu se optužnicom stavljaju na teret.

54. Vijeće je odbilo ovaj dokazni prijedlog branioca Prodanovića cijeneći da iznesena argumentacija nije ukazala da postoje razlike po pitanju kazivanja svjedokinje o istom događaju, nego samo da nije spominjala optuženog, a za šta je svjedokinja dala logično i prihvatljivo obrazloženje da se prilikom svjedočenja koncentrisala na lica protiv kojih se postupak vodi.

55. U vezi s tim, neosnovanim se ukazuje i prigovor odbrane da postoji povreda prava na odbranu u konkretnom slučaju, s obzirom na činjenicu – da svjedokinja nije spominjala optuženog tokom svjedočenja pred MKSJ - koja se dokazivala ovim dokazom, što niko nije ni učinio spornom, a svjedokinja je dala prihvatljivo objašnjenje. Ovdje se mora imati u vidu i da je svjedokinja “S 1” žrtva mnogostrukog silovanja, te se nije moglo očekivati da spomene konkretno svako ime. Takođe, činjenica je i da tokom ispitivanja pred MKSJ nije bila ni pitana za optuženog, te očigledno se svjedokinja oštećena “S 1” o njemu nije ni izjašnjavala u smislu da je potvrdila ili negirala njegovo učešće u inkriminiranim radnjama.

56. Nadalje, članom 5. Zakona o ustupanju predviđeno je da sud može prihvatiti kao dokaz zapisnik o iskazu svjedoka dat pred MKSJ, a što dalje implicira i da ne mora, ukoliko procjeni da takav dokaz nije od značaja za odlučivanje u konkretnom predmetu.

57. Konačno, i članom 263. stav 2. ZKP BiH propisano je da ako sud zaključi da okolnosti koje žele da se dokažu nemaju značaj za predmet ili da ponuđeni dokaz nije potreban, odbiće izvođenje takvog dokaza.

58. Detaljnije obrazloženje i ocijenu iskaza ove svjedokinje vijeće će dati u dijelu činjeničnih utvrđenja.

59. Dodatno, prilikom donošenja odluke vijeće je imalo u vidu i činjenicu da odbrana nije imala potrebno odobrenje MKSJ za korištenje ranijih iskaza svjedokinje “S 1” u predmetnom krivičnom postupku. S tim u vezi, vijeće napominje da nije sporno da je branilac Prodanović iskaz svjedokinje “S 1” pribavio tokom ranijih zastupanja u krivičnim postupcima u kojima je oštećena “S 1” davala iskaze. Međutim, imajući u vidu strogu proceduru MKSJ koja propisuju da je odobrenje za korištenje iskaza datih pred Haškim tribunalom potrebno pribaviti za svaki konkretan predmet, vijeće je ovaj prijedlog branioca odbilo. U prilog ovome govori i činjenica, da postupajući tužilac nije dobio odobrenje za korištenje iskaza ove svjedokinje u predmetnom krivičnom postupku.

⁷ Zapisnik Tužilaštva Bosne i Hercegovine o saslušanju svjedoka „S-1“ broj: KT-RE-44/05, KT-RZ-67/05, KT-RZ-79/05, KT-RZ 75/05, KT-RZ-68/05, KT-RZ-71/05, KT-RZ-53/05, KT-RZ-73/05, KT-RZ-70/05, KT-RZ 51/05, KT-RZ-48/05, KT-RZ-54/05, KT-RZ-72/05 i KT-RZ-89/05 od 07.06.2006. godine (kopija);

II. STANDARDI DOKAZIVANJA I OCJENA DOKAZA

60. Osnovna obaveza vijeća u pogledu svih dokaza propisana je članom 281. stav 2. ZKP-a BiH u kojem se navodi: *“Sud je dužan savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u vezi s ostalim dokazima i na osnovu takve ocjene izvesti zaključak je li neka činjenica dokazana.”*

61. Sudska praksa je za osuđujuću presudu definisala standard *“dokaza van razumne sumnje.”* Prema općeprihvaćenom stanovištu, dokazi van razumne sumnje su dokazi na osnovu kojih se pouzdano može zaključiti da postoji veći stepen vjerovatnoće da je optuženi počinio krivično djelo.

62. Sud podsjeća da član 15. ZKP BiH predviđa princip slobodne ocjene dokaza, koga ograničava jedino princip zakonitosti dokaza, što znači da je ocjena dokaza oslobođena formalnih pravnih pravila koja bi *a priori* određivala vrijednost pojedinih dokaza. Uspostavljajući ovaj princip, zakonodavac je dao neophodnu slobodu sudskoj vlasti i pokazao povjerenje u prosudbenu moć sudija.

63. Član 10. ZKP BiH (zakonitost dokaza) predviđa da:

“Sud ne može zasnovati svoju odluku na dokazima pribavljenim povredama ljudskih prava i sloboda propisanih ustavom i međunarodnim ugovorima koje je Bosna i Hercegovina ratifikovala, niti na dokazima koji su pribavljeni bitnim povredama ovog zakona.”

64. Pored navedenog, vijeće je imalo u vidu i neke osnovne postulate u pogledu ocjene iskaza svjedoka. Naime, osim što iskaz svjedoka treba biti dat iskreno, neophodno je i da je iskaz pouzdan. Imajući to na umu, vijeće je tokom cijelog postupka bilo svjesno da je u iskazima o činjenicama koje su se dogodile puno godina ranije, prisutna nesigurnost usljed nestalnosti ljudske percepcije u odnosu na traumatične događaje i sjećanja na te događaje. Prilikom ocjene iskaza svjedoka koji su svjedočili u predmetnom postupku, vijeće je posebno cijenilo njihovo držanje, ponašanje i karakter, razmotrivši u odnosu na njih i druge dokaze i okolnosti u vezi sa ovim predmetom.

65. Nedosljednosti u iskazu svjedoka ne znače same po sebi da sudsko vijeće koje postupa razložno to svjedočenje mora odbaciti kao nepouzdana.⁸ Slično tome, faktori kao što su vremenski razmak između događaja i svjedočenja, mogući uticaj trećih lica, nepodudarnosti, ili stresne okolnosti u vrijeme događaja ne isključuju automatski mogućnost da se vijeće osloni na takav iskaz. Međutim, trebalo bi da prilikom ocjenjivanja i odmjeravanja težine dokaza pretresno vijeće vodi računa i takve faktore uzme u obzir.⁹

66. Vezano za posredne dokaze (dokaze iz druge ruke), vijeće ističe da su u praksi ovog suda takvi dokazi prihvatljivi. Naravno, dokazna vrijednost takvih iskaza zavisi od konteksta i karaktera predmetnog iskaza, kao i od toga da li je taj iskaz potkrijepljen i drugim dokazima. Osim toga, vijeće podsjeća, kako je to prethodno istaknuto, da je Sud slobodan u ocjeni dokaza (u skladu sa članom 15. ZKP BiH).

67. U ovom konkretnom predmetu, vijeće je razmatralo i cijenilo sve izvedene dokaze, ali će se u presudi osvrutati samo na one dokaze koji su relevantni za donošenje odluke, te obrazlagati i iznositi zaključke samo o činjenicama koje su od suštinske važnosti za odluku.

68. Pri tome, vijeće je imalo u vidu, pored ostalog, praksu Evropskog Suda za ljudska prava¹⁰ prema kojoj se Sud, iako je obavezan dati razloge za svoju odluku, ne mora detaljno baviti svakim argumentom koji je iznijela neka od strana u postupku.

69. Ne postoji zakonska obaveza da se u presudi izlože svi pojedini dokazi. Zakonska obaveza je razmatranje svih iznesenih dokaza prilikom donošenja odluke. Bilo bi nesvrishodno nametati bilo kojem sudećem vijeću obavezu da svaki pojedinačni dokaz, dakle, svako svjedočenje i svaki materijalni dokaz koji su izneseni tokom glavnog pretresa, pojedinačno obrazlaže u presudi.

70. Nadalje, žalbeno vijeće MKSJ u predmetu *Kvočka* podsjeća na to da je stvar diskrecione ocjene pretresnog vijeća koje će pravne argumente razmotriti. Što se tiče zaključaka o činjenicama, pretresno vijeće je dužno da izvede samo one zaključke o činjenicama koji su od suštinske važnosti za utvrđivanje krivice po određenoj tački

⁸ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Čelebić*, 20.02.2001. godine, paragraf 485 i 496 – 498;

⁹ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kupreškić i dr.*, 23.10.2001. godine, paragraf 31;

¹⁰ Predmet Evropskog suda za ljudska prava *Garcia Ruiz v. Spain*, No. 30544/96, 21.01.1999. godine;

optužnice. Nije nužno osvrutati se na svaki iskaz svjedoka ili svaki dokaz u sudskom spisu.¹¹

71. Isti stav je iznesen od strane žalbenog vijeća MKSJ i u predmetu *Mucić i dr.*: „Pretno vijeće nije dužno da u svojoj presudi iznosi i opravdava svoje nalaze u vezi sa svime što je izneseno tokom suđenja“¹²

72. Također, žalbeno vijeće Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu u predmetu *Nahimana i dr.* podsjeća da pretno vijeće ima puno diskreciono pravo da odmjeri koju će težinu i vjerodostojnost pripisati iskazu nekog svjedoka.¹³ Pri tome, pretno vijeće mora uzimati u obzir relevantne faktore u zavisnosti od konkretnog slučaja, uključujući i ponašanje svjedoka u sudnici, njegovu ulogu u datim događajima, uvjerljivost i jasnoću njegovog iskaza, pitanja da li ima protivrječnosti ili nedosljednosti u njegovim uzastopnim izjavama ili između njegovog svjedočenja i drugih dokaza, ranije primjere lažnog svjedočenja, motivaciju za davanje lažnog iskaza, te odgovore tog svjedoka tokom unakrsnog ispitivanja.¹⁴

73. Imajući u vidu sve naprijed navedene stavove, vijeće je u ovom konkretnom predmetu cijeno dokaze u skladu sa odredbama ZKP BiH, prevashodno primjenjujući pretpostavku nevinosti iz člana 3. ZKP BiH, koja otjelovljuje opći princip prava prema kojem je na Tužilaštvu teret utvrđivanja krivice optuženog, koje to mora dokazati van razumne sumnje.

74. Vijeće je u skladu sa iznesenim stavovima i zakonskom regulativom, presudu zasnovalo na činjenicama i dokazima koji su izneseni na glavnom pretresu, savjesno ocjenjujući svaki dokaz pojedinačno i u vezi sa ostalim dokazima i na osnovu takve ocjene dokaza izvelo je zaključak da je optuženi počinio djelo opisano u izreci presude, te ga osudilo na kaznu zatvora u trajanju od 5 (pet) godina.

¹¹ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kvočka i dr.*, 28.02.2005. godine, paragraf 23-25;

¹² Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Mucić i dr.*, 20. februar 2001. godine, paragraf 498;

¹³ Drugostepena presuda Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu u predmetu *Nahimana i drugi*, paragraf 194;

¹⁴ Ibid.

III. PRIMJENA MATERIJALNOG PRAVA

75. U pogledu primjene materijalnog zakona i pravne kvalifikacije djela, imajući u vidu načela propisana članovima 3., 4. i 4a) KZ BiH, vijeće je u konkretnom slučaju primijenilo KZ BiH, te je utvrdilo da je optuženi, naprijed navedenim radnjama, počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke g) navedenog zakona.

76. U vezi sa primjenom materijalnog zakona u ovom krivičnom predmetu, vijeće smatra relevantnim dva zakonska načela: *načelo zakonitosti*, prema kojem nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna (član 3. KZ BiH) i *načelo vremenskog važenja krivičnog zakona*, prema kojem se na učinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela, a ako se poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta izmijeni zakon, primjenit će se zakon koji je blaži za učinioca (član 4. KZ BiH).

77. Načelo zakonitosti je također propisano članom 7. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP) i članom 15. stav 1. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (MPGPP).

78. Član 7. stav 1. EKLJP propisuje: „Nitko ne može biti proglašen krivim za krivično djelo počinjeno činom ili propustom koji, u času počinjenja, po domaćem ili po međunarodnom pravu, nisu bili predviđeni kao krivično djelo. Isto se tako ne može odrediti teža kazna od one koja je bila primjenjiva u času kad je kazneno djelo počinjeno.“ Na drugoj strani, član 15. stav 1. MPGPP propisuje: „Niko se neće smatrati krivim za krivično djelo počinjeno činom ili propustom, koji, u vrijeme počinjenja, nisu predstavljali krivično delo prema domaćem ili međunarodnom pravu. Isto tako, neće se izreći teža kazna od one koja je bila primjenjiva u času kada je krivično djelo bilo izvršeno. Ako se, nakon što je djelo počinjeno, zakonskom odredbom predvidi izricanje blaže kazne, to će ići na korist počinioca“.

79. Prema tome, ove odredbe propisuju zabranu izricanja teže kazne, ne utvrđujući time obaveznu primjenu (naj)blažeg zakona (ako je zakon više puta mijenjan) za učinioca, u odnosu na kaznu koja se primjenjivala u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

80. Nadalje, stav 2. člana 7. EKLJP propisuje da: „Ovaj član ne sprječava suđenje ili

kažnjavanje bilo koje osobe za neki čin ili propust koji je u času počinjenja predstavljao krivično djelo u skladu s općim načelima prava priznatim od civiliziranih naroda“. Također, stav 2. člana 15. MPGPP glasi: „ništa u ovom članu ne sprječava suđenje i kažnjavanje bilo koje osobe za neki čin ili propust koji je u vrijeme počinjenja predstavljao krivično djelo prema općim pravnim načelima koja priznaje međunarodna zajednica“.

81. Član 7. stav 2. EKLJP i član 15. stav 2. MPGPP, sadrže odredbe koje su izuzeci u odnosu na pravilo utvrđeno članom 7. stav 1. EKLJP i članom 15. stav 1 MPGPP.

82. Konačno, isti izuzetak je sadržan u članu 4a) KZ BiH kojim je propisano da članovi 3. i 4. KZ BiH ne sprječavaju suđenje i kažnjavanje bilo kojeg lica za bilo koje činjenje ili nečinjenje koje je u vrijeme kada je počinjeno predstavljalo krivično djelo u skladu sa općim načelima međunarodnog prava. Time su faktički preuzete odredbe člana 7. stav 2. EKLJP i člana 15. stav 2. MPGPP i omogućeno izuzetno odstupanje od principa iz člana 4. KZBiH, kao i odstupanje od obavezne primjene blažeg zakona u postupcima koji predstavljaju krivična djela prema međunarodnom pravu. To je upravo slučaj u ovom postupku protiv optuženog, jer se radi o inkriminaciji koja uključuje kršenje pravila međunarodnog prava.

83. Država Bosna i Hercegovina je kao nasljednica bivše Jugoslavije ratificirala EKLJP i MPGPP, pa su ovi sporazumi za nju obavezujući i vlasti Bosne i Hercegovine, uključujući i sudove, moraju ih primjenjivati. Stoga je član 4a) KZ BiH samo domaći pravni podsjetnik, jer on nije neophodan da bi se primjenjivali ovi sporazumi, obzirom da su ovi sporazumi obavezujući za sve bosansko-hercegovačke sudove.

84. Članom 172. KZ BiH propisano je krivično djelo Zločini protiv čovječnosti, koji je članom 5. Statuta MKSJ definisan kao određena posebna djela, „kada su ona počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog, bilo unutarnjeg kakraktera i usmjerena protiv bilo kojeg civilnog stanovništva“. Zločini protiv čovječnosti su zločini po međunarodnom pravu u univerzalnom smislu nadležnosti za procesuiranje, tako da i osuda za takva djela, prema zakonu koji je naknadno propisao i utvrdio ovo djelo kao krivično djelo i propisao posebnu krivičnu sankciju nije suprotno članu 7. stav (1) EKLJP.

85. Običajni status kažnjivosti zločina protiv čovječnosti i pripisivanje individualne krivične odgovornosti za njegovo počinjenje u periodu 1992. godine, potvrđen je od strane

Generalnog sekretara UN¹⁵, Komisije za međunarodno pravo¹⁶, kao i jurisprudencijom MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSR)¹⁷. Ove institucije ocijenile su da kažnjivost Zločina protiv čovječnosti predstavlja imperativnu normu međunarodnog prava ili *jus cogens*¹⁸, zbog čega je nesporno da je u 1992. godini Zločini protiv čovječnosti bio dio običajnog međunarodnog prava. Ovaj zaključak je potvrdila i Studija o međunarodnom humanitarnom pravu¹⁹ koju je izradio Međunarodni komitet crvenog krsta. Prema toj studiji „teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava predstavljaju ratni zločin“ (pravilo 156), „pojedinci su krivično odgovorni za zločine koje počine“ (pravilo 151) i „države moraju istraživati ratne zločine koje su navodno počinili njihovi državljani ili njihove oružane snage, ili koji su počinjeni na njihovoj teritoriji, te u slučaju potrebe, krivično goniti osumnjičene. Takođe moraju istraživati i druge ratne zločine koji su u njihovoj nadležnosti, te, u slučaju potrebe, krivično goniti osumnjičene.“ (pravilo 158)

86. Član 4a) KZ BiH govori o “općim načelima međunarodnog prava”. Član 7. stav 2. EKLJP govori o „općim načelima prava priznatim od civiliziranih naroda“, a član 15. stav 2. MPGPP o „općim pravnim načelima koja priznaje međunarodna zajednica“. Kako međunarodno pravo, kao ni EKLJP, ne poznaju identičan pojam onom koji se koristi u članu 4. a) KZ BiH, to ovaj termin predstavlja u stvari kombinaciju, s jedne strane “principa međunarodnog prava”, kakav poznaje Generalna skupština UN i Komisija za međunarodno pravo i “općih principa prava priznatih od strane zajednice naroda”, kakve poznaje Statut Međunarodnog suda pravde i član 7. stav 2. EKLJP, kao i član 15. stav 2. MPGPP-a.

87. Principi međunarodnog prava kako ih poznaje Rezolucija Generalne skupštine 95(I) (1946) i Komisija za međunarodno pravo (1950) odnose se na “Nirnberšku povelju i presudu tribunala”, dakle i na Zločine protiv čovječnosti. “Principima međunarodnog prava

¹⁵ Izvještaj GS UN-a u vezi sa stavom 2. Rezolucije Vijeća sigurnosti br. 808, 3.maj 1993. paragraf 34-35 i 47-48;

¹⁶ Komisija za međunarodno pravo, Komentar na Nacrt zakona o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva (1996), član 18;

¹⁷ Odluka žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Tadić*, o prijedlogu odbrane za interlokutorni prigovor na nadležnost, 2. oktobar 1995. paragraf 141; presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Tadić*, 7. maja 1997. paragraf 618-623; presuda pretresnog vijeća MKSR u predmetu *Akayesu*, 2.septembar 1998., paragraf 563-577;

¹⁸ Komisija za međunarodno pravo, Komentar na nacrt teksta članova o odgovornosti država za međunarodno protupravna djela (2001), član 26;

¹⁹ Jean-Marie-Henchaerts and Louise Doswald-Beck; Međunarodno običajno pravo, MKCK, Cambridge University Press, 2005;

priznatim u Povelji Nirnberškog tribunala i u presudi tribunala”, koje je Komisija za međunarodno pravo usvojila 1950. godine i podnijela Generalnoj skupštini, Principom VI.c. predviđena je kažnjivost Zločina protiv čovječnosti kao zločin po međunarodnom pravu. Principom I određeno je da: “Svaka osoba koja poćini djelo koje predstavlja krivićno djelo po međunarodnom pravu, odgovorna je, prema tome i podliježe kaŕnjavanju”. Principom II određeno je da: “Ćinjenica da domaći zakon ne predviđa kaznu za djelo koje je kaŕnjivo po međunarodnom pravu, ne oslobađa osobu koja je poćinila to djelo odgovornosti prema međunarodnom pravu”.

88. Praksom Evropskog suda za ljudska prava naglašena je primjena odredbe stava 2. ćlana 7. u odnosu na primjenu stava 1. ćlana 7. EKLJP u nekoliko sličnih predmeta²⁰ u kojima je predmet rasprave upravo bilo postojanje i kaŕnjivost Zločina protiv ćovječnosti kao krivićnog djela. Kada se ima u vidu sve naprijed navedeno, jasno da se krivićno djelo Zločina protiv ćovječnost može u svakom slućaju podvesti pod „opća načela međunarodnog prava“ iz ćlana 4a) KZ BiH. Dakle, bez obzira da li posmatrano sa stanovišta međunarodnog obićajnog prava ili stanovišta „principa međunarodnog prava“, nedvojbeno je da su Zloćini protiv ćovječnosti predstavljali krivićno djelo u inkriminisanom periodu, odnosno da je zadovoljen princip legaliteta. I Apelaciono odjeljenje Suda BiH u više svojih odluka zauzelo je identićan stav u pogledu opravdanosti primjene KZ BiH.²¹

89. Vijeće također ukazuje i na odluku Ustavnog Suda BiH u predmetu *AP 1553/15* (predmet po apelaciji osuđenog Zorana Babića) gdje je razmotreno pitanje primjene krivićnog zakona i kaŕnjavanja, te navedeno sljedeće:

“S obzirom da međunarodno pravo ne propisuje dovoljno jasne sankcije za ratne zloćine, Sud BiH je u apelantovom slućaju kako u pogledu krivićnog djela tako i kazne mogao jedino primijeniti KZ BiH, kao mjerodavno domaće krivićno zakonodavstvo (vidi, Evropski sud, Konovov protiv Letonije, presuda od 17. maja 2010. godine, stav 212.), obzirom da KZ SFRJ, kao zakon koji je bio (Predmet broj: AP 1553/15 29 Odluka o dopustivosti i meritumu) na snazi u vrijeme izvršenja krivićnog djela i nije propisivao ni navedeno krivićno djelo pa stoga ni sankciju za takvo djelo.

²⁰ Vidjeti npr. presudu ESLJP u predmetu Naletilić v. Hrvatska, broj 51891/99;

Stoga apelantova tvrdnja da je pri odmjeravanju kazne trebalo primijeniti KZ SFRJ kao blaži zakon ne može biti prihvaćena odnosno ne rezultira povredom apelantovog prava iz člana II/2 Ustava Bosne i Hercegovine i člana 7. stav (1) Evropske konvencije.”²²

90. Nadalje, vijeće ukazuje i na odluku Europskog suda za ljudska prava u predmetu broj 51552/10 (predmet po apelaciji Bobana Šimšića) u kojoj je navedeno sljedeće:

Zločini protiv čovječnosti u vrijeme izvršenja inkriminiranih radnji nisu bili propisani kao krivično djelo u KZ-u SFRJ, ali čine imperativni princip međunarodnog prava i nesporno je da su 1992. godine bili sastavni dio međunarodnog običajnog prava²³.

91. U pogledu kvalifikacije pojedinačne radnje koju je optuženi preduzeo, vijeće je utvrdilo da su se u istoj stekla sva bitna obilježja krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) (prisiljavanje druge osobe na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje).

IV. NALAZI VIJEĆA

92. Vijeće je na temelju svih provedenih dokaza, njihovom pojedinačnom ocjenom, te posmatranjem u međusobnoj vezi, došlo do nesumnjivog zaključka, da je optuženi Saša Ćurčić, radnjama pobliže opisanim u izreci presude, ostvario sva bitna obilježja bića krivičnog djela iz člana 172. stav 1. tačka g) KZ BiH, pri čemu će se u daljem obrazloženju presude analizirati ispunjenost općih elemenata predmetnog krivičnog djela, kao i pojedinačne inkriminacije koja se u osnovi optuženom stavlja na teret.

A. OPĆI ELEMENTI KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI

²¹ Presuda Suda BiH broj: S1 1 K 017741 17 Krž 2 od 23.03.2017. godine, paragrafi 36 – 44; Rješenje Suda BiH broj: S1 1 K 003472 18 Krž od 26.10.2018. godine; Presuda Suda BiH broj: S1 1 K 003359 14 KŽŽ od 18.09.2014. godine, paragrafi 210 – 228;

²² Para. 60. i 61. Odluke Ustavnog suda BiH broj AP 1553/15 po apelaciji osuđenog Zorana Babića od 25.10.2017. godine;

²³ Odluka Evropskog suda za ljudska prava, Šimšić protiv Bosne i Hercegovine, broj 51552/10 od 26.08.2010. godine;

93. Prema članu 172. KZ BiH, krivično djelo Zločini protiv čovječnosti čini onaj “Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

g) prisiljavanje druge osobe na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja;

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora”.

95. Slijedom citirane zakonske odredbe, pored elemenata konkretnih krivičnih djela, Tužilaštvo mora primarno dokazati opće elemente ovog djela:

- a. da je postojao širok (rasprostranjen) i/ili sistematičan napad;
- b. da je napad usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva;
- c. da je optuženi znao za postojanje takvog napada i da njegova djela predstavljaju ili bi mogla predstavljati dio tog napada, tačnije da postoji *nexus* između napada i radnji optuženog;

96. U tom smislu, vijeće je, nakon ocjene dokaza pojedinačno i u međusobnoj vezi, utvrdilo da je Tužilaštvo dokazalo ove okolnosti, odnosno da su dokazani opći elementi krivičnog djela iz odredbe člana 172. KZ BiH.

a. Širok (rasprostranjen) i sistematičan napad

97. Kako bi utvrdilo karakter napada na civilno stanovništvo, vijeće je imalo u vidu i stavove izražene u presudama MKSJ kojima su definisani faktori pri ocjenjivanju rasprostranjenosti ili sistematičnosti napada, pa tako u procjenjivanju šta napad čini rasprostranjenim ili sistematičnim sudsko vijeće mora prvo identifikovati stanovništvo koje je objekt napada a zatim, u svjetlu metoda, sredstava resursa i rezultata napada na to stanovništvo ustanoviti da li je napad doista bio rasprostranjen ili sistematski. Posljedice napada po ciljano stanovništvo, broj žrtava, priroda djela, eventualno sudjelovanje zvaničnika ili predstavnika vlasti ili bilo koji prepoznatljivi obrazac zločina mogu se uzeti u

obzir kako bi se utvrdilo da li taj napad na civilno stanovništvo ispunjava jedan od uslova, odnosno da li je rasprostranjen ili sistematski ili pak ispunjava oba uslova.²⁴

98. U praksi MKSJ napad je opisan kao preduzimanje postupaka koji uključuju vršenje nasilnih radnji, odnosno djela nasilja. Ovaj uslov je takođe reflektovan u članu 172. stav 2. tačka a) KZ BiH koji inkorporira u definiciju pojma "napad" između ostalog ponašanje koje uključuje višestruko činjene djela (iz člana 172. stav 1.) protiv bilo kojeg stanovništva.

99. Pojmovi napada i oružanog sukoba nisu identični. Prema međunarodnom običajnom pravu, napad može prethoditi oružanom sukobu, može trajati duže od tog sukoba, ali ne mora nužno biti njegov dio. Nadalje, termin „napad“ u kontekstu zločina protiv čovječnosti ima nešto drugačije značenje od onog koje nosi u ratnom pravu. U kontekstu zločina protiv čovječnosti „napad“ nije ograničen na vođenje neprijateljstava. On može obuhvatiti situacije zlostavljanja osoba koje ne sudjeluju aktivno u neprijateljstvima, međutim oba termina zasnivaju se na sličnoj pretpostavci, a to je da se rat treba voditi između oružanih snaga i oružanih grupa, a da civilno stanovništvo ne može biti legitiman cilj.

100. Kako je već navedeno, napad nije definisan samo objektom (civilno stanovništvo) nego i jačinom-rasprostranjenošću napada ili njegovom sistematičnošću.

101. Pridjev „rasprostranjen“ podrazumijeva napad koji je po svojoj prirodi opsežan i za posljedicu ima veliki broj žrtava. Takođe, zločin može biti rasprostranjen ili počinjen u širokim razmjerama zbog kumulativnog efekta niza nečovječnih djela ili zbog jedinstvenog efekta jednog jedinog dijela izuzetno velikih razmjera. Pridjev „sistematski“ ukazuje na organizovanu prirodu djela nasilja i na malu vjerovatnost da je do tih djela došlo nasumice.²⁵

102. Prije nego da analizu dokaza i pravnih zaključaka koja se odnose na rasprostranjen i sistematičan napad u inkriminisanom periodu (naime, u konkretnom slučaju je vijeće utvrdilo da je napad bio i rasprostranjen i sistematičan), vijeće će dati osvrt na okolnosti i situacije koje su vladale na području općine Foča prije inkriminisanog perioda, a koje su bitne za kontekst postojanja rasprostranjenog i sistematičnog napada u inkriminisanom

²⁴ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i dr.*, paragraf 95;

²⁵ Presuda prvostepenog vijeća MKSJ u predmetu *Tadić*, paragraf 648, presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i dr.*, paragraf 94, presuda prvostepenog vijeća MKSJ u predmetu *Blaškić*, paragraf 206;

periodu. Pri tome, vijeće je imalo u vidu brojne utvrđene činjenice u postupcima pred MKSJ koje su prihvaćene u ovom postupku, kao i iskaze svjedoka saslušanih u toku glavnog pretresa te materijalne dokaze uložene u sudski spis.

103. Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1991. godine, u nacionalnom sastavu stanovništva općine Foča bilo je 20.790 (51 posto) Muslimana, 18.315 (45 posto) Srba, 94 Hrvata, 463 Jugoslovena i 851 osoba druge ili nepoznate nacionalnosti.²⁶

104. Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 08.04.1992. godine, donijelo je Odluku o proglašenju neposredne ratne opasnosti²⁷ a 20. juna 1992. godine Odluku o proglašenju ratnog stanja na teritoriji R BiH.²⁸

105. Kao i u većini općina u BiH, i u općini Foča, neposredno nakon proglašenja neposredne ratne opasnosti uočljiva je nacionalna netrpeljivost, zategnutost međusobnih odnosa između dvije etničke grupe, Srba i Bošnjaka, te podjele unutar institucija, u prilog čemu govori i sadržaj prihvaćenih činjenica.

106. Neposredno prije izbijanja sukoba 8. aprila 1992. godine, Srbi su počeli evakuisati svoje porodice i djecu iz Foče – uglavnom u Srbiju ili u Crnu Goru. Dio Muslimana, u strahu nakon što su uočili kako idu njihove komšije Srbi i zbog sveprisutne napetosti u gradu, takođe je uspio pobjeći ili evakuisati svoje porodice prije izbijanja sukoba. Drugi, i Srbi i Muslimani, preselili su se u dijelove grada Foče gdje su ljudi njihove nacionalnosti bili u većini.²⁹

107. U noći između 7. i 8. aprila, Srbi su zauzeli radio-stanicu Foča, skladište regionalnog Doma zdravlja i magacin Teritorijalne odbrane u kojem je bilo uskladišteno oružje. Srbi su, raspoložujući ne samo teškim oružjem JNA, nego i naoružanjem TO-a, razmjestili tešku artiljeriju po uzvišenjima oko Foče.³⁰

108. Dana 8. aprila 1992. godine, kako to proizilazi iz sadržaja utvrđenih činjenica, u Foči je izbio oružani sukob istim slijedom događaja kao i u drugim općinama BiH i trajao je narednih 5 - 6 dana, a prije nego što je oružani sukob započeo, muslimanski civili su

²⁶ Utvrđena činjenica br. 1 iz dispozitiva Rješenja Suda broj S1 1 K 028283 19 Kri od 28.08.2019. godine (u daljem tekstu- Utvrđene činjenice) i dokaz Tužilaštva BiH – T-27;

²⁷ Dokaz Tužilaštva BiH – T-52;

²⁸ Dokaz Tužilaštva BiH br. T-70;

²⁹ Utvrđena činjenica br. 4;

³⁰ Utvrđena činjenica br. 10 i 11;

odstranjeni iz društvenog i profesionalnog života zajednice, a sloboda kretanja im je bila drastično ograničena.

109. Od aprila 1992., Muslimani u općini Foča otpušteni su s posla ili su, uz pomoć Kriznog štaba Foča, sprečavani da odu na posao ili odvrćani od toga. Uvedena su ograničenja za kretanje Muslimana. [...] Stanovništvo srpske nacionalnosti se moglo slobodno kretati, a jedini izuzetak bio je policijski čas od 20:00 do 6:00 sati koji je vrijedio za sve stanovnike.³¹

110. Nakon što su Srbi zauzeli Foču, u njoj je bio znatan broj srpskih vojnika i srpskih paravojnih formacija, a napad na civilno stanovništvo muslimanske nacionalnosti nastavio se.³²

111. Neposredno nakon zauzimanja općine Foča, uslijedile su i vojne akcije sa ciljem zauzimanja muslimanskih sela u općini Foča, kako to proističe iz utvrđenih činjenica navedenih u nastavku.

112. Selo Brod, četiri kilometra udaljeno od Foče, napadnuto je 20. aprila 1992., pošto mjesne vlasti nisu odgovorile na zahtjev srpskog Kriznog štaba da se seljani predaju.³³

113. Srpske snage su zapalile muslimanska sela u okolini Miljevine i uhapsile civile muškog pola i muslimanske nacionalnosti.³⁴

114. Dana 25. ili 26. aprila, napadnuta su sela Filipovići i Paunci, a kuće Muslimana spaljene su do temelja. Civili iz Filipovića su ubijeni.³⁵

115. Dana 28. aprila 1992. ili približno tog datuma, srpski vojnici su napali Ustikolinu, u kojoj je dio Muslimana pokušao da organizuje odbranu. Pošto su zauzele selo, srpske snage su zapalile muslimanske kuće.³⁶

116. Srpske snage su odatle nastavile da napadaju i razaraju muslimanska sela uz lijevu obalu Drine nizvodno od Ošanice, dok je stanovništvo tih sela bježalo. Neki ljudi su poginuli.³⁷

³¹ Utvrđena činjenica br. 2;

³² Utvrđena činjenica br. 15;

³³ Utvrđena činjenica br. 24;

³⁴ Utvrđena činjenica br. 25;

³⁵ Utvrđena činjenica br. 26;

³⁶ Utvrđena činjenica br. 27;

117. Dana 4. i 5. maja 1992., srpske snage su granatirale i zauzele muslimansko selo Jeleč. Kada su te snage zapalile selo, stanovništvo je pobjeglo u obližnju šumu. Muslimani koji su ostali u svojim domovima ili koji su pokušali pobjeći ubijeni su. Drugi seljani muškog pola i muslimanske nacionalnosti zarobljeni su i zatočeni u objektima u općinama Kalinovik i Bileća, a kasnije prebačeni u KP dom Foča.³⁸

118. Početkom jula 1992., lokalni srpski vojnici (...) napali su muslimansko selo Mješaja/Trošanj. Kad je selo napadnuto, dio seljana Muslimana je bio u šumi, gdje su noćili u strahu od napada. U napadu je poginulo troje seljana (...). Ostali seljani Muslimani, u grupi od približno 50, potjerani su silovito prema jednoj livadi, a dvoje seljana muškog pola surovo je zlostavljano. Srpski vojnici su te seljane tukli kundacima i granama, udarali ih nogama i nazivali ih ustašama. (...) Na toj livadi, srpski vojnici su odvojili muškarce od žena i žene potjerali nizbrdo prema selu Trošanj. Tih sedam zatočenih muškaraca (...) ubijeno je. Dio žena je odveden u stan jednog od vojnika koji su učestvovali u napadu, gdje ih je mnogo vojnika u više navrata silovalo, a kasnije su prodane.³⁹

119. Nakon stavljanja pod kontrolu navedenih sela kao i same općine Foča, muškarci civili bošnjačke nacionalnosti odvajani su od žena i djece, a zatim odvođeni u zatočeničke centre. Žene su tokom boravka u zatočeničkim centrima izvođene od strane pripadnika srpskih vojnih i paravojnih jedinica kojom prilikom su najčešće silovane i maltretirane, a muškarci nerijetko ubijani. I ovaj zaključak vijeća potkrijepljen je sadržajem prihvaćenih činjenica te drugih dokaza provedenih tokom glavnog pretresa.

120. Civili Muslimani su bili zatočeni u Srednjoškolskom centru u Foči i sportskoj dvorani "Partizan" u neizdržljivo nehigijenskim uslovima, bez ikakve medicinske njege i bez dovoljno hrane. Sve to događalo se pred očima, sa punim znanjem, a ponekad i uz neposredno učešće lokalnih vlasti, posebno policije. Policajci su tako radili kao čuvari u sportskoj dvorani "Partizan". Srpski vojnici i policajci (...) dolazili bi u te zatočeničke centre, izabrali jednu ili više žena, izveli ih i silovali.⁴⁰

121. Osim u gore pomenutim objektima (Srednjoškolski centar, HE Buk-Bijela, sportska dvorana „Partizan“ i KP dom), srpske vlasti su 1992. godine civile pretežno muslimanske i

³⁷ Utvrđena činjenica br. 28;

³⁸ Utvrđena činjenica br. 29;

³⁹ Utvrđena činjenica br. 33;

⁴⁰ Utvrđena činjenica br. 36;

hrvatske nacionalnosti držale zatočene u sljedećih dvanaest zatočeničkih centara u toj općini: u bolnici u Foči, u policijskoj stanici u Miljevini, na "Brionima", u kući Slobodana Matovića, u kaznionici u Velečevu, u osnovnoj školi "Brod na Drini", u vojnom skladištu u Čohodor-Mahali, u jednoj ... kući u Trnovači, u kući Muniba Hodžića na Presjeci kod Ustikoline, u stanu Asima Džanka u mjestu Donje Polje, kao i u kućama u selu Điđevo.⁴¹

122. O dešavanjima na području općine Foča i okolnim selima u inkriminisanom periodu svjedočili su i svjedoci Osman Subašić, Dragan Đurović, oštećena „S 1“, svjedokinje „S 8“ i „S 4“, te svjedoci Dragan Zelenović i Mevla Barlov čiji su iskazi pročitani na glavnom pretresu.

123. Svjedok **Osman Subašić**⁴², naveo je da je u Foči živio do 13.04.1992. godine, te da je bio zaposlen u SJB Foča na radnom mjestu operativno-kriminalističkog tehničara od 1970. godine i obavljao poslove na cijelom području općine Foča. Koliko se sjeća, u tom periodu je nacionalni sastav stanovništva u Foči bio nekoliko procenata više Muslimana u odnosu na Srbe i ostale, većina su bili Muslimani-Bošnjaci. Nacionalni sastav SJB je u to vrijeme varirao ali je bilo malo više zaposlenih Srba. U KPD Foča su bili zaposleni i Srbi i Bošnjaci i određen broj Hrvata ali misli da je također bilo malo više Srba. Svjedok Subašić je naveo i da se unutar organa vlasti pokušavao napraviti neki balans u nacionalnom sastavu.

124. Prisjećajući se događaja koji su prethodili oružanom sukobu na području Foče, svjedok Subašić je naveo da je Predsjedništvo 18.09.1991. godine donijelo odluku da se sav aktivni i rezervni sastav SJB stave pod jednu kontrolu jer je bilo očigledno da se bila poremetila sigurnosna situacija u zemlji i počeli su pratiti šta se dešava. Kako on dalje navodi, indikator da se vatreno oružje pojavilo u rukama civila bilo je nekoliko događaja koji su za posljedicu imali smrtni slučaj. Svjedok Subašić je tokom direktnog ispitivanja pomenuo dva događaja, jedan, koji se desio u Brodu u upravi željeznice kada se jedno lice ubilo iz kalašnjikova koji je mogao doći samo iz vojnog magacina i drugi slučaj koji je bio u Orahovu kada je u toku noći dvoje mladih naišlo vozilom na zasjedu-stražu i djevojka ubijena iz puške M-48 (naoružanje koje je bilo pod kontrolom policije ili JNA).

⁴¹ Utvrđena činjenica br. 48;

⁴² Svjedok saslušan na nastavku glavnog pretresa održanom dana 05.03.2019. godine;

125. Kako svjedok Subašić dalje navodi, već krajem 1991. godine osjetio se strah među ljudima, držane su straže, nailazili su na naoružane ljude i u gradu i van grada, i na strani Bošnjaka i Srba, i jedni i drugi su nosili oružje, bile su prvo lovačke puške koje su ljudi legalno posjedovali a kasnije se pojavilo i vojno naoružanje. U tom periodu već su bile prisutne i podjele po nacionalnim osnovama u državnim institucijama. Iako je bilo protivljenja za takve podjele u MUP-u i od strane Srba i Muslimana koji su bili zaposleni u SJB, ipak je na kraju i MUP podijeljen na srpski i muslimanski dio.

126. Svjedok Subašić potvrdio je i da je do oružanog sukoba u samoj Foči došlo oko 07./08. aprila 1992. godine, te da se za taj datum veže i pucanje iz vatrenog oružja iz Doma JNA kad je ranjena jedna ženska osoba na ulazu u Foču kod firme „Foča-trans“. Ovaj svjedok je dalje naveo da je ostao u Foči do dana kada su počele da padaju granate po Donjem Polju (gdje su živjeli uglavnom Bošnjaci, oko 80% stanovništva) iz pravca Kalinovika, misli da je bilo pucanja i iz pravca Zabrane i Čelovine, kao i da je bilo pucanja od strane Bošnjaka iz Donjeg Polja gdje je bio smješten Štab Teritorijalne odbrane (TO). Ta borba je, kako svjedok navodi, trajala 5-6 dana.

127. Nakon što je izašao iz Foče, kako svjedok Subašić dalje navodi, do kraja aprila je boravio u Ustikolini gdje je izmješten općinski štab TO i tu je obavljao funkciju pomoćnika komandanta za bezbjednost, a onda je štab TO prešao na teritoriju općine Goražde. Naveo je da je imao priliku razgovarati sa ženama koje su bile zatvorene na području općine Foča, u mjestu Miljevina, u objektu „Partizan“ i u drugim objektima i stanovima, te mu je veliki broj tih žena ispričao da su silovane. Svjedok Subašić je u svom iskazu potvrdio i da je nakon napada na općinu Foča, veliki broj leševa plutao Drinom, te da su izvučeni iz vode negdje na području Goražda.

128. Svjedok **Dragan Đurović**⁴³ naveo je da je prije rata živio sa roditeljima u naselju Ćerezluk, općina Foča, te da se 1990. godine preselio u tetkin stan u Foči. Prisjećajući se početaka rata, svjedok Đurović navodi da se prve netrpeljivosti osjećaju sa pojavom političkih stranaka i postavljanja barikada na brojnim putnim pravcima. Prema kazivanju svjedoka Đurovića, rat u Foči je počeo 08. aprila 1992. godine, kada su srpske snage zauzele Dom JNA gdje je bila smještena radio stanica, a nakon toga je pucnjava počela po čitavom gradu. Svjedok takođe navodi da su naoružani bili i Srbi i Muslimani, te da je do eskalacije sukoba došlo nakon što su zapaljene kuće ... porodice Obrenović. Svjedok

Đurović u svom iskazu navodi i da je akcija srpske vojske na muslimansko selo Mješaja/Trošanj izvedena najvjerovatnije u avgustu mjesecu 1992. godine, te da je nakon zauzimanja sela stanovništvo prebačeno u Buk Bijelu u prihvatni centar, a određeni broj žena muslimanske nacionalnosti i u Srednjoškolski centar u Foči.

129. Svjedokinja „S 8“⁴⁴ takođe je navela da je prije rata živjela u općini Foča, selo ..., te da tu ostaje sve do 03. jula 1992. godine kada je selo napadnuto od strane srpskih snaga. Prisjećajući se dešavanja od tog dana svjedokinja „S 8“ navodi da je napad počeo rano ujutru, da se pucalo sa svih strana, da su ljudi pokušali bježati prema planini ali da nisu uspjeli pobjeći. Svjedokinja „S 8“ potvrđuje i da su tom prilikom stradala tri lica (Izet Čolo, Selima Pekez, Fadila Odobašić) a da je određeni broj lica pretučen od strane srpskih vojnika. Neposredno nakon zarobljavanja, po kazivanju svjedokinje „S 8“, vojnici su razdvojili muškarce od žena i djece, žene i djecu su odveli u naselje Buk Bijelu, a muškarce su ubili tu u selu. Ova svjedokinja navodi i da su odmah po dolasku u naselje Buk Bijela, počela izvođenja mlađih žena na ispitivanje kojom prilikom su one silovane od strane većeg broja lica, a što se i nastavilo nakon odvođenja u Srednjoškolski centar u Foči. Svjedokinja takođe navodi i da je po dolasku u Buk Bijelu ubijen civil Redžo Pekez.

130. I svjedokinja „S 4“ je u svom iskazu datom na glavnom pretresu dana 16.01.2020. godine, iznosila svoja saznanja o dešavanjima i napadu na selo Trošanj 03. jula 1992. godine. Tako, ova svjedokinja navodi da je 10-ak dana prije napada na selo Trošanj, srpska vojska oduzela naoružanje koje su stanovnici sela imali, da su se oni zbog straha krili po šumama oko sela i da su spavali po „bajtama“ improvizovanim od najlona. Svjedočeći o napadu na selo, svjedokinja „S 4“ je navela da je napad počeo u 06,00h ujutru, da su se začuli pucnji sa svih strana kojom prilikom je stradao i njen suprug i još nekoliko komšija, da su pokušali da bježe ali da nisu uspjeli pobjeći te da su na kraju svi preživjeli stanovnici sela Trošanj zarobljeni. Saglasno kazivanju svjedokinje „S 8“, i svjedokinja „S 4“ je navela da su nakon zarobljavanja žene i djeca odvedeni u Buk Bijelu a da su muškarci pobijeni odmah u selu. Svjedokinja „S 4“ je takođe u svom iskazu opisivala dešavanja nakon dolaska u Buk Bijelu a zatim i u Srednjoškolski centar u Foči, kojom prilikom su žene često izvođene na ispitivanja i silovane.

⁴³ Svjedok saslušan na nastavku glavnog pretresa održanom dana 02.04.2019. godine;

⁴⁴ Svjedok saslušan na nastavku glavnog pretresa održanom dana 19.04.2019. godine;

131. Svjedok **Mevla Barlov**, u iskazu datom istražnom sudiji Kantonalnog suda u Sarajevu dana 24.12.2002. godine, a koji iskaz je, kao što je to prethodno navedeno, pročitao na glavnom pretresu, također je svjedočila o dešavanjima i napadu na selo Trošanj, navodeći da su u navedenom napadu učestvovala njihove komšije – ..., Janko Janjić zv. Tuta, Gojko Janković, Dragan Zelenović i dr. Ova svjedokinja je u svom iskazu potvrdila i da su odmah prilikom napada na selo stradali Izet Čolo, Selima Pekez i Fadila Odošević. Svjedokinja Barlov je također opisivala i dešavanja koja su uslijedila nakon napada i zarobljavanja, navodeći da je i sama bila izložena brojnim zlostavljanjima za vrijeme boravka u Srednjoškolskom centru u Foči.

132. Prethodno navedene sadržaje iskaza svjedoka koji su govorili o dešavanjima na području općine Foča, vijeće prihvata kao vjerodostojne i istinite. Vijeće nalazi da su svjedoci, svaki od njih u domenu svojih saznanja o onome što se dešavalo u kritičnom periodu govorili o onome što su vidjeli, čuli, lično preživjeli, prenoseći sliku ratnih dešavanja na području općine Foča u proljeće i ljeto 1992. godine, a njihovi iskazi nisu osporeni niti navodima odbrane optuženog.

133. Pored navedenog, i iz brojnih materijalnih dokaza⁴⁵ koje je Tužilaštvo prezentovalo i uvelo u spis, proizlazi da su početne netrpeljivosti između Srba i Bošnjaka postale očite nakon pojave političkih-nacionalnih stranaka. Netrpeljivosti su prerasle u neprijateljstva između dvije etničke i nacionalne grupe Srba i Bošnjaka a rezultat istih, na teritoriji Foče, ogledao se pogoršanoj bezbjednosnoj situaciji za bošnjačko stanovništvo.

134. Sve navedeno ukazuje da je napad na civilno bošnjačko stanovništvo općine Foča imao karakter sistematičnosti. Napad je preduzet na identičan način u jednom kratkom vremenskom periodu uz učešće više osoba koje su doprinijele oduzimanju fizičke slobode, zatvaranju, premlaćivanju, silovanju i ubistvima. Postojao je jasan obrazac postupanja sa licima lišenim slobode, odvođeni su u unaprijed pripremljene objekte na dalje ispitivanje i premlaćivanje. Razmjere preduzetih aktivnosti, poput onih opisanih u izreci presude, ne predstavljaju izolovane radnje, čije posljedice su slučajnog karaktera, već aktivnosti preduzete od strane pripadnika srpskih vojnih snaga, u čemu su učešća uzele i paravojne formacije.

⁴⁵ Dokazi Tužilaštva BiH od T-28 do T-68;

135. Nadalje, iz materijalnih⁴⁶ dokaza Tužilaštva, koje nije osporavala odbrana optuženog, proističe da su na različitim lokalitetima na području općine Foča (Ustikolina, Buk Bijela, Vikoč, Godijeno) nađeni posmrtni ostaci osoba bošnjačke nacionalnosti, među kojima veći broj starijih ženskih osoba, a koje su stradale tokom 1992. godine. Pored toga, iz materijalnog dokaza T - 123 proističe da je tokom 1992. godine uništen veliki broj islamskih vjerskih objekata (džamija i mesdžida) i kulturno-istorijskih spomenika na području općine Foča, od strane srpskih snaga.

136. Kako proističe iz utvrđenih činjenica i dokaza naprijed navedenih, napad je bio i rasprostranjen. Rasprostranjenost preduzetog napada proizlazi iz činjenice da su cilj istoga bili stanovnici Foče bošnjačke nacionalnosti, ne samo oni koji su naseljavali uže jezgro općine Foča, već i okolna sela Brod, Miljevina, Filipovići, Paunci, Jeleč, Mješaja/Trošanj. Svi ovi događaji na širem području općine Foča, morali su biti dijelom planiranja, organizacije i koordinacije sa ciljem, uspostavljanja srpske općine Foča u kojoj neće živjeti bošnjačko stanovništvo.

137. Dakle, vijeće je na temelju svega iznesenog, van razumne sumnje utvrdilo postojanje rasprostranjenog i sistematičnog napada na području općine Foča za vrijeme kojeg napada su poduzimane i inkriminisane radnje od strane optuženog. Naime, jasno je iz analiziranih dokaza da je rasprostranjen i sistematičan napad trajao i prije i poslije vremena izvršenja radnji od strane optuženog (kako to proističe iz utvrđenih činjenica i materijalnih dokaza koji su prethodno analizirani) ali ono što je za vijeće bitno i nesporno dokazano je da je ovaj napad trajao u vrijeme kada je optuženi počinio inkriminisane radnje prema oštećenoj „S 1“.

b. Cilj napada – civilno stanovništvo bošnjačke nacionalnosti opštine Foča

140. Kada je u pitanju status lica prema kojima su počinjene radnje, vijeće prevashodno ukazuje na opću odredbu zajedničkog člana 3. Ženevske konvencije prema kojoj se civilima imaju smatrati *“osobe koje ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumjevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe*

⁴⁶ Dokazi Tužilaštva BiH T – 121 i T – 122;

onesposobljene za borbu usljed bolesti, ranjavanja, lišenja slobode ili iz kojeg bilo drugog uzroka⁴⁷. U slučaju sumnje da li je neka osoba civil, ta osoba smatrat će se civilom.

141. Sintagma „usmjeren protiv“ zahtjeva da civilno stanovništvo mora biti primarni cilj napada, a ne samo sporedan cilj.⁴⁸ Stoga, primarni cilj napada mora biti „neko civilno stanovništvo“. „Bilo koje“ naglašava činjenicu da zločini protiv čovječnosti mogu biti počinjeni i u odnosu na stanovnike koji pripadaju neprijateljskoj strani i nad sopstvenim stanovnicima.⁴⁹

142. Pojam „civilno“ se odnosi na osobe koje nisu borci. „Stanovništvo“ označava veliku grupu žrtava i krivična djela u kojima su žrtve pripadnici jedne skupine. Nije neophodno da cjelokupno stanovništvo određenog područja bude cilj napada. Dovoljno je pokazati da je napad bio usmjeren protiv dovoljnog broja pojedinaca, odnosno da je bio usmjeren protiv njih na takav način da je napad za cilj doista imao civilno „stanovništvo“, a ne ograničeni i nasumice odabrani broj pojedinaca.⁵⁰

143. Neki od osnovnih faktora na osnovu kojih se utvrđuje da li je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva su: sredstva i metode korištene u toku napada, broj žrtava, status žrtava, diskriminatorni karakter napada, priroda krivičnih djela počinjenih u toku napada, otpor pružen napadačima u trenutku napada i u kojoj mjeri se napadačka sila pridržavala ili pokušala pridržavati zahtjeva o preduzimanju mjera predostrožnosti propisanih ratnim pravom.⁵¹

144. Prema praksi MKSJ, termin „civilno stanovništvo“ odnosi se na osobe koji su civili, a ne pripadnici oružanih snaga ili neki drugi legitimni borci.⁵² Civilno stanovništvo mora biti primarni cilj napada, a ne sporedna žrtva istog.

145. Dodatno, napad ne mora biti usmjeren prema neprijatelju, on može takođe biti usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, uključujući bilo koji dio stanovništva

⁴⁷ Ženevska konvencija o zaštiti civilnih osoba (član 3. stav 1. tačka a). Ovim članom propisano je da će se prema ovoj kategoriji stanovništva postupati, u svakoj prilici čovječno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, vjeri ili ubjeđenju, polu, rođenju, imovnom stanju ili kojem drugom sličnom mjerilu.

⁴⁸ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Tihomir Blaškić*, 29.07.2004. godine, paragraf 106;

⁴⁹ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, 12.06.2002. godine, paragraf 91;

⁵⁰ Presuda prvostepenog vijeća MKSJ u predmetu *Duško Tadić*, 07.05.1997. godine, paragraf 644;

⁵¹ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Tihomir Blaškić*, paragraf 106; presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, paragraf 90;

⁵² Ženevska konvencija o zaštiti civilnih osoba iz 1949. godine, zajednički član 3;

napadnute države. Pojam civila u strogom smislu obuhvata sva ona lica koja su bila van borbenog stroja kada je krivično djelo počinjeno⁵³. Takođe, definicija civilnog stanovništva obuhvata pojedince koji su možda u nekom određenom trenutku pružili otpor i osobe izvan borbenog stroja⁵⁴. Stanovništvo se može smatrati civilnim čak i ako su prisutni i neki necivili – ono jednostavno treba da bude pretežno civilnog karaktera.⁵⁵

146. Na osnovu činjeničnih utvrđenja koja su detaljno obrazložena prilikom ocjene postojanja i karaktera napada, vijeće nalazi da nema nikakve sumnje da su sva lica prema kojima je bio usmjeren napad, pa tako i oštećena „S 1“, bili civili. Oštećena „S 1“ nije bila vojno angažovana, nije bila u uniformi niti je pružala ikakav otpor. Odvedena je iz svog sela do sabirnog centra, a onda i u razne druge objekte gdje je bila seksualno zlostavljana.

147. Ovu činjenicu nije osporavala ni odbrana optuženog.

c. Optuženi je znao za napad i da su njegova djela dio tog napada

148. Vijeće je na temelju činjenica i okolnosti koje su prezentirane tokom predmetnog postupka, utvrdilo postojanje veze između djela optuženog i napada, na način da su njegovi postupci i činjenja bili u direktnoj vezi sa izvršenim napadom.

149. Djela optuženog moraju biti „dio“ rasprostranjenog ili sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, a ne da samo vremenski ili prostorno koincidiraju s njim.⁵⁶ Inkriminisano djelo ne može biti izolovano djelo. Djelo se smatra izolovanim kada je toliko daleko od samog napada da se ne može, nakon što se razmotri kontekst i okolnosti pod kojim je počinjeno, razumno reći da je isto dio napada.⁵⁷

150. Pored namjere da se poćini osnovno djelo, optuženi mora znati za širi kontekst u kojem se, radnje koje vrši, nalaze, s tim da optuženi pogotovo mora znati za napad

⁵³ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Jelisić*, paragraf 54;

⁵⁴ Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Naletilić i Martinović*, paragraf 235;

⁵⁵ Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Kordić i Čerkez*, paragraf 180;

⁵⁶ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Tadić*, paragraf 248, 255; presuda prvostepenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, paragraf 417; presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, paragraf 99;

⁵⁷ Presuda prvostepenog vijeća MKSJ u predmetu *Tadić*, paragrafi 629 – 633;

usmjeren protiv civilnog stanovništva, odnosno znati da je njegovo krivično djelo dio toga napada ili u najmanju ruku rizikovati da njegova djela postanu dio toga napada.⁵⁸

151. Da je optuženi Saša Ćurčić bio svjestan kontekstualne osnove u koju se uklapa djelo koje je počinio u osnovi zločina i da je bio svjestan nekusa između svog djela i tog konteksta, govore konkretne aktivnosti koje je poduzimao i ono što mu je nesumnjivo bilo poznato.

152. Zaključak o postojanju svijesti kod optuženog Ćurčića može se izvesti na osnovu njegove pripadnosti vojnoj formaciji jedne od strana u sukobu. U tom smislu, vijeće je prije svega cijenilo iskaz⁵⁹ optuženog Saše Ćurčića dat u istrazi pred Tužilaštvom BiH, u kojem isti potvrđuje da je rođen u Foči, da je prije ratnih dešavanja bio zaposlen u magacinu preduzeća „Maglič“, da je neposredno nakon izbijanja rata angažovan u interventnoj jedinici „Dragan Nikolić“ i to, u početku, kao stražar u komandi a kasnije u pozadinskoj jedinici u sastavu navedene jedinice. Takođe, vijeće je u odnosu na ovu okolnost cijenilo i materijalne dokaze Tužilaštva T-18⁶⁰ i T-20⁶¹, a koji dokazi su bili nesporni i za odbranu. Pored toga, i svjedoci saslušani tokom glavnog pretresa (Dragan Đurović i Milomir Davidović) potvrdili su da je optuženi u inkriminisanom periodu bio pripadnik interventne jedinice „Dragan Nikolić“.

153. Dakle, za vijeće nije sporno da je optuženi Ćurčić, kao pripadnik vojske RS – interventne jedinice sa jasnim zadacima i djelovanju u kriznim situacijama isključivo na području Foče, živeći na području Foče u relevantnom vremenskom periodu, bio u stalnim kontaktima sa pripadnicima srpske vojske, te da mu je morala biti poznata činjenica o sudbini bošnjačkog civilnog stanovništva koje je živjelo kako u Foči tako i u okolnom selima. Naime, i u užem i širem području općine Foča, kako je to utvrđeno prethodno,

⁵⁸ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, paragraf 102;

⁵⁹ Dokazi Tužilaštva BiH br. T-10 i T-11 (Zapisnik Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: T20 0 KTRZ 0012286 16 od 27.03.2018. godine o ispitivanju osumnjičenog Saše Ćurčića; audio zapis ispitivanja osumnjičenog Saše Ćurčića od 27.03.2018. godine i Transkript Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: T20 0 KTRZ 0012286 16 od 09.04.2018. godine sačinjen u vezi ispitivanja osumnjičenog Saše Ćurčića od 27.03.2018. godine);

⁶⁰ Dokaz Tužilaštva BiH br. T-18 (Dopis Odjeljenja za opštu upravu Republike Srpske br. 04-835-1-330/18 od 16.04.2018. godine sa prilogom: 1. Uvjerenje Odjeljenja za opštu upravu općine Foča o učešću u VRS-u za lice Saša Ćurčić br: 04-835-1-329/18 od 16.04.2018. godine, 2. Fotokopija jediničnog matičnog kartona, br. 1030176560 za Sašu Ćurčića)

⁶¹ Dokaz Tužilaštva BiH br. T-20 (Dopis Ministarstvo rada i boračko invalidske zaštite, Resor boračko – invalidske zaštite i zaštite CŽR, Odjeljenje za vojne evidencije učesnika odbrambeno – otadžbinskog rata, br:

osobe bošnjačke nacionalnosti su otpuštane sa posla, vođene na ispitivanja, zatvarane u prethodno formirane logore gdje su bili izloženi fizičkom i psihičkom zlostavljanju i ubistvima, dok su žene bile podvrgnute svakodnevnim silovanjima. Navedene činjenice i okolnosti su bez sumnje bile poznate optuženom. U prilog ovom zaključku govori i činjenica da je optuženi znao da je oštećena „S 1“ Bošnjakinja iz ..., da su je tamo zarobili srpski vojnici, kao i da je ista često izvođena iz zarobljeništva i silovana, i to najčešće od strane Dragana Zelenovića, sa kojim je optuženi bio u „kumovskim“ odnosima i sa kojim je u inkriminisanom periodu često provodio vrijeme. Konačno, i sam optuženi u svom iskazu potvrđuje da je znao da su u Srednjoškolskom centru Foča bile zatočene žene muslimanske nacionalnosti te da su odatle izvođene i maltretirane.

154. U svim navedenim okolnostima optuženi je preduzeo radnje za koje je oglašen krivim, očigledno svjestan da su i njegove radnje u mnogome doprinijele stanju u kojem su se nalazili Bošnjaci na području općine Foča. Posebno treba imati u vidu da je oštećena osoba ženskog spola a da su ženske osobe svakako u ovakvim situacijama ugroženije i nezaštićenije od osoba muškog spola koji su uglavnom naoružani i učestvuju direktno u neprijateljstvima.

155. Ako se sve navedeno sagleda u kontekstu masovnosti samoga napada, te sveobuhvatnosti djelovanja srpskih snaga prema civilnom bošnjačkom stanovništvu, opravdano je zaključiti da je optuženi, kao osoba koja je u navedenom periodu boravila na području Foče te stalno bila u kontaktu sa pripadnicima vojnih i paravojnih formacija koje su vršile napade, u potpunosti bio upućen u svakodnevna dešavanja na području ove općine, slijedom čega se nedvojbeno može zaključiti da je optuženi Ćurčić znao za postojanje niza rasprostranjenih i sistematskih zločina usmjerenih protiv civilnog bošnjačkog stanovništva opštine Foča, te nema sumnje da je znao i htio da i njegovo djelo bude dijelom napada i da doprinese tom i takvom napadu, te da je krivičnopravne radnje poduzimao upravo protiv osobe bošnjačke nacionalnosti.

16-03/3.2-1-835-548/18 od 17.04.2018. godine sa prilogom Ovjerene kopije obrasca VOB-8 za lice Saša Ćurčić

B. POJEDINAČNA INKRIMINACIJA U OSNOVI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI

156. Nakon što je utvrdilo postojanje općih elemenata krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, vijeće je na osnovu provedenih dokaza utvrdilo da je optuženi svojim radnjama ostvario obilježja krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) (prisiljavanje druge osobe na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), a u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

Silovanje oštećene "S 1"

157. Silovanje podrazumijeva prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njen život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (član 172. stav 1. tačka g) KZ BiH).

158. Slijedom navedene definicije, silovanje podrazumijeva kumulativno postojanje dva elementa:

- a. Prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njen život ili tijelo (...),
- b. Na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju.

158. MSKJ u predmetu *Kunarac, Kovač i Vuković*, (Žalbeno vijeće), 12. juni 2002., parag. 127-132 navodi: "*Actus reus* krivičnog djela silovanja prema međunarodnom pravu čini seksualna penetracija, bez obzira koliko neznatna: (a) vagine ili anusa žrtve penisom počinioca ili bilo kojim drugim predmetom kojim se počinilac poslužio; ili (b) usta žrtve penisom počinioca; kada do takve seksualne penetracije dođe bez pristanka žrtve.

159. Nadalje, u predmetu *MKSJ-a Kvočka i dr.*, (Pretresno vijeće), 2. novembar, 2001, parag. 175. i 180, silovanje je definisano kao "fizički nasrtaj seksualne prirode, počinjen nad nekom osobom u okolnostima prisile".

160. U predmetu *Furundžija* pretresno vijeće MKSJ je iznijelo mišljenje da će seksualna penetracija predstavljati silovanje ukoliko do nje nije došlo uz istinsku volju ili pristanak žrtve. Relevantnost ne samo sile, prijetnje silom i prinude, nego i odsustva pristanka ili

voljnog sudjelovanja je obrazložena u predmetu *Kunarac*, gdje je zapaženo sljedeće: „u svim jurisdikcijama koje je Pretresno vijeće razmotrilo, nužan je element sile, prinude, prijetnje ili djelovanja bez saglasnosti žrtve: upotreba sile ima široko tumačenje i obuhvata dovođenje žrtve u bespomoćno stanje“⁶².

161. U istom predmetu su ustanovljeni sljedeći faktori koji moraju (alternativno, a ne kumulativno) biti ispunjeni da bi postojalo krivično djelo silovanja:

-seksualna aktivnost praćena je silom ili prijetnjom silom, koja je upućena žrtvi ili nekoj trećoj osobi;

-seksualna aktivnost praćena je silom ili različitim drugim specificiranim okolnostima koje su žrtvu učinile osobito ranjivom ili su je učinile nesposobnom da izrazi informirano odbijanje; ili

-do seksualne aktivnosti dolazi bez pristanka žrtve.

162. *Mens rea* koja se zahtijeva za zločin silovanja je namjera da se izvrši seksualna penetracija uz znanje da se to dešava bez saglasnosti žrtve.⁶³ Za silovanje kao zločin protiv čovječnosti, dodatno se zahtijeva da je počinitelj znao da njegova djela ulaze u okvir rasprostranjenog i sistematskog napada na civilno stanovništvo.⁶⁴

163. Optuženi Saša Ćurčić oglašen je krivim što je u periodu između 03.07.1992. i 18.07.1992. godine, nakon što je oštećena „S 1“ zajedno sa svjedokinjom „S 2“ i još jednom zarobljenom Bošnjakinjom, od strane Dragana Zelenovića izvedena iz Srednjoškolskog centra u Foči, te dovedena u napuštenu muslimansku kuću u mjestu Gornje Polje - općina Foča, gdje su ih silovali, optuženi Saša Ćurčić odveo oštećenu „S 1“ u jednu od soba te prisilio istu da ga oralno zadovolji tako što ju je vukao za kosu i gurao svoj penis u njena usta te svršio po „S 1“.

164. Uvjerenje vijeća o krivici optuženog za silovanje oštećene, na način kako je to činjenično opisano u izreci presude, utemeljeno je prvenstveno na iskazu ove svjedokinje, koja je ujedno i oštećena krivičnim djelom, a čiji iskaz vijeće nalazi detaljnim i uvjerljivim, te potkrijepljenim iskazima svjedoka „S 2“, Dragana Zelenovića i Milomira Davidovića.

⁶² Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i dr.*, paragraf 440.

165. Svjedočeci na glavnom pretresu održanom dana 19.04.2019. godine, oštećena "S 1" je potvrdila da je do 03. jula 1992. godine živjela u jednom selu na području općine Foča, zajedno sa ocem, majkom i bratom, gdje ih je zatekao rat.

166. Prisjećajući se događaja od 03. jula 1992. godine, oštećena je navela da su tog dana, u ranu zoru, u selo u kojem je živjela upale srpske vojne jedinice, kojom prilikom su zarobile oko 30-ak žena i djece kao i sedam muškaraca koji su bili skriveni u jednoj šumi odmah pored sela. Oštećena je navela i da su ti vojnici, odmah po zarobljavanju, ubili njenu majku i još dvoje ljudi, a da su preostale zarobljene odveli u mjesto Buk Bijela.

167. Oštećena je potom navela i da su po dolasku u Buk Bijelu zatekli puno vojske, da su njih koji su bili zarobljeni prvobitno smjestili u neke barake a da je onda uslijedilo odvođenje na ispitivanje kojom prilikom je i ona odvođena na ispitivanje te silovana više puta od nepoznatih vojnika.

168. Oštećena je u svom iskazu detaljno opisala i događaje koji su uslijedili nakon toga, navodeći da su nakon 2–3 h zarobljena lica sa tog mjesta autobusima prevezena do SUP-a u Foči, a onda u srednjoškolski centar gdje su ostali 15-ak dana, da bi ih potom prebacili u salu "Partizan". Oštećena je potvrdila i da su žene za sve vrijeme tog boravka, prvo u srednjoškolskom centru, a onda i u sali "Partizan" konstantno izvođene i silovane.

169. Prisjećajući se događaja iz Gornjeg Polja (selo nadomak Foče), oštećena je navela da je jedno veče u Srednjoškolski centar Foča, došao "Zelja" (Dragan Zelenović) i izveo nju i svjedokinju "S 2" i još jednu ženu Bošnjačke nacionalnosti sa objašnjenjem da su mu potrebne radi čišćenja nekih stanova te ih odveo u selo Gornje Polje, u jednu napuštenu kuću, vlasništvo policajca Bošnjaka koji je napustio Foču sa početkom ratnih dešavanja.

170. Oštećena "S 1" se nije mogala sa sigurnošću izjasniti ko je još bio prisutan sa Zeljom kada je došao u srednjoškolski centar da ih izvede ali je istovremeno sa sigurnošću potvrdila da su u kući pored Zelenovića bili prisutni Miki Živanović, Liči i Saša.

171. Opisujući dešavanja u kući u Gornjem Polju, oštećena "S 1" je navela: *"Oni su nas odmah razdvojili i po sobama. U jednoj sobi mene, mene je silovao Zelja i i Liči i ovaj Saša je mene, kao on je mene uzeo tu, eto kao njemu nije do do seksa i on to kao ne radi. On je*

⁶³ Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Furundžija*, paragraf 185; presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, paragraf 460.

*on je toliko dobar čovjek, on ima svoju ženu i... A u međuvremenu otkopčava pantole i nagoni mene, eto da mu ja učinim zadovoljstvo. Ja da mu popušim, kao eto, „dosta si ih i popušila, moreš i meni učinjet zadovoljstvo“ i tako me natjerao da ga zadovoljim oralno i tude... kako da kažem... I kad pričam gadi mi se, ne mogu da izgovaram. Povraća mi se. Kako on poč'o bio lijepo pričat', kontala sam, a Bože evo jedan normalan. Al' međutim i on me toliko snizio, tolko ponizio, toliko osjećam to, tu gadost i to se ne može opisat' nikako, nikako, riječima se ne može opisati. Samo ja znam šta ja i kako ja živim sa tim.”*⁶⁵ Na pitanje tužioca da detaljnije pojasni način na koji je Saša nju natjerao da ga oralno zadovolji, svjedokinja “S 1” odgovara: *“A on je, ja kad sam se odupirala, ono mislim kontam, 'ajde normalan je priča normalno i kontam, ne mogu da vjerujem šta se sad dešava, on je, ja kako sam se odupirala, on je mene uzeo za kosu i vuko da moram ja njemu pušit'. I to sam radila i eto tako šta ja znam.”* Na dalje pitanje tužioca da li je Saša tom prilikom doživio orgazam, svjedokinja potvrđuje: *„Jah, jah, jest on onaj svršio po meni to sve.“*⁶⁶

172. Tokom daljeg svjedočenja, oštećena “S 1” je navela da su nakon silovanja uslijedila verbalna poniženja od strane ovih lica te da su naredno jutro vraćene u srednjoškolski centar.

173. Svjedočeci na okolnosti identiteta lica po imenu “Saša” a koje je navedene prilike natjeralo da ga oralno zadovolji, oštećena “S 1” je izjavila da ona njega nije poznavala od ranije i da ga je prvi put vidjela upravo te noći, kada se on njoj predstavio kao “Saša” i rekao da je oženjen. Oštećena “S 1” je takođe navela da je dobro zapamtila lik Saše i da nije imala nikakvu dilemu prilikom prepoznavanja kada joj je od strane Tužilaštva predložen fotoalbum kojom prilikom je ona kao lice koje je navedene večeri natjeralo da ga oralno zadovolji označila osobu pod rednim brojem 2., na kojoj se nalazila fotografija optuženog Saše Ćurčića.⁶⁷

174. Na okolnosti predmetne inkriminacije Tužilaštvo je provelo i dokaze čitanjem iskaza svjedokinje “S 2” i preminulog svjedoka Dragana Zelenovića, te saslušanje svjedoka Milomira Davidovića.

⁶⁴ Presuda žalbenog vijeća u predmetu *Kunarac i drugi*, paragraf 85.

⁶⁵ Transkript suđenja od 19.04.2019. godine, strana 14;

⁶⁶ *Ibid*;

⁶⁷ Dokaz Tužilaštva BiH T – 121 (Fotoalbum Tužilaštva BiH broj: T20 0 KTRZ 0003050 05 od 07.04.2016. godine);

175. Tako, svjedokinja "S 2" je u svom iskazu datom istražiocima Haškog tribunala detaljno opisivala dešavanja nakon zarobljavanja i dovođenja u Srednjoškolski centar Foča, napominjući da je za vrijeme boravka u srednjoškolskom centru četiri puta izvođena zbog silovanja te da je svaki put sa njom izvođena i oštećena "S 1". Svjedokinja "S 2" je navela da ih je iz škole svaki put izvodio Dragan Zelenović u pratnjih drugih vojnika te ih odvodio u neke od stanova u zgradi "Lepa Brena" koje su nakon izbijanja ratnih dejstava koristili srpski vojnici. Svjedokinja "S 2" navodi i da su četvrti put odvedene u neki stan u Gornjem Polju, i da je sa njima izvedena i još jedna žena iz Sarajeva čijeg se imena ne može sjetiti.

176. Svjedok Dragan Zelenović, a čiji je iskaz kao što je prethodno navedeno pročitano na glavnom pretresu, potvrdio je da je pred Haškim tribunalom nakon zaključenog sporazuma o priznanju krivice osuđen između ostalog i za događaj silovanja oštećene "S 1" u mjestu Gornje Polje. Svjedok Zelenović je tokom ispitivanja potvrdio da je više puta učestvovao u izvođenju žena Bošnjačke nacionalnosti iz Srednjoškolskog centra Foča i odvođenja u razne stanove. Svjedok Zelenović je potvrdio i da je jedne prilike vodio oštećenu "S 1" i još jednu njenu drugaricu u kuću u mjestu Gornje Polje ali da ne zna u čiju kuću ih je vodio, negirajući da ih je tu vodio radi silovanja, i tvrdeći da ih je doveo da iz ormara uzmu garderobu da se presvuku i okupaju. Ovaj svjedok je potvrdio i da je optuženog Ćurčića poznavao od prije rata, da su se družili, da je optuženi Ćurčić bio oženjen suprugom Biljanom sa kojom je tada već imao dvoje djece.⁶⁸

177. Prilikom ocijene iskaza svjedoka Zelenovića, vijeće je istom poklonilo vjeru samo u dijelu koji je potvrđen iskazima drugih svjedoka odnosno materijalnih dokaza, cijeneći da je isti upitnog kredibiliteta, s obzirom da, i pored činjenice što je pred Haškim tribunalom, nakon sporazuma o priznanju krivice osuđen za predmetne inkriminacije, ipak pred ovim sudom negira da je žene Bošnjačke nacionalnosti izvodio iz zarobljeništva radi silovanja.

178. I svjedok Milomir Davidović⁶⁹ je na ročištu za nastavak glavnog pretresa održanog dana 19.12.2019. godine, iznosio svoja saznanja o događaju u Gornjem Polju. Tako, ovaj svjedok navodi da je jedno poslijepodne, oko 16-17h, u julu mjesecu 1992. godine, sjedio u kafiću svog prijatelja Dada u mjestu Donje Polje, zajedno sa Sašom Ćurčićem kada je

⁶⁸ Iskaz svjedoka Zelenovića u ovom dijelu potvrđuje i sadržaj materijalnih dokaza Tužilaštva T-17 (Izvod iz matične knjige vjenčanih br. 04-201-249/18 od 11.04.2018. godine);

⁶⁹ Zapisnik sa glavnog pretresa održanog dana 19.12.2019. godine;

primijetio da u istom lokalu sjedi i Dragan Zelenović zajedno sa svjedokinjama "S 1" i "S 2". Nedugo potom, kako svjedok Davidović navodi, optuženi Ćurčić i on krenuli su da idu, kada ih je Zelenović pozvao da krenu sa njim do Srednjoškolskog centra kako bi vratili svjedokinje "S 1" i "S 2", međutim, umjesto do Srednjoškolskog centra, Zelenović je odvezao auto do magacina koji je bio u vlasništvu svjedoka Davidovića kako bi mu isti dao bocu pića. Svjedok Davidović navodi i da je Zelenović potom odvezao do Srednjoškolskog centra i izveo još jednu djevojku, te da su na zadnjem sjedištu sjedili on, "S 1" i "S 2" a na prednjem sjedištu, Ćurčić i još jedna žena koju je naknadno Zelenović izveo iz Srednjoškolskog centra. Nakon toga, svjedok Davidović kazuje da je Zelenović nastavio da vozi po gradu i u jednom trenutku shvatio da nema cigareta te pozvao svjedoka Davidovića da mu on da, odvozeći se ponovo do magacina, što je on i učinio, ali u trenutku kada se vratio sa cigaretama, optuženog Ćurčića više nije bilo u automobilu, a Zelenović ga je obavijestio da se optuženi Ćurčić naljutio i otišao. Svjedok Davidović potvrđuje da su se potom svi odvezli do jedne kuće u Gornjem Polju. Na pitanje tužioca, zašto na pretresu tvrdi da je optuženi Ćurčić ranije izašao iz auta i da nije bio prisutan u kući u Gornjem Polju, dok je u istrazi tvrdio drugačije, svjedok Davidović objašnjava da je po dolasku kući nakon saslušanja, razmišljao o sebi i njemu te da je shvatio da je pogriješio i da Ćurčić nije bio prisutan.

179. Nalazeći iskaz žrtve - oštećene „S 1“ kredibilnim, objektivnim, nepristrasnim i dosljednim u bitnim elementima i tokom unakrsnog ispitivanja od strane odbrane optuženog te potkrijepljen u značajnom dijelu iskazima drugih svjedoka, vijeće je osudu za inkriminaciju, u odlučujućem dijelu i zasnovalo na istom. Vijeće nije moglo da zanemari ni da je inkriminirani događaj predstavljao traumatično iskustvo posebno za oštećenu, koja je u vrijeme preduzimanja zabranjene radnje bila relativno mlada osoba i koja je prethodno pretrpila gubitak članova porodice te brojna zlostavljanja i silovanja. Kada je cijenilo iskaz oštećene vijeće je moralo imati u vidu i da sjećanje na takve događaje za svaku žrtvu predstavlja ponovnu traumatizaciju, koju kroz svjedočenje i suočavanje sa tim zasigurno ponovno proživljavaju.

180. Slijedom ovako utvrđenog činjeničnog stanja, vijeće nije moglo prihvatiti tezu odbrane da se u konkretnom slučaju radi o drugom licu a ne optuženom Ćurčiću, kao izvršiocu predmetne inkriminacije.

181. Naime, odbrana optuženog Ćurčića je tezu o "drugom identitetu izvršioca" zasnivala isključivo na činjenici da oštećena "S 1" nikada ranije nije pominjala optuženog

Ćurčića kao lice koje je izvršilo silovanje nad njom, iako je na okolnosti predmetne inkriminacije više puta svjedočila kako pred domaćim tako i stranim pravosudnim institucijama.

182. Tako, prilikom unakrsnog ispitivanja oštećene "S 1", na pitanje branioca optuženog Ćurčića zašto svjedokinja nije pominjala optuženog Ćurčića u iskazu koji je davala istražiocima Haškog tribunala u krivičnom predmetu protiv Kunarca i dr. dana 15-18.11.1995. godine, iako je detaljno pominjala imena više od 50 lica koji su joj nanijeli zlo te opisivala brojna zlostavljanja koja je preživjela tokom rata u Bosni i Hercegovini pa tako i zlostavljanje u kući u Gornjem Polju, kada joj je sjećanje bilo znatno svježije, oštećena "S 1" odgovara: *"Znate šta, ovo, ja nisam u detalje pominjala i pričala onoga koga se nije odnosilo, na koga se nije odnosilo. Nego samo ono ukratko i to je to. Sigurno zbog toga ."*

70

183. Prilikom procjene vjerodostojnosti iskaza ove svjedokinje u dijelu u kojem ona daje obrazloženje razloga zbog kojih nije pominjala optuženog Ćurčića, vijeće je, kao što je to prethodno navedeno, prvenstveno moralo imati u vidu činjenicu da je svjedokinja "S 1" u periodu zatočenja u Foči pretrpjela višestruka užasna seksualna zlostavljanja, kojih je kako navodi bilo preko 70. U vezi s tim, za vijeće je sasvim logično objašnjenje svjedokinje, da je prilikom svakog svjedočenja nastojala da se skoncentriše da što preciznije opiše detalje koji su predmet suđenja konkretnom optuženom, a kako je traumatičnih događaja koje je kao mlada žena preživjela bilo jako mnogo, logično je da u svakom svom svjedočenju nije mogla navesti sve pojedinosti, svakog silovanja i svakog počinitelja.

184. Nadalje, odbrana je nastojala osporiti kredibilitet i istinitost kazivanja oštećene "S 1" čitanjem i uvođenjem u spis izjave koju je oštećena "S 1" dala pred Vrhovnim sudom Federacije BiH odnosno transkripta sa suđenja u predmetu Milomira Davidovića a povodom istog krivičnogopravnog događaja, u kojim iskazima oštećena "S 1" optuženog Ćurčića ne označava kao izvršioca radnje silovanja.

185. U vezi s tim, za vijeće nije sporno da oštećena "S 1" u navedenim iskazima niti jednog momenta ne spominje optuženog Ćurčića kao lice koje je nju silovalo, odnosno u iskazu datom pred Vrhovnim sudom Federacije BiH, ona samo pominje da je bio prisutan

⁷⁰ Transkript suđenja od 19.04.2019. godine, strana 21;

u kući kada su Zelenović i „Liči“ (Milomir Davidović) nju silovali, dok na glavnom pretresu održanom dana 29.03.2018. godine, u predmetu Davidović, oštećena „S 1“ isključivo navodi da Saša nju nije silovao, već samo tjerao da ga oralno zadovolji.

186. Pažljivom analizom navedenih iskaza oštećene „S 1“ u dijelu koji je odbrana pročitala na glavnom pretresu implicirajući ih ključnim za oslobođenje optuženog Ćurčića, vijeće zaključuje da oštećena radnje prinude oralnog zadovoljenja ne razumije kao radnje silovanja u smislu odredbi krivičnog zakona, odnosno oštećena pod terminom silovanje isključivo podrazumijeva vaginalnu penteraciju, iz kog razloga upravo i tvrdi da nju optuženi Ćurčić nije silovao. U vezi s tim, vijeće cijeni da upravo činjenica da oštećena „S 1“ ne želi da optuži Sašu Ćurčića, za nešto što nije učinio, odnosno nije izvršio silovanje u smislu vaginalne penetracije, izričito navodeći da on nju nije silovao, već tjerao da ga oralno zadovolji, predstavlja potvrdu njenog kredibiliteta, koja daje vjerodostojnost njenom svjedočenju. Naime, bez obzira što je svjedokinja pretrpjela užasna seksualna zlostavljanja, kojim prisustvuje ili pak u njima učestvuje optuženi (na način pobliže opisan u izreci presude) ona ne želi da ga optuži za nešto što on nije učinio, odnosno za krivično djelo silovanja na način kako to ona razumije, i to upravo govori koliko je iskreno njeno svjedočenje.

187. Zaključak vijeća o identitetu optuženog Ćurčića kao izvršioca predmetne inkriminacije nije doveo u pitanje ni iskaz svjedoka Davidovića u dijelu u kojem on tvrdi da je optuženi Ćurčić napustio automobil prije odlaska u Gornje Polje te da nije bio ni prisutan u kući u koju su dovedene oštećena „S 1“ i druge dvije žene. Naime, činjenica da je svjedok Davidović promijenio svoj iskaz na glavnom pretresu u odnosu na iskaz koji je davao tokom istrage, upravo u dijelu u kojem direktno inkriminiše optuženog Ćurčića, te njegovo krajnje nelogično objašnjenje da je do toga došlo iz razloga što je on naknadno, po dolasku svojoj kući, o tome razmišljao i shvatio da Ćurčić ipak nije bio prisutan, za vijeće je krajnje neuvjerljivo, te ga i cijeni kao iskaz instruisan sa namjerom da optuženom pomogne kako bi se oslobodio odgovornosti, pa ga vijeće nije ni moglo prihvatiti kao vjerodostojan i pouzdan u navedenom dijelu.

188. Prilikom ocjene da li je spolni odnos između oštećene „S 1“ i optuženog bio nevoljan, vijeće je razmotrilo sve okolnosti prije samog događaja, te ponašanje optuženog u toku i nakon samog događaja kao i cjelokupnu situaciju u Foči u to vrijeme, te je van razumne sumnje zaključilo da je do spolnog odnosa optuženog i oštećene došlo bez njenog pristanka, te da oštećena prilikom izvršenja silovanja nije bila u mogućnosti

pružiti bilo kakav otpor kako bi uspješno osujetila optuženog u njegovoj namjeri.

189. Mogućnost eventualnog pristanka oštećene u konkretnoj situaciji bila je potpuno isključena, dok namjera optuženog da ostvari seksualni odnos i znanje da se to odvija bez pristanka oštećene jasno proizlazi iz svih provedenih dokaza. S tim u vezi, vijeće je naročito cijenilo okolnosti pod kojima je oštećena dovedena u stan u Gornjem Polju, činjenicu da se radilo o relativno mladoj osobi, koja je prethodno istjerana sa svog ognjišta a potom odvojena od porodice i odvođena na različita mjesta gdje je višestruko silovana, koje okolnosti su optuženom morale biti poznate, uprkos čemu je njegova namjera da izvrši neželjen spolni odnos sa žrtvom bila uz punu svijest da žrtva na taj odnos nije pristala slobodno i dobrovoljno, čime je htio učinjenje tog zabranjenog djela istrajavši u istom do kraja.

190. Imajući u vidu navedene opće elemente krivičnog djela zločina protiv čovječnosti, odnosno da je optuženi u kritično vrijeme znao za rasprostranjen i sistematičan napad, te da njegove radnje čine dio tog napada, vijeće zaključuje da je svjesno iskoristio svoj položaj i ranjivost oštećene kako bi sa njom ostvario seksualni odnos. Dakle, optuženi je u vrijeme izvršenja krivičnog djela znao da oštećena pripada dijelu civilnog stanovništva protiv kog je usmjeren napad, odnosno da je kod iste postojao osjećaj straha za svoju sigurnost, koji će je onemogućiti u pružanju bilo kakvog otpora, te je optuženi, svjestan takve situacije, sa istom ostvario seksualni odnos uz punu svijest da ona na njega nije pristala dobrovoljno, pa je radnjama opisanim u izreci presude sa direktnim umišljajem, svjesno i voljno, sa nesumnjivim znanjem o karakteru poduzetih radnji, počinio krivično djelo zločini protiv čovječnosti radnjom silovanja.

C. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST

215. Vijeće je na osnovu provedenih dokazaka utvrdilo da je optuženi u kritično vrijeme poduzimao radnje kao izvršilac, te da je odgovoran po osnovu individualne krivične odgovornosti.

i. Individualna krivična odgovornost (član 180. stav 1 KZ BiH)

216. Član 180. stav 1 KZ BiH propisuje sljedeće:

„Osoba koja planira, naredi, učini ili podstrekava ili pomaže u planiranju, pripremanju ili učinjenju krivičnih djela iz člana 172 (zločin protiv čovječnosti)....., ovog zakona kriva je za to krivično djelo.“

217. Vijeće podsjeća da je član 180. stav 1. KZ BiH izveden iz člana 7. stav 1. Statuta MKSJ i identičan mu je. Žalbeno vijeće MKSJ zaključuje da član 7. stav 1. „...prije svega pokriva fizičko počinjenje krivičnog djela od strane samog prekršioca, ili kažnjivi propust da se učini djelo obavezno po pravilima krivičnog prava.“

218. *Actus reus* koji je potreban za počinjenje krivičnog djela jeste da „...optuženi, bilo fizički, bilo na neki drugi neposredan, odnosno posredan način, svojim pozitivnim radnjama, odnosno-ako postoji obaveza djelovanja - propustima, učestvuje individualno ili zajedno s drugim u materijalnim elementima krivičnog djela za koje se tereti. Sam optuženi ne mora učestvovati u svim aspektima inkriminisanog ponašanja.⁷¹

219. Potrebni *mens rea*, jeste da je optuženi djelovao s namjerom da poćini krivično djelo...“⁷² ili, kao u slučaju drugih oblika učestvovanja u krivićnim djelima iz člana 7. stav 1., on mora biti “svjestan vjerovatnoće, u smislu velikih izgleda, da će kao posljedica njegovog ponašanja biti izvršeno krivićno djelo”⁷³

220. Dakle, na temelju izloženog, optuženi Saša Ćurćić je, postupajući s direktnim umišljajem svjestan svog djela, želeći nastupanje zabranjene posljedica, radnjama pobliže opisanim u izreci presude, ostvario sva bitna obilježja bića krivićnog djela iz člana 172. stav 1. taćka g) KZ BiH, a sve u vezi sa ćlanom 180. stav 1. KZ BiH zbog ćega ga je Sud i oglasio krivim. Vijeće je detaljno analiziralo postojanje direktnog umišljaja u odnosu na inkriminisanu radnju opisanu u izreci presude u prethodnom poglavlju.

D. ODMJERAVANJE KAZNE

⁷¹ Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Stakić*, paragraf 439;

⁷² Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Limaj*, paragraf 509;

⁷³ Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Kvoćka*, paragraf 251; presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Limaj*, paragraf 509;

221. Svrha kažnjavanja propisana je članom 2. KZ BiH koji propisuje da visina i raspon krivično pravne sankcije moraju biti „neophodni“ i „srazmjerni“ prirodi i jačini opasnosti za zaštićena dobra.

222. Kada se radi o zločinima protiv čovječnosti, jasno je da su priroda i jačina opasnosti izuzetno veliki, odnosno radi se o jednom od najtežih krivičnih djela propisanih Zakonom, za koje se može izreći kazna dugotrajnog zatvora.

223. Prilikom donošenja odluke o krivičnopravnoj sankciji vijeće je cijeniло odredbe članova 39., 40., 48., 49. i 50. KZ BiH, kao i kazneni okvir predviđen za krivično djelo Zločini protiv čovječnosti, a koji je određen u posebnom minimumu od 10 godina, pri čemu pak kao alternativnu sankciju predviđa i kaznu dugotrajnog zatvora.

224. Dakle, odlučujući o izboru vrste i visine kazne za predmetno krivično djelo za koje je optuženi Saša Ćurčić oglašen krivim, vijeće je imalo u vidu odredbe krivičnog zakona koje se odnose na svrhu kažnjavanja iz člana 39. KZ BiH, olakšavajuće i otežavajuće okolnosti iz člana 48. stav 1. KZ BiH, te odredbe o ublažavanju kazne iz članova 49. i 50. KZ BiH. Vijeće je takođe cijeniло da odmjeravanje kazne za ratno seksualno nasilje uz valjanu obrazloženost mora osigurati i pravednost u konkretnom slučaju. Iz tog razloga vijeće je prethodno detaljno razmatralo postojanje indikatora koji mogu biti od uticaja na konstituisanje otežavajućih okolnosti poput: učestalost seksualnog nasilja, tip žrtve, uloga optuženog, način počinjenja, stav optuženog prema krivičnom djelu, posljedice za žrtvu.⁷⁴

225. Tako, vijeće je prije svega imalo u vidu da optuženi prilikom učinjenja djela nije ispoljio bilo kakav oblik ekstremnog nasilja.

226. Dalje, u pogledu pobuda iz kojih je djelo učinjeno, a što je svakako okolnost koja utiče da kazna bude veća ili manja, vijeće je cijeniло da iz rezultata provedenih dokaza ne proizlazi okolnost da je optuženi silovao žrtvu zbog mržnje na etničkoj osnovi, u prilog čemu govori i činjenica da se optuženi nije ni teretio za silovanje kao zločin progona u kojem je sadržana diskriminatorna namjera.

227. Oštećena „S 1“ je nesumnjivo kao žrtva silovanja pretrpjela fizičke i psihološke traume o čemu se u svom svjedočenju eksplicitno izjasnila mada ove posljedice koliko god

⁷⁴ Vidjeti publikaciju Trial International, autorice Kyle Delbyck: *Odmjeravanje kazni za ratno seksualno nasilje, praktične smjernice*, Sarajevo, 2019.

bile teške po žrtvu, po ocijeni vijeća, nisu prešle prag koje redovno prate ovakvu vrstu nasilja.

228. Dakle, vijeće je cijeno da se navedene okolnosti u svojoj ukupnosti mogu tretirati kao naročito olakšavajuće okolnosti, dok sa druge strane, otežavajućih okolnosti na strani optuženog vijeće nije našlo, van onog što sadrži biće predmetnog krivičnog djela. Vijeće podsjeća da shodno praksi MKSJ Tužilaštvo mora dokazati otežavajuće okolnosti izvan razumne sumnje, a da je standard dokazivanja za olakšavajuće okolnosti *nije* kao kod otežavajućih okolnosti dokaz van svake razumne sumnje, već dokaz na osnovu ocjene vjerovatnoće: potrebno je da bude "vjerovatnije da je [data okolnost] postojala nego da nije".⁷⁵

229. Kada se navedeno dovede u vezu sa izvjesnim okolnostima koje se mogu okarakterisati kao olakšavajuće, iako predstavljaju standrade i očekivanja postupanja, kao što je primjereno ponašanje tokom postupka, a u vezi sa praksom Suda u drugim predmetima, ukazuje se potreba sa aspekta pravičnosti da se kazna zatvora izrekne ispod zakonom propisanog minimuma od 10 godina. Pri tome, ovo vijeće je cijeno da odbrana, čiji je nosilac optuženi kao stranka u postupku, nijednog trenutka nije pokazala nepoštovanje traume koju je žrtva preživjela, obzirom da je višestruko napomenuto da se ne dovodi u pitanje da se događaj desio, već isključivo učešće optuženog u istom. Konačno, a u vezi procjene okolnosti koje ukazuju na potrebu blažeg kažnjavanja, vijeće se vodilo i time da ni pravila MKSJ-a ne definišu iscrpno sve faktore koji mogu predstavljati otežavajuće ili olakšavajuće okolnosti.⁷⁶

230. Stoga, ovo vijeće smatra da kazna zatvora u trajanju od 5 (pet) godina u konkretnom slučaju može postići ciljeve specijalne i generalne prevencije, a da ista pri tome predstavlja i adekvatan odraz osude krivičnog djela s obzirom na njegovu nemjerljivu težinu od strane šire društvene zajednice.

⁷⁵ Presuda žalbenog vijeća MKSJ *Delalić i dr.*, IT-96-21-A, 20. februar 2001., par. 763;

Presuda o žalbi na kaznu MKSJ, *Milan Babić*, IT-03-72-A, 18. jul 2005., par. 43;

Ibid.; Presuda o žalbi na kaznu MKSJ, *Brale*, IT-95-17-A, 2. april 2007., par. 23;

⁷⁶ Presuda prvostepenog vijeća MKSJ, *Popović i dr.*, IT-05-88-T, 12. juni 2010., par. 2136;

E. ODLUKA O IMOVINSKOPRAVNOM ZAHTJEVU

231. Primjenom odredbe člana 198. stav 2. ZKP BiH, vijeće je, radi ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva oštećenu „S 1“ uputilo na parnicu, obzirom da oštećena, iako se izjasnila na glavnom pretresu da postavlja imovinskopravni zahtjev, do okončanja glavnog pretresa nije precizirala visinu istog a kako ni podaci prikupljeni u toku ovog postupka vijeću nisu pružili pouzdan osnov za potpuno ili djelimično dosuđenje, ocijenjeno je da bi utvrđivanje visine imovinskopravnog zahtjeva predstavljalo nepotrebno odugovlačenje predmetnog postupka.

F. ODLUKA O TROŠKOVIMA KRIVIČNOG POSTUPKA

232. Optuženi se temeljem odredbe člana 188. stav 4. ZKP BiH u cjelosti oslobađa plaćanja troškova krivičnog postupka, obzirom da iz stanja spisa proizlazi da je optuženi nezaposlen i da nema stalne prihode, da je lošeg imovnog stanja, zbog čega bi plaćanjem troškova bilo dovedeno u pitanje njegovo izdržavanje, kao i izdržavanje njegove porodice.

ZAPISNIČAR

STRUČNI SARADNIK

DRAGAN MIRJANIĆ

PREDSJEDNIK VIJEĆA

SUDIJA

DAVORIN JUKIĆ

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude dozvoljena je žalba vijeću Apelacionog odjeljenja Suda, u roku od 15 dana od prijema pismenog otpravka presude. Oštećena može podnijeti žalbu na presudu samo u pogledu odluke Suda o troškovima krivičnog postupka i imovinskopravnog zahtjeva.

V. PRILOG

ULOŽENI MATERIJALNI DOKAZI

I) MATERIJALNI DOKAZI TUŽILAŠTVA BIH

Broj dokaza	Sadržaj dokaza
T-1	Izveštaj o pronađenim žrtvama civilnog stanovništva koje je donijela rijeka Drina, Štab TO Goražde – Komanda I Drinske Brigade, broj: 149-1/92 od 28.06.1992. godine;
T-2	Spisak do sada identifikovanih pripadnika SOD „Dragan Nikolić“ iz TG Foča, Služba bezbjednosti Komanda Istočno-Bosanske o.g. od 11.12.1993. godine
T-3	Fotoalbum Tužilaštva BiH broj: T20 0 KTRZ 0003050 05 od 07.04.2016. godine (prepoznavanje od strane oštećene na glavnom pretresu); povjerljivo
T-4	Izvod iz matične knjige umrlih na ime Dragan Zelenović, broj: 04-202-425/19 od 11.03.2019. godine, Foča;
T-5	Zapisnik Tužilaštva Bosne i Hercegovine o saslušanju svjedoka Dragana Zelenovića, broj: T20 0 KTRZ 0003050 05 od 30.03.2017. godine – original i ovjerena kopija; povjerljivo ⁷⁷
T-6	Kopija izvoda iz matične knjige umrlih na ime Mevla Barlov, broj: 08/2-13-46991/17 od 06.06.2017. godine, Sarajevo ⁷⁸
T-7	Kopija zapisnika Kantonalnog suda u Sarajevu broj: KI-60/02 o saslušanju svjedoka Mevle Barlov, sačinjen dana 24.12.2002. godine; povjerljivo ⁷⁹
T-8	Ovjerena kopija iskaza Mevle Barlov data u Skoplju 04.09.1992. godine; povjerljivo ⁸⁰
T-9	Zapisnik Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog prava na području bivše Jugoslavije o saslušanju svjedoka „S-2“ od 19. i 20.01.1996. godine, ovjeren prevod sa engleskog jezika, neredigovan; povjerljivo
T-10	Zapisnik Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: T20 0 KTRZ 0012286 16 od 27.03.2018. godine o ispitivanju osumnjičenog Saše Ćurčića; povjerljivo
T-11	Transkript Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: T20 0 KTRZ 0012286 16 od 09.04.2018. godine i CD- audio zapis sačinjen za vrijeme ispitivanja Saše Ćurčića u svojstvu osumnjičenog; povjerljivo
T-12 (1)	Rješenje Suda Bosne i Hercegovine br. S1 1 K 028283 18 Krn od 29.03.2018. godine;

⁷⁷ Prema navodima tužioca na str. 6 originalnog zapisnika greškom je redigovan dio zapisnika, dok je primjerak kopije originalnog zapisnika neredigovan!

⁷⁸ Original uložen kao dokaz Tužilaštva u predmetu broj: S1 1 K 005151 18 Kri (Milomir Davidović)

⁷⁹ Original uložen kao dokaz Tužilaštva u predmetu broj: S1 1 K 005151 18 Kri (Milomir Davidović)

⁸⁰ Original uložen kao dokaz Tužilaštva u predmetu broj: S1 1 K 005151 18 Kri (Milomir Davidović)

T-13 (2)	Rješenje Suda Bosne i Hercegovine br. S1 1 K 028283 18 Krn2 od 29.05.2018. godine;
T-14 (3)	Rješenje Suda Bosne i Hercegovine br. S1 1 K 028283 18 Krn3 od 27.07.2018. godine;
T-15 (4)	Rješenje Suda Bosne i Hercegovine br. S1 1 K 028283 18 Krn4 od 02.10.2018. godine;
T-16 (5)	Rješenje Suda Bosne i Hercegovine br. S1 1 K 028283 18 Krn6 od 03.12.2018. godine;
T-17 (6)	Izvod iz matične knjige vjenčanih br. 04-201-249/18 od 11.04.2018. godine;
T-18 (7 a, b)	Dopis Odjeljenja za opštu upravu Republike Srpske br. 04-835-1-330/18 od 16.04.2018. godine sa priloženim: a) Uvjerenje Odjeljenja za opštu upravu općine Foča o učešću u VRS-u za lice Ćurčić Saša br: 04-835-1-329/18 od 16.04.2018. godine; b) Fotokopija jediničnog matičnog kartona, br. 1030176560 za Ćurčić Sašu;
T-19 (8 a, b, c)	Dopis Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar javne bezbjednosti Istočno Sarajevo, Stanica javne bezbjednosti Foča, br: 22-02-230.4-26/17 od 05.04.2017. godine, sa priložima (ovjerene kopije): a) Karton lične karte za Ćurčić Sašu br: 1428/77 od 26.7.1977. godine; b) Karton lične karte za Ćurčić Sašu br: 515/82 od 26.3.1982. godine; c) Karton lične karte za Ćurčić Sašu br: 971/97 od 08.08.1997. godine;
T-20 (9 a)	Dopis Ministarstvo rada i boračko invalidske zaštite, Resor boračko – invalidske zaštite i zaštite CŽR, Odjeljenje za vojne evidencije učesnika odbrambeno – otadžbinskog rata, br: 16-03/3.2-1-835-548/18 od 17.04.2018. godine sa prilogom: a) Ovjerena kopija obrasca VOB-8 za lice Ćurčić Saša;
T-21 (10 a, b, c, d)	Zahtjev za osnivanje samostalne radnje podnesen od strane Ćurčić Saše od 03.11.1993. godine; a. Uvjerenja Centra za socijalni rad Foča br. 551-37/93 od 21.09.1993. godine; b. Dopis SJB Foča br. 14-11/02-235,1-2-32/93 od 11.11.1993. godine; c. Ugovor o zakupu poslovnih prostorija zaključen između Kovač Slavka i Ćurčić Saše od 7.02.1994. godine; d. Rješenje Sekretarijat za privredu i finansije Opštine Srbinje, br: 02-354-13 od 5.11.1993. godine;
T-22 (11)	Prekršajna prijava Stanice policije Srbinje od 22.03.1994. godine protiv Zelenović Dragana zv. Zelja;
T-23 (12)	Zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka Stanice javne bezbjednosti Srbinje br. 14-11/01-15/94 od 23.03.1994. godine protiv Zelenović Dragana zv. Zelja;
T-24 (173)	Službena zabilješka br: 16-06/1-04-1-787/18 od 27.03.2018. godine;
T-25 (174)	Zapisnik o predaji osobe lišene slobode nadležnom tužiocu – tužitelju, br: 16-06/1-04-1-1/18 od 27.03.2018. godine;
T-26 (175)	Rješenje br: T20 0 KTRZ 0015287 18 od 03.04.2018. godine za troškove ishrane osumnjičenog Ćurčić Saše;
T-27 (13)	„Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava iz 1991. godine za Bosnu i Hercegovinu – nacionalni sastav stanovništva – rezultati za republiku po općinama i naseljenim mjestima 1991.“ izdat od strane Državnog zavoda za statistiku BiH iz decembra 1993. godine; Mapa Bosne i Hercegovine sa prikazom etničkog sastava stanovništva Bosne i Hercegovine prema rezultatima popisa stanovništva iz 1991. godine;

T-28 (14)	Smjernice za rad, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine – Predsjednik, broj: 529-011-1/91 od 15.08.1991. godine;
T-29 (15)	Zabilješke, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine – Savjet stranke od 15.10.1991. godine;
T-30 (16)	Proglas srpskom narodu – Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine od 16.10.1991. godine;
T-31 (17)	Poziv Predsjednika kluba srpskih poslanika od 23.10.1991. godine za prisustvo konstituisanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini;
T-32 (18)	Poziv Predsjednika kluba srpskih poslanika od 23.10.1991. godine za prisustvo Sekulović Mojsiji konstituisanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini;
T-33 (19)	Izjava Bogić Gavre i Čančar Petka od 24.10.1991. godine o pristupanju Skupštini srpskog naroda u Bosni i Hercegovini;
T-34 (20)	Zapisnik sa prve sjednice Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine od 24.10.1991. godine;
T-35 (21)	Rezultati plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini provedenog dana 9. i 10.11.1991. godine;
T-36 (22)	Zapisnik Glavne komisije za provođenje plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 11.11.1991. godine;
T-37 (23)	Zapisnik 2. Sjednice Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine br. 02-2-50/91 od 21.11.1991. godine;
T-38 (24)	Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima – Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine – Glavni odbor – strogo povjerljivo, primjerak broj 100 od 19.12.1991. godine;
T-39 (25)	Stenografske bilješke 5. Sjednice Skupštine srpskog naroda u BiH od 9.1.1992. godine;
T-40 (26)	Novinski članak pod naslovom „Proglašena „Republika srpskog naroda“;
T-41 (27)	Izvod iz stenograma sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 09.01.1992. godine objavljen u novinama „Javnost“;
T-42 (28 a, b, c, d, e, f)	Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, godina I – broj 1 od 15.01.1992. godine, u kojem su inter alia objavljene: a) Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini; b) Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini; c) Odluka o ostajanju srpskog naroda Bosne i Hercegovine u zajedničkoj državi u Jugoslaviji; d) Odluka o raspisivanju i provođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini; e) Odluka o teritorijama općina, mjesnih zajednica i naseljenih mjesta u BiH koja se smatraju teritorijom Savezne države Jugoslavije; f) Odluka o verifikaciji proglašanih srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini;
T-43 (29)	Odluka o obrazovanju i izboru Izvršnog odbora Skupštine srpskog naroda u Foči, broj: 01/III-023-6/42 od 24.01.1992. godine;
T-44 (30)	Stenografske bilješke 9. Sjednice Skupštine srpskog naroda u BiH od 28.2.1992. godine;

T-45 (31)	Izveštaj o radu Narodne skupštine Republike Srpske za period od oktobra 1991. godine do oktobra 1993. godine;
T-46 (32)	Zahtjev Generalštabu JNA u Beogradu za stacioniranje garnizona u Foči upućen od strane Srpske skupštine općine Foča od 17.3.1992. godine;
T-47 (33)	Stenogram 14. sjednice Skupštine – Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 27.03.1992. godine;
T-48 (34)	Odluka Skupštine Srpske općine Foča o osnivanju Kriznog štaba Srpske općine Foča br. 01/III-023-4/92 od 3.4.1992. godine;
T-49 (35)	Statut Srpske Opštine Foča, broj: 01/I (ne vidi se) – 023-3/92 od 03.04.1992. godine;
T-50 (36)	Odluka o organizaciji i radu Izvršnog odbora Srpske opštine Foča, broj: 01/I-023-5 od 03.04.1992. godine;
T-51 (37)	Saopštenje za javnost, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini – Savjet za nacionalnu bezbjednost od 04.04.1992. godine;
T-52 (38)	Odluka Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine o proglašenju neposredne ratne opasnosti br. 01-011-301/92 od 8.4.1992. godine;
T-53 (39)	Izveštaj o stanju u skladištu Ustikolina, Komanda 744. Pozadinske baze, pov.broj 263 – 66 od 09.04.1992. godine;
T-54 (89)	Naredba o zabrani napuštanja – Vlada Srpske Republike Bosne i Hercegovine od 20.05.1992. godine;
T-55 (90)	Zahtjev za određivanje ovlaštenih lica za ispitivanje i saslušanje zarobljenih lica –Kazeno popravni dom Foča broj: 5/92 od 26.05.1992. godine;
T-56 (91)	Spisak radnika za isplatu za mjesec maj 1992. godine – Foča, Centar službi bezbjednosti Trebinje;
T-57 (92)	Spisak radnika Rezervni sastav za isplatu LD za mjesec juni 1992. godine – SJB Foča, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Trebinje;
T-58 (93)	Ovlaštenje Srpske Republike BiH – Srpska Autonomna oblast Hercegovina – Izvršni odbor Srpske opštine Foča broj: 01/III-012-129 od 06.06.1992. godine;
T-59 (94)	Ovlaštenje Srpske Republike BiH – Srpska Autonomna oblast Hercegovina – Izvršni odbor Srpske opštine Foča broj: 01/III-012-131 od 06.06.1992. godine;
T-60 (95)	Službeni glasnik Srpskog naroda u BiH, strana 308-broj 8. od 08.06.1992. godine, u kojem je sadržana i Odluka o povratku iseljenih lica na teritoriju Srpske republike Bosne i Hercegovine;
T-61 (96)	Zahtjev za postavljanje minskog polja i zamjenu naoružanja, Srpska Republika Bosna i Hercegovina – SAO Hercegovina – Kazeno popravni dom Foča, broj: 12/92 od 09.06.1992. godine, te Spisak vojnih obveznika pripadnika jedinice KPD Foča;
T-62 (97)	Spisak aktivnih radnika SJB Foča za isplatu LD za juni 1992. godine, Srpska Republika Bosna i Hercegovina – Ministarstvo za unutrašnje poslove – Centar službi bezbjednosti Trebinje;
T-63 (98)	Naredba o primjeni pravila međunarodnog ratnog prava u Vojsci Srpske republike Bosne i Hercegovine objavljena u Službenom glasniku Srpskog naroda u BiH broj 9/92, strana 329. od 13. juna 1992. godine;

T-64 (99)	Odluka Predsjednika Predsjedništva Srpske Republike Bosne i Hercegovine broj: 495 – 06 od 13.06.1992. godine o zabrani formiranja i djelovanja naoružanih grupa i pojedinaca na teritoriji Republike Srpske koje nisu pod jedinstvenom komandom vojske ili milicije;
T-65 (100)	Odluka Predsjednika Predsjedništva Srpske Republike Bosne i Hercegovine broj: 1999-05 od 13.06.1992. godine o zabrani formiranja i djelovanja naoružanih grupa i pojedinaca na teritoriji Republike Srpske koje nisu pod jedinstvenom komandom vojske ili milicije objavljena od strane "SRNA" novinske agencije;
T-66 (101)	Odluka o zabrani formiranja i djelovanja naoružanih grupa i pojedinaca na teritoriji Republike Srpske koje nisu pod jedinstvenom komandom vojske ili milicije br. 01-51/92 od 13.6.1992. godine, objavljena u Službenom glasniku Srpskog naroda u BiH broj 10/92 – strana 349;
T-67 (102)	Naredba o primjeni pravila međunarodnog ratnog prava u Vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine, u potpisu predsjednik Predsjedništva Srpske Republike Bosne i Hercegovine Radovan Karadžić, broj: 01-53/92 od 13.06.1992. godine sa pratećim Uputstvom;
T-68 (103)	Odluka Predsjedništva Srpske Republike Bosne i Hercegovine o formiranju, organizaciji, formaciji i rukovođenju i komandovanju Vojskom Srpske Republike Bosne i Hercegovine br. 01-58/92 od 15.06.1992. godine;
T-69 (104)	Podaci o ranjenim pripadnicima milicije Stanica javne bezbjednosti Foča broj: 5/92 od 17.06.1992. godine;
T-70 (105)	Odluka Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine o proglašenju ratnog stanja na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine br. 1201/92 od 20.06.1992. godine;
T-71 (106)	Zaključak Srpske Autonomne oblasti Hercegovina – Izvršni odbor Srpske opštine Foča broj: 01/III-012/175 od 20.06.1992. godine;
T-72 (108)	Naređenje Komandanta Taktičke grupe Foča br. 01/97-1 od 29.06.1992. godine;
T-73 (109)	Spisak pripadnika milicije koji su bili na frontu u junu 1992. godine Stanica javne bezbjednosti Foča;
T-74 (110)	Spisak pripadnika milicije koji su bili na frontu u julu 1992. godine Stanica javne bezbjednosti Foča;
T-75 (111)	Spisak aktivnih i rezervnih radnika Stanice javne bezbjednosti Foča koji su na ishrani kod hotela „Zelengora“ u Foči broj: 14-3/08 – 120 – 8/92 od 01.07.1992. godine;
T-76 (112)	Prijedlog za izbor Predsjednika Osnovnog suda, javnog tužioca i zamjenika tužioca Izvršnog odbora Srpske općine Foča, broj: 01/III – 012 – 205 od 02.07.1992. godine;
T-77 (113)	Naređenje o deblokiranju Goražda Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH, str.pov.br. 02/5-54 od 06.07.1992. godine;
T-78 (114)	Zapovest komandanta Taktičke grupe „Foča“ za deblokadu Goražda – Taktička grupa „Foča“ str.pov.br. 01/113-1 od 07.07.1992. godine;
T-79 (115)	Zadatak 6. bataljonu naređen od strane komandanta pukovnika M. Kovača;
T-80 (116)	Odluku o formiranju radne jedinice u ratnim uslovima br. 01/III-012-229 od 07.07.1992. godine;
T-81 (117)	Zahtjev TG Foča upućen komandi Korpusa Bileća kao i komandantu TG Čajniče od 09.07.1992. godine;

T-82 (118)	Naređenje o formiranju operativne grupe „Podrinje“ Glavnog štaba vojske Srpske Republike BiH, str.pov.br. 02/5-61 od 14.07.1992. godine te Naređenje o deblokiranju Goražda str.pov.br. 02/5-54 od 06.07.1992. godine;
T-83 (119)	Naređenje Taktička grupa „Foča“ za bezbjedenje seoskih straža Čelebićima str.pov.br. 01/113-7 od 15.07.1992. godine;
T-84 (120)	Naređenje Taktičke grupa „Foča“ za bezbjedenje seoskih straža Zavajitu str.pov.br. 01/1 od 15.07.1992. godine;
T-85 (121)	Redovni borbeni izvještaj TG Foča, str.pov.br. 01/113-21 od 21.07.1992. godine;
T-86 (122)	Naređenje Glavnog štaba vojske Srpske Republike za dalje aktivnosti na deblokiranju Goražda str. pov. br. 02/5-70 od 21.07.1992. godine i Naređenje Glavnog štaba vojske Srpske Republike za sprečavanje dezerterstva str.pov.br. 02/5-104 od 17.08.1992. godine;
T-87 (123)	Vanredni izvještaj TG Foča, str.pov.br. 01/55-1 od 24.07.1992. godine;
T-88 (124)	Izvještaj TG Foča str.pov.br. 01/113-26 od 25.07.1992. godine;
T-89 (125)	Redovni borbeni izvještaj Komande 2. Rmtbr str.pov.br. 479/1-92 od 27.07.1992. godine;
T-90 (126)	Akt TG „Foča“, str.pov.br. 01-113-30 od 29.07.1992. godine;
T-91 (127)	Naredba Glavnog štaba vojske Srpske Republike Ponovno za deblokiranje Goražda i zaštita srpskog naroda u Goraždu i okolini str.pov.br. 02/5-110 od 02.08.1992. godine;
T-92 (128)	Redovni izvještaj TG „Foča“ primljen radio – vezom 02.08.1992. godine u 11:30, Centar za obavještavanje Trebinje, br. 01/113-35;
T-93 (129)	Satelitski snimci pod nazivom „Destroyed Mosques – Foca, Bosnia and Herzegovina“ br: Exh. 22, Exh. 22/1, Exh. 22/2, Exh. 22/3, Exh. 22/4, Exh. 22/5;
T-94 (130)	Službena zabilješka o pogibiji Mališ Dejana, pripadnika rezervnog sastava milicije SJB Foča broj: 7/92 od 04.08.1992. godine;
T-95 (131)	Redovni borbeni izvještaj br. 26 TG Foča br 01/113-37 od 05.08.1992. godine;
T-96 (132)	Podaci o ranjenim i poginulim pripadnicima milicije Stanica javne bezbjednosti Foča broj: 8/92 od 05.08.1992. godine;
T-97 (133)	Izvještaj TG „Foča“, str.pov.br. 01/113 – 38 od 06.08.1992. godine;
T-98 (134)	Redovni izvještaj br. 27 TG „Foča“, str.pov.br. 01/113 – 39 od 07.08.1992. godine;
T-99 (135)	Redovni izvještaj broj 29 TG „Foča“, str.pov.br. 01/113 – 41 od 09.08.1992. godine;
T-100 (136)	Redovni izvještaj broj 33 TG „Foča“, str.pov.br. 01/113 – 45 od 13.08.1992. godine;
T-101 (138)	Redovni izvještaj broj 55 TG „Foča“, str.pov.br. 01/113 – 67 od 05.09.1992. godine;
T-102 (139)	Redovni izvještaj br. 56 VP 7141 Foča, str.pov.br. 01/113 – 68 od 06.09.1992. godine;
T-103 (140)	Podaci o poginulim i ranjenim pripadnicima milicije SJB Foča br. 10/92 od 15.9.1992. godine;
T-104 (141)	Službena zabilješka povodom ranjavanja Krsmanović Žarke, pripadnika rezervnog sastava milicije SJB Foča od 18.09.1992. godine;
T-105 (142)	Službena zabilješka povodom ranjavanja Avram Vlastimira, Pjano Miroslave i Čančar Moma, pripadnika rezervnog sastava milicije SJB Foča – interventni vod od 27.09.1992. godine;

T-106 (143)	Akt Osnovnog suda u Foči, broj: SU-238/92 od 01.10.1992. godine upućen Ministarstvu pravde RS kao i Akt Osnovnog suda u Foči, broj: SU-238/92 od 01.10.1992. godine;
T-107 (144)	Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova R BiH br. 10-548/92 od 19.10.1992. godine, te priložena Informacija MUP-a R BiH o počinjenim krivičnim djelima protiv čovječnosti i međunarodnog prava i o koncentracionim logorima koje je agresor formirao na području Foče i Kalinovika iz oktobra 1992. godine;
T-108 (146)	Spisak pritvorenih lica koja se otpuštaju iz KPD-a Foča, radi razmjene, od 21.10.1992. godine;
T-109 (147)	Borbena zapovijest za napad TG Foča br. 01/371-3 od 28.10.1992. godine;
T-110 (148)	Izveštaj o izvršenom obilasku i boravku u SJB Foča u vremenu od 19.-30.11.1992. godine Uprava za poslove i zadatke milicije Bijeljina od 01.12.1992. godine;
T-111 (149)	Odobrenje komande TG Foča br. 2/93 od 30.01.1993. godine o izvođenju pritvorenih lica iz KPD Foča;
T-112 (150)	Dopis komande TG Foča br. 03/218-1 od 07.04.1993. godine o zarobljenim muslimanima;
T-113 (152)	Popis izbjeglica po općini izbjega prema nacionalnoj pripadnosti: opcija za sve nacionalnosti - Foča, Ured za prograninke i izbjeglice Vlade RH od 06.10.1993. godine;
T-114 (153)	Zaključak Skupštine opštine Foča broj: 01/I – 023- 63 od 16.10.1993. godine;
T-115 (155)	Spisak zarobljenika koji se nalaze u zatvoru Foča sačinjen od strane Komande TG „Drina“ str.pov.br. 03/1645 od 27.10.1993. godine;
T-116 (157)	Informacija o radu SJB Srbinje za period april 1992. – april 1994. godine od juna 1994. godine;
T-117 (158)	Popratni akt Stanice javne bezbjednosti Stari Grad Sarajevo broj: 19/14-4-2397-206/95 od 30.11.1995. godine te priloženi Spisak raseljenih lica sa područja SO Foča nastanjenih na području općine Stari Grad, sačinjen od strane Direkcije za rad sa mjesnim zajednicama i služba za izbjegla i raseljena lica općine Stari Grad Sarajevo broj: 452/95 od 25.11.1995. godine;
T-118 (159)	Dopis Kazneno-popravnog doma Srbinje broj: 01-328/98 od 26.10.1998. godine, sa priloženim Spiskom osoblja angažovanog u radnoj obavezi u Kazneno – popravnim domu Srbinje u periodu april 1992. do kraja oktobra 1994. godine;
T-119 (160)	Spisak zarobljenih lica u KPD Foča;
T-120 (162)	Odluka Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine o ukidanju ratnog stanja br. 1861/95 od 22.12.1995. godine;
T-121 (163)	Zapisnik o uviđaju Kantonalnog suda u Goraždu br. Kri-26/00 od 18.09.2000. godine (original se nalazi u predmetu br. T20 0 KTRZ 0003114 12);
T-122 (164)	Zapisnik o uviđaju Kantonalnog suda u Goraždu br. Kri-27/00 od 20.09.2000. godine (original se nalazi u predmetu br. T20 0 KTRZ 0003114 12);
T-123 (165)	Uništeni i oštećeni kulturno – historijski spomenici na području općine Foča od strane srpskih snaga;
T-124 (166)	Literatura o kulturno-historijskim objektima za područje Foče i Rogatice;
T-125 (40)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu R BiH br. 2 od 10.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 10. aprila 1992. godine;

T-126 (41)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH od 11.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan aprila 1992. godine;
T-127 (42)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 6 od 11.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 11. aprila 1992. godine;
T-128 (43)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 7 od 12.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 12. aprila 1992. godine;
T-129 (44)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 9 od 13.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 13. aprila 1992. godine;
T-130 (45)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 11 od 14.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 14. aprila 1992. godine;
T-131 (46)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 12 od 14.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 14. aprila 1992. godine;
T-132 (47)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 13 od 15.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 15. aprila 1992. godine;
T-133 (48)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 14 od 15.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 15. aprila 1992. godine;
T-134 (49)	Zapisnik sa zajedničkog sastanka Savjeta za nacionalnu bezbjednost i Vlade Srpske Republike Bosne i Hercegovine, održanog 15.04.1992. godine;
T-135 (50)	Odluka Predsjedništva Srpske Republike Bosne i Hercegovine o proglašenju neposredne ratne opasnosti i naređenje o mobilizaciji TO na cjelokupnoj teritoriji SBiH br. 03-11/92 od 15.04.1992. godine;
T-136 (51)	Odluka Srpske Republike Bosne i Hercegovine – Ministarstvo narodne odbrane Sarajevo od 16.04.1992. godine o formiranju Teritorijalne odbrane Srpske republike Bosne i Hercegovine;
T-137 (52)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 15 od 16.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 16. aprila 1992. godine;
T-138 (53)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 16 od 16.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 16. aprila 1992. godine;
T-139 (54)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 17 od 16.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 16. aprila 1992. godine;
T-140 (55)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 19 od 17.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 17. aprila 1992. godine i br. 20 od 18.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 18. aprila 1992. godine;
T-141 (56)	Transkript presretnutog razgovora vođenog dana 18.04.1992. godine između Karadžić Radovana i Stanišić Miće, interni broj: CD-45-27-12/02/030;
T-142 (57)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 23 od 19.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 19. aprila 1992. godine;
T-143 (58)	„Sukob u Bosni i Hercegovini ukratko – Foča pod kontrolom Srpske teritorijalne odbrane, molba za „normalizaciju“, novinski članak BBC-a od 21.04.1992. godine koji prenosi izvode iz programa Radio Beograd od 19.04.1992. godine, te originalna engleska verzija članka;

T-144 (59)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 24 od 20.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 20. aprila 1992. godine;
T-145 (60)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 29 od 22.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 22. aprila 1992. godine;
T-146 (61)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 30 od 23.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 23. aprila 1992. godine;
T-147 (62)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 31 od 23.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 23. aprila 1992. godine;
T-148 (63)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 32 od 24.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 24. aprila 1992. godine;
T-149 (64)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 33 od 24.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 24. aprila 1992. godine;
T-150 (65)	Naredba Izvršnog odbora Srpske opštine Foča br. 01/III-012-92-16 od 24.04.1992. godine;
T-151 (66)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 35 od 25.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 25. aprila 1992. godine;
T-152 (67)	Akt Kazneno popravni dom Foča broj: 03 – 240 - 1/92 od 25.04.1992. godine;
T-153 (68)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 39 od 27.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 27. aprila 1992. godine;
T-154 (69)	Dnevni izvještaj – Komanda 744. Pozadinske baze, pov. br. 263-85 od 27.04.1992. godine;
T-155 (70)	Rješenje Srpske Republike BiH – Izvršni odbor Srpske opštine Foča broj: 01/III-012-34 od 28.04.1992. godine;
T-156 (71)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 42 od 29.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 29. aprila 1992. godine;
T-157 (72)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 45 od 30.04.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 30. aprila 1992. godine;
T-158 (73)	„Srpski „teroristi“ navodno ubili više od 13 ljudi u Foči“, objavljeno na Hrvatskom radiju 28.04.1992. godine, te originalna engleska verzija članka;
T-159 (74)	Dopis Izvršnog odbora Srpske opštine Foča br. 01/III-012-55 od 30.04.1992. godine;
T-160 (75)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 46 od 01.05.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 01. maja 1992. godine;
T-161 (76)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 47 od 01.05.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 01. maja 1992. godine;
T-162 (77)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 47 od 02.05.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 02. maja 1992. godine;
T-163 (78)	Zahtjev za izuzimanje prostorija u KPD radi smještaja ratnih zarobljenika – dostavljen od strane Komanda TG „FOČA“, broj: sl. od 08.05.1992. godine;
T-164 (79)	Potvrda Kriznog štaba Srpske općine Foča br. 27/92 od 08.05.1992. godine o otpustu Muratović Rašida iz KPD Foča te Ugovor između Muratović Rašida i Jegdić Vlatka od 30.6.1992. godine;

T-165 (80)	Posebno izdanje o agresiji i terorizmu protiv Republike Bosne i Hercegovine – o zločinima u Foči od 10.05.1992. godine, te prevod na engleski jezik;
T-166 (81)	Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, broj: 03-234/92 od 12.05.1992. godine;
T-167 (82)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 60 od 13.05.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 13. maja 1992. godine;
T-168 (83)	Odluka o ustupanju prostorija KP Foča smještaja zarobljenih i pritvorenih lica, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Srpska općina Foča, Kazneno – popravni dom Foča, br. 03-240/92 od 16.05.1992. godine;
T-169 (84)	Naredba – Komanda Trećeg bataljona TO Srpske općine Foča od 16.05.1992. godine;
T-170 (85 a, b)	Službeni glasnik Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, godina I – broj 6 od 12-17 maja 1992. godine, u kojem su između ostalog objavljeni: a) Odluka o proglašenju amandmana I-IV na Ustav Srpske Republike Bosne i Hercegovine; b) Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine;
T-171 (86)	Potvrda Srpska Republike Bosna i Hercegovina, Centar službi bezbjednosti Trebinje, Stanica javne bezbjednosti Foča od 18.05.1992. godine;
T-172 (87)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 65 od 18.05.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 18. maja 1992. godine;
T-173 (88)	Bilten Ministarstva za narodnu odbranu RBiH br. 66 od 19.05.1992. godine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na dan 19. maja 1992. godine;
T-174 (137)	Izveštaj novinara Tucaković Šemse iz Goražda za dan 01.09.1992. godine;
T-175 (145)	Informacija o četničkom čišćenju teritorija istočne Bosne i dr. mjesta u R BiH, Stanice javne bezbjednosti Trnovo broj: 17-11-197/92 od 21.10.1992. godine;
T-176 (151)	Novinski članak „Logori za silovanja“ autora Roy Gutmana objavljen 19.04.1993. godine sa prevodom na B/H/S jezik;
T-177 (154)	Pismo Teamwork Rheinland – Pfalz / Saarland e.V. od 26.10.1993. godine poslano BBC-u , te prevod na B/H/S jezik;
T-178 (161)	Novinski članak objavljen u novinama Večernje novine od 07.10.1994. godine pod naslovom „Spisak razmjenjenih zarobljenika iz logora – Iz logora u tramvaj“;
T-179 (167, a, b, c, d, e, f, g, h, i)	Novinski članci o Foči autora Salicéhajić Ahmeda objavljeni u novinama Oslobođenje - evropsko nedjeljno izdanje, u periodu od 22.07.1993. do 10.09.1993. godine, i to: a. „Grad strave i užasa: teče Drina mutna i krvava: Foča“; b. „Foča: zločin, po drugi put (1): Drina još krvavija“; c. „Foča: zločin, po drugi put (2): Ultimatum Mulimanima: predajte oružje!“; d. „Foča: zločin, po drugi put (3): Zatvor u Aladži“; e. „Foča: zločin, po drugi put (4): „Šumar“ lovi ljude“; f. „Foča: zločin, po drugi put (5): Noć nema svjedoka“; g. „Foča: zločin, po drugi put (6): Nisu svi mostovi porušeni“; h. „Foča: zločin, po drugi put (7): Srbi ginu, Muslimane ubijaju“; i. Spisak nestalih Fočaka (3);

T-180 (168, s, b, c, d, e, f)	Novinski članci o Foči autora Preljub Tafre objavljeni u novinama Oslobođenje - evropsko nedjeljno izdanje, u periodu od 08.10.1993. do 03.02.1994. godine i to: a. „Kako su nestale fočanske džamije“; b. „Gornje krvavo polje“; c. „Komšije, najveći zlikovci“; d. „Krvava noć“; e. „Četnici igrali fudbal ljudskim glavama“ f. „Balije, ne vraćajte se!“
T-181 (169)	„Krici sa drinskog mosta – četnički koncentracioni logor u Foči – šta se /ne/zna o ovom konclogoru“, zapisi Tafro Preljuba, izbjeglice iz Foče iz septembra 1994. godine;
T-182 (170, a,b,c)	Novinski članci o Foči autora Preljub Tafre objavljeni u novinama Oslobođenje - evropsko nedjeljno izdanje, u periodu 29.9.1994. – 18.5.1995. i to: a. „Kako je bilo na Tjentištu – Dugo pripreman pokolj“; b. „Dan kada je stradao Trošanj“ c. „Svjedočanstvo iz Ljuboviča kraj Foče – Dan kada je ubijen hadžija“;
T-183 (171)	Novinski članak o Foči autora Preljub Tafre objavljen 22.12.1997. godine pod naslovom „Sjećanje na Foču: april-august 1992: Imam obavezu da koljem“
T-184 (172, a,b,c)	Novinski članci o Foči pod naslovima: a. „Priča sa istočne strane – fočansko leto 1992 (I) – Ljudi umiru gledajući“; b. „Priča sa istočne strane – fočansko leto 1992 (II) – Ubiti kao popiti čašu vode“; c. „Priča sa istočne strane – fočansko leto 1992 (III) – Ručak ni za mačke ni za pse“;
T-185 (176 a,b,c)	Video prilozi na dvd-u, a koji su dostavljeni od strane ICTY-a uz Dopis br. RFA 20170328-01: a. „Djeca rata: Djeca Foče“, broj videa: V000-0500-V000-0500, uz koji se prilaže i kratak pregled sadržaja priloga na engleskom i našem jeziku sa ERN oznakom br. 0672 9065; b. „Silovanje kao taktika rata“, broj videa: V000-0655-V000-0655, uz koji se prilaže i kratak pregled sadržaja priloga na engleskom i našem jeziku; c. „Izvlačenje od ubistva“, broj videa: V000-0222-V000-0222, uz koji se prilaže i kratak pregled sadržaja priloga na engleskom i našem jeziku
T-186	Zapisnik Tužilaštva Bosne i Hercegovine o saslušanju svjedoka „S-1“ broj: KT-RE-44/05, KT-RZ-67/05, KT-RZ-79/05, KT-RZ 75/05, KT-RZ-68/05, KT-RZ-71/05, KT-RZ-53/05, KT-RZ-73/05, KT-RZ-70/05, KT-RZ 51/05, KT-RZ-48/05, KT-RZ-54/05, KT-RZ-72/05 i KT-RZ-89/05 od 07.06.2006. godine (kopija); povjerljivo! ⁸¹
D-1	Zapisnik- izjava svjedoka „S-1“ data Agenciji za istraživanje i dokumentaciju BiH (AID) broj: 4632/96 od 22.08.1996. godine; povjerljivo!

II MATERIJALNI DOKAZI ODBRANE

Broj dokaza	Sadržaj dokaza
-------------	----------------

⁸¹ Original uloženi kao dokaz Tužilaštva (T-4) u predmetu broj: S1 1 K 005151 18 Kri (Milomir Davidović)

O-1	Zapisnik Tužilaštva Bosne i Hercegovine o saslušanju svjedokinje "S-11" broj: T20 0 KTRZ 0003050 od 20.02.2017. godine; povjerljivo!
O-2	Zapisnik Vrhovnog Suda Federacije Bosne i Hercegovine o saslušanju svjedoka „S-1“ broj: KZS-18/02 od 24.07.2002. godine; povjerljivo!
O-3	Transkript Odsjeka krivične odbrane sa nastavka glavnog pretresa u predmetu Suda Bosne i Hercegovine broj: S1 1 K 005151 18 Kri (Milomir Davidović) od 29.03.2018. godine, kada je svjedočila svjedok "S1"; povjerljivo!
O-4	Transkript Suda Bosne i Hercegovine sa nastavka glavnog pretresa u predmetu Suda Bosne i Hercegovine broj: S1 1 K 005151 18 Kri (Milomir Davidović) od 09.08.2018. godine, kada je svjedočio svjedok Dragan Zelenović; povjerljivo!
O-5	Presuda Suda Bosne i Hercegovine broj: S1 1 K 005151 18 Kri od 27.02.2019. godine i presuda Suda Bosne i Hercegovine broj: S1 1 K 005151 19 Krž od 09.07.2019. godine; ⁸²

III RJEŠENJE O UTVRĐENIM ČINJENICAMA

Broj: S1 1 K 028283 19 Kri

Sarajevo, 28.08.2019. godine

Sud Bosne i Hercegovine, Odjel I za ratne zločine, u vijeću sastavljenom od sudije Davorina Jukića kao predsjednika vijeća, te sudija Lejle Konjić Dragović i Tatjane Kosović kao članova vijeća, u krivičnom predmetu protiv optuženog Saše Ćurčića, zbog krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) u vezi sa članom 180. stav 1. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), odlučujući o prijedlogu Tužilaštva BiH broj: T20 0 KTRZ 0015287 18 od 18.02.2019. godine, za prihvatanje utvrđenih činjenica iz presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (u daljem tekstu: MKSJ) i to: *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih* (predmet br. IT-96-23-T&IT-96-23/1-T, presuda od 22.02.2001. godine, drugostepena presuda broj: IT-96-23&IT-96-23/1-A, presuda od 12.06.2002. godine), *Tužilac protiv Milorada Krnojelca* (predmet br. IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, drugostepena presuda broj: IT-97-25-A od 17.09.2003. godine) i *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* (predmet br. IT-00-39-T, presuda od 27.09.2006. godine, drugostepena presuda broj: IT-00-39-A od 17.03.2009. godine), na osnovu člana 4.

⁸² Napomena: Dokaz uloženi u registrator dokazi odbrane (povjerljivi) i sa preostala 4 dokaza odbrane se nalazi u povjerljivom dijelu spisa.

Zakona o ustupanju predmeta od strane MKSJ Tužilaštvu BiH i korištenju dokaza pribavljenih od strane MKSJ u postupcima pred sudovima u BiH (Zakon o ustupanju predmeta) dana 28.08.2019. godine, donio je slijedeće:

RJEŠENJE

I

Djelimično se prihvata prijedlog Tužilaštva BiH broj: T20 0 KTRZ 0015287 18 od 18.02.2019. godine, za prihvatanje utvrđenih činjenica, te s e činjenice utvrđene od strane pretresnih vijeća u predmetima: *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* (predmet br. IT-00-39-T, presuda od 27.09.2006. godine), *Tužilac protiv Milorada Krnojelca* (predmet br. IT-97-25-T, presuda od 15.03.2002. godine) i *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca* (predmet br. IT-96-23/1-T, presuda od 22.02.2001.godine) prihvataju kao utvrđene, u obimu kako slijedi:

1. „Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1991. godine, u nacionalnom sastavu stanovništva opštine Foča bilo je 20.790 (51 posto) Muslimana, 18.315 (45 posto) Srba, 94 Hrvata, 463 Jugoslovena i 851 osoba druge ili nepoznate nacionalnosti.“ (paragraf 622. presude u predmetu Krajišnik);
2. “Od aprila 1992., Muslimani u opštini Foča otpušteni su s posla ili su, uz pomoć Kriznog štaba Foča, sprečavani da odu na posao ili odvrćani od toga. Uvedena su ograničenja za kretanje Muslimana. [...] Stanovništvo srpske nacionalnosti se moglo slobodno kretati, a jedini izuzetak bio je policijski čas od 20:00 do 6:00 sati koji je vrijedio za sve stanovnike.” (paragraf 623. presude u predmetu Krajišnik);
3. „Politička propaganda SDS-a (u Foči) postala je agresivnija, bilo je nasilnih ispada i paljene su kuće.“ (paragraf 623. presude u predmetu Krajišnik);
4. „Neposredno prije izbijanja sukoba 8. aprila 1992., Srbi su počeli evakuisati svoje porodice i djecu iz Foče – uglavnom u Srbiju ili u Crnu Goru. Dio Muslimana, u strahu nakon što su uočili kako idu njihove komšije Srbi i zbog sveprisutne napetosti u gradu, takođe je uspio pobjeći ili evakuisati svoje porodice prije izbijanja sukoba. Drugi, i Srbi i Muslimani, preselili su se u dijelove grada Foče gdje su ljudi njihove nacionalnosti bili u većini.“ (paragraf 624. presude u predmetu Krajišnik);
5. „U početku je na snazi bilo vojno naređenje kojim se građanima zabranjivalo da odu iz Foče. Međutim, većina muslimanskog civilnog stanovništva je na kraju bila prisiljena da napusti tu opštinu.“ (paragraf 649. presude u predmetu Krajišnik);
6. „U maju 1992. godine organizovani su autobusi koji su odvozili civile iz grada, a dio Muslimana iz Foče, uglavnom žene i djeca, odveden je oko 13. avgusta 1992. godine u Rožaje u Crnoj Gori.“ (paragraf 649. presude u predmetu Krajišnik);

7. „Dana 23. oktobra, grupa žena i djece iz te opštine transportovana je, nakon jednomjesečnog zatočeništva u sportskoj dvorani "Partizan", autobusom u Goražde.“ (paragraf 649. presude u predmetu Krajišnik);
8. „Mnogi Muslimani su otišli iz opštine (Foča), strahujući za svoju bezbjednost. Da bi otišli, morali su pribaviti potvrdu lokalne policije i potpisati formular kojim svu imovinu u svom posjedu prepisuju na republiku bosanskih Srba.“ (paragraf 649. presude u predmetu Krajišnik);
9. “Dana 7. aprila 1992., uslijed pritisaka vodstva SDS-a, SJB je podijeljen po nacionalnoj osnovi. Tada je na ulicama već bilo srpske vojske, a mnogi Srbi su toga dana mobilisani i naoružani.“ (paragraf 625. presude u predmetu Krajišnik);
10. „U noći između 7. i 8. aprila, Srbi su zauzeli radio-stanicu Foča, skladište regionalnog Doma zdravlja i magacin Teritorijalne odbrane u kojem je bilo uskladišteno oružje.“ (paragraf 625. presude u predmetu Krajišnik);
11. „Srbi su, raspolažući ne samo teškim oružjem JNA, nego i naoružanjem TO-a, razmjestili tešku artiljeriju po uzvišenjima oko Foče.“ (paragraf 626. presude u predmetu Krajišnik);
12. „Srpske snage su činili domaći vojnici, kao i vojnici iz Crne Gore i Srbije, naročito 'Beli orlovi'.“ (paragraf 627. presude u predmetu Krajišnik);
13. „Srpske snage su krenule zauzimati dio po dio grada Foče, uključujući bolnicu i zatvorski objekat KP dom.“ (paragraf 627. presude u predmetu Krajišnik);
14. “Mnogi civili su se za vrijeme sukoba sakrili ili otišli iz Foče. Mnogi Muslimani koji su se skrivali riješili su se ličnog naoružanja kako ne bi mogli biti optuženi za učestvovanje u sukobu.“ (paragraf 627. presude u predmetu Krajišnik);
15. „Nakon što su Srbi zauzeli Foču, u njoj je bio znatan broj srpskih vojnika i srpskih paravojnih formacija, a napad na civilno stanovništvo muslimanske nacionalnosti nastavio se.“ (paragraf 628. presude u predmetu Krajišnik);
16. „Dana 14. ili 15. aprila 1992. ili približno tih datuma, u centru Foče uhapšeno je više Muslimana i nekoliko Srba. Dok je Srbima nakon nekoliko sati bilo dopušteno da se vrate kućama, Muslimani su zadržani u pritvoru.“ (paragraf 628. presude u predmetu Krajišnik);
17. „Između 14. i 17. aprila 1992. godine, lokalni pripadnici paravojnih formacija uhapsili su i zatočili civile Muslimane iz drugih dijelova grada Foče, među kojima i nekoliko ljekara i zdravstvenih radnika iz fočanske bolnice, u vojnim skladištima TO-a u Livadama. Tokom hapšenja, srpski vojnici i vojna policija su teško premlatili i nanijeli povrede nekolicini zatočenika.“ (paragraf 628. presude u predmetu Krajišnik);

18. „Tokom aprila i maja 1992., Muslimani u stambenim objektima u Foči zapravo su bili u kućnom pritvoru, bilo zbog toga što su se u njima skrivali bilo zbog toga što su im to naredili srpski vojnici.“ (paragraf 629. presude u predmetu Krajišnik);
19. „Srpska vojska je koristila zgrade poznate pod imenima "Planika" i "Šandal" kao privremene zatočeničke centre.“ (paragraf 629. presude u predmetu Krajišnik);
20. „Postavljeni su vojni punktovi na kojima se kontrolisao ulaz u Foču i okolna sela, te izlaz iz njih.“ (paragraf 629. presude u predmetu Krajišnik);
21. „Krizni štab je naredio Muslimanima da predaju oružje, a Srbima je bilo dozvoljeno da svoje zadrže. Srpska vojna policija i vojnici su vršili pretres muslimanskih domaćinstava u potrazi za oružjem, novcem i drugim predmetima. Srpske kuće nisu pretraživane ili su, u najgorem slučaju, pretraživane površno.“ (paragraf 629. presude u predmetu Krajišnik);
22. „Poslovni objekti u vlasništvu Muslimana su opljačkani ili spaljeni, ili im je zaplijenjena oprema.“ (paragraf 629. presude u predmetu Krajišnik);
23. „Van grada Foče, srpske snage su zauzimale ili razarale muslimanska sela u opštini Foča. Napadi su se nastavili do početka juna 1992. Srpske snage je činila vojska, policija, paravojska, a ponekad i seljani srpske nacionalnosti.“ (paragraf 630. presude u predmetu Krajišnik);
24. „Selo Brod, četiri kilometra udaljeno od Foče, napadnuto je 20. aprila 1992., pošto mjesne vlasti nisu odgovorile na zahtjev srpskog Kriznog štaba da se seljani predaju.“ (paragraf 633. presude u predmetu Krajišnik);
25. „Srpske snage su zapalile muslimanska sela u okolini Miljevine i uhapsile civile muškog pola i muslimanske nacionalnosti.“ (paragraf 633. presude u predmetu Krajišnik);
26. „Dana 25. ili 26. aprila, napadnuta su sela Filipovići i Paunci, a kuće Muslimana spaljene su do temelja. Civili iz Filipovića su ubijeni.“ (paragraf 633. presude u predmetu Krajišnik);
27. „Dana 28. aprila 1992. ili približno tog datuma, srpski vojnici su napali Ustikolinu, u kojoj je dio Muslimana pokušao da organizuje odbranu. Pošto su zauzele selo, srpske snage su zapalile muslimanske kuće.“ (paragraf 634. presude u predmetu Krajišnik);
28. „Srpske snage su odatle nastavile da napadaju i razaraju muslimanska sela uz lijevu obalu Drine nizvodno od Ošanice, dok je stanovništvo tih sela bježalo. Neki ljudi su poginuli.“ (paragraf 634. presude u predmetu Krajišnik);

29. „Dana 4. i 5. maja 1992., srpske snage su granatirale i zauzele muslimansko selo Jeleč. Kada su te snage zapalile selo, stanovništvo je pobjeglo u obližnju šumu. Muslimani koji su ostali u svojim domovima ili koji su pokušali pobjeći ubijeni su. Drugi seljani muškog pola i muslimanske nacionalnosti zarobljeni su i zatočeni u objektima u opštinama Kalinovik i Bileća, a kasnije prebačeni u KP dom Foča.“ (paragraf 635. presude u predmetu Krajišnik);
30. „Sredinom juna 1992., približno 27 muslimanskih civila, većinom žena i djece, ubijeno je u četvrti Čohodor-Mahala u gradu Foči.“ (paragraf 636. presude u predmetu Krajišnik);
31. „Dana 22. juna 1992., svi odrasli muškarci iz sela Trnovača, njih petnaest (...), odvedeni su iz sela na most na Drini u dijelu Foče koji se zove Brod, gdje je ubijeno njih četrnaest.“ (paragraf 637. presude u predmetu Krajišnik);
32. „Dana 24. juna, lokalni Srbi su odveli više žena iz tog sela (Trnovača) u motel "Bukovica", gdje je jedna žena silovana. Dva dana kasnije, preostale žene su odvedene u "srednju školu", gdje su im lokalni Srbi (...), rekli da im pokušavaju obezbijediti siguran izlaz iz te opštine.“ (paragraf 637. presude u predmetu Krajišnik);
33. „Početkom jula 1992., lokalni srpski vojnici (...) napali su muslimansko selo Mješaja/Trošanjski. Kad je selo napadnuto, dio seljana Muslimana je bio u šumi, gdje su noćili u strahu od napada. U napadu je poginulo troje seljana (...). Ostali seljani Muslimani, u grupi od približno 50, potjerani su silovito prema jednoj livadi, a dvoje seljana muškog pola surovo je zlostavljano. Srpski vojnici su te seljane tukli kundacima i granama, udarali ih nogama i nazivali ih ustašama. (...) Na toj livadi, srpski vojnici su odvojili muškarce od žena i žene potjerali nizbrdo prema selu Trošanjski. Tih sedam zatočenih muškaraca (...) ubijeno je. Dio žena je odveden u stan jednog od vojnika koji su učestvovali u napadu, gdje ih je mnogo vojnika u više navrata silovalo, a kasnije su prodane.“ (paragraf 638. presude u predmetu Krajišnik);
34. „Srpski vojnici su odveli drugi dio žena iz sela Mješaja/Trošanjski u zatočenički centar na gradilištu Buk-Bijela (...). Gotovo svake noći, lokalni srpski vojnici silovali su (...) bilo u jednoj od učionica bilo negdje van škole.“ (paragraf 638. presude u predmetu Krajišnik);
35. „U periodu od 10. aprila do početka juna 1992., vršena su masovna hapšenja civila Muslimana i Muslimanki, po cijeloj Foči i okolini. Uhapsili bi ih, pokupili, razdvojili, zatočili ili zatvorili u nekoliko zatočeničkih centara u toj opštini. Neki su ubijeni, neki silovani ili premlaćeni. Neki od muškaraca su u zatočeništvu bili i do dvije i po godine. Jedini razlog za takvo postupanje prema njima bio je taj što su po nacionalnosti bili Muslimani.“ (paragraf 639. presude u predmetu Krajišnik);
36. „Civilni Muslimani su bili zatočeni u Srednjoškolskom centru u Foči i sportskoj dvorani "Partizan" u neizdržljivo nehumanim uslovima, bez ikakve medicinske njege i bez dovoljno hrane. Sve to događalo se pred očima, sa punim znanjem, a ponekad i uz neposredno učešće⁶⁶ lokalnih vlasti, posebno policije.

Policajci su tako radili kao čuvari u sportskoj dvorani "Partizan". Srpski vojnici i policajci (...) dolazili bi u te zatočeničke centre, izabrali jednu ili više žena, izveli ih i silovali.“ (paragraf 640. presude u predmetu Krajišnik);

37. *„Kada su žene koje su prebacivali iz Buk-Bijele u srednju školu u Foči pokušale zatražiti zaštitu policije u Foči, njihove pritužbe su ignorisane. (...) Srpski vojnici (...) odveli su neke žene iz ta dva zatočenička centra u privatne stanove i kuće, gdje su morale kuhati, čistiti i služiti stanare. Podvrgavane su i seksualnim zlostavljanjima. (...) Nakon više mjeseci provedenih u zatočeništvu, mnoge žene su odvezene iz opštine ili razmijenjene.“ (paragraf 640. presude u predmetu Krajišnik);*

38. *„U jednom momentu je dio žena iz sportske dvorane "Partizan" premješten u razne kuće i stanove, gdje su ih nastavili silovati i zlostavljati. Konkretno, u Karamanovoj kući u Miljevini vojnici su imali lak pristup ženama i djevojčicama koje su silovali.“ (paragraf 641. presude u predmetu Krajišnik);*

39. *„Dvije zatočenice, od kojih je jedna bila dvanaestogodišnja djevojčica, boravile su dvadesetak dana u jednom stanu u stambenoj zgradi poznatoj pod imenom "Lepa Brena" u Foči, gdje su ih stalno silovala dvojica muškaraca koja su stanovala u tom stanu, kao i drugi muškarci koji su dolazili u posjetu. Sredinom novembra obje zatočenice su odvedene u jednu kuću u blizini hotela "Zelengora". U toj kući su ostale otprilike 20 dana i u tom periodu ih je stalno silovala jedna grupa vojnika. Ista ta grupa vojnika odvela ih je kasnije ponovo u jedan drugi stan, gdje su ih nastavili silovati približno još dvije sedmice.“ (paragraf 641. presude u predmetu Krajišnik);*

40. *„U KP domu bilo je između 350 i 500 zatočenika, a tokom ljeta 1992. taj broj je ponekad premašivao 500. Period zatočenja trajao je od četiri mjeseca do više od dvije i po godine. Uz pretežno civilno stanovništvo u KP domu, bilo je i vojnika Muslimana koje su držali u samicama, odvojeno od zatočenih civila muslimanske nacionalnosti. Zatočene osobe su bile stare od 15 do skoro 80 godina.“ (paragraf 642. presude u predmetu Krajišnik);*

41. *„(...) Ovlaštenja u vezi sa zadržavanjem u pritvoru osuđenih zatočenika srpske nacionalnosti imali su Vojna komanda i Ministarstvo pravde. Za donošenje odluka o tome koje zatočene Muslimane će zadržati u KP domu, a koje pustiti na slobodu, bila je ovlaštena Vojna komanda, a ne Ministarstvo pravde. (...) Vojna komanda je mogla donositi odluke i o tome kojim osobama će se dozvoliti da uđu u KP dom, a imala je i određena ovlaštenja u vezi s upućivanjem na radnu obavezu u KP dom i vrstom posla koje će ondje obavljati osobe na radnoj obavezi.“ (paragraf 644. presude u predmetu Krajišnik);*

42. *„Postojale su grupe koje su ulazile u KP dom (...). To su bili isljednici i pripadnici paravojnih snaga. Pripadnici vojske su mogli da uđu u KP dom, ali je za to trebalo prethodno obezbijediti dozvolu vojnih organa. (...)“ (paragraf 645. presude u predmetu Krajišnik);*

43. *„Zatočenici su se morali nositi sa surovim uslovima života u KP domu, gdje su ih držali na skućenom prostoru, bez grijanja i odgovarajućih sanitarnih čvorova, kao i bez dovoljno hrane. Medicinska⁶⁷ njega bila je neadekvatna. Obroci*

zatočenih Muslimana, za razliku od obroka zatočenih Srba, bili su jedva dovoljni za preživljavanje, zbog čega su mnogi od njih izuzetno izgubili na težini i imali druge zdravstvene probleme. Od aprila 1992. nisu im bile dozvoljene posjete, tako da više nisu mogli dopuniti svoje oskudne porcije hrane i doći do higijenskih potrepština.“ (...)“ (paragraf 646. presude u predmetu Krajišnik);

44. *„Dio zatočenika u KP domu ispitan je u roku od nekoliko dana ili sedmica nakon dolaska, dio tek nakon nekoliko mjeseci, a bilo je zatočenika koji nikad nisu ispitani. Mnogi zatočenici su tokom ispitivanja, kao i u svakodnevnom životu u KP domu, bili izloženi prijetnjama, uvredama i surovom zlostavljanju od strane stražara i ljudi koji su izvana došli u logor. Neki od njih su bili tako žestoko premlaćeni da danima nisu mogli hodati. Postupci koji su za posljedicu imali premlaćivanje ili boravak u samicama uključivali su pokušaje da se dobije dodatna hrana, pokušaje da se dođe do tople vode, pokušaje međusobne komunikacije, komunikacije sa stražarima ili vanjskim svijetom. Drugi zatočenici su mogli da čuju krikove i jauke onih koje su tukli, pa se tako širio strah među svim zatočenicima. Budući da nisu mogli utvrditi nikakav kriterij po kojem se vršio izbor za ispitivanje, mnogi zatočeni Muslimani živjeli su u stalnom strahu da će njih sljedeće odvesti i tako prema njima postupiti. Dio zatočenika su iz KP doma odvodili na prisilni rad.“* (paragraf 647. presude u predmetu Krajišnik);

45. *„U periodu od 28. juna do 5. jula 1992., srpski stražari su u KP domu ubili 36 Muslimana s područja Foče. U masovnoj grobnici na planini Maluši, opština Foča, pronađena su i ekshumirana još 62 leša. Ti leševi su bili muškog pola i obučeni u civilnu odjeću, a za više njih je utvrđeno da je riječ o leševima Muslimana. Gotovo svima su bili vezani udovi, a otkriće velikog broja čahura od municije ispaljene iz pješadijskog naoružanja u blizini te grobnice pokazuje da su te osobe ubijene na toj lokaciji.“* (paragraf 647. presude u predmetu Krajišnik);

46. *“Grupe zatočenih osoba su prebacivane iz KP doma u druge logore u Bosni i Hercegovini. Osim toga, zatočenici su iz KP doma odvođeni na razmjene. Dana 30. avgusta 1992. ili približno tog datuma, jedna grupa od oko 55 muškaraca odvedena je na razmjenu u Crnu Goru, ali je jedan srpski vojnik u Nikšiću, Crna Gora, zaustavio autobus kojim su ih prevozili i grupu poslao nazad u KP dom. Grupu su tada podijelili u dva dijela, nakon čega je oko 20 mlađih muškaraca odvedeno, možda u Goražde, i niko ih više nikad nije vidio. Preostalih 35 muškaraca odvedeno je na razmjenu u Rožaje u Crnoj Gori.”* (paragraf 650. presude u predmetu Krajišnik);

47. *„Dana 17. ili 18. septembra 1992. ili približno tih datuma, iz KP doma je odvedeno i ubijeno još najmanje 35 zatočenih osoba.“* (paragraf 647. presude u predmetu Krajišnik);

48. *„Osim u gore pomenutim objektima (op.a. Srednjoškolski centar, HE Buk-Bijela, sportska dvorana „Partizan“ i KP dom), srpske vlasti su 1992. godine civile pretežno muslimanske i hrvatske nacionalnosti držale zatočene u sljedećih dvanaest zatočeničkih centara u toj opštini: u bolnici u Foči, u policijskoj stanici u Miljevini, na "Brionima", u kući Slobodana Matovića, u kaznionici u Velečevu, u osnovnoj školi "Brod na Drini", u vojnom skladištu u Čohodor-Mahali, u jednoj muslimanskoj kući u Trnovači, u kući Muniba Hodžića na₆₈ Presjeci kod Ustikoline, u stanu*

Asima Džanka u mjestu Donje Polje, kao i u kućama u selu Đičevo.“ (paragraf 648. presude u predmetu Krajišnik);

49. *„U periodu od aprila do juna 1992. u opštini Foča teško je oštećeno ili potpuno uništeno vatrom i eksplozivom 25 muslimanskih spomenika, među kojima i Aladža džamija (Šarena džamija Hasana Nazira) u gradu Foči, kao i džamija u Jeleču. Aladža džamiju Srbi su digli u vazduh u aprilu, a ruševine su buldožerom srušene sa zemljom u avgustu iste godine.“ (paragraf 631. presude u predmetu Krajišnik);*
50. *„(...) Izbrisani su svi tragovi muslimanskog prisustva i kulture u Foči. U januaru 1994. srpske vlasti su svoju potpunu pobjedu – "sticanje premoći" – nad Muslimanima krunisale mijenjanjem imena Foča u 'Srbije'.“ (paragraf 651. presude u predmetu Krajišnik);*
51. *„Premda su bila etnički miješana, za pojedina naselja u gradu Foči odnosno sela u opštini Foča moglo se reći da imaju većinsko muslimansko, odnosno srpsko stanovništvo.“ (paragraf 13. presude u predmetu Krnojelac);*
52. *„Srbi su formirali odvojenu lokalnu političku strukturu, Srpsku skupštinu opštine Foča, a obje grupe osnovale su krizne štabove po nacionalnoj osnovi.“ (paragraf 17. presude u predmetu Krnojelac);*
53. *„Srpski Krizni štab funkcionisao je na jednoj lokaciji u srpskom naselju Čerežluk, a Miroslav Stanić, predsjednik SDS-a Foča, bio je predsjednik štaba i takozvani 'prvi ratni komandant' u Foči.“ (paragraf 17. presude u predmetu Krnojelac);*
54. *„Nesrpskom stanovništvu kretanje je bilo ograničeno. Policijski automobil s razglasom obilazio je grad objavljujući da Muslimanima nije dozvoljeno kretanje gradom. Slična objava je i putem radija. Istovremeno, srpsko stanovništvo moglo je slobodno da se kreće, osim za vrijeme policijskog časa od 20:00 do 06:00 sati koji je važio za sve stanovnike. Muslimanima je bilo zabranjeno da se sastaju i isključene su im telefonske linije.“ (paragraf 29. presude u predmetu Krnojelac);*
55. *„Nakon što su Srbi zauzeli Foču i njenu okolinu, tamo je bio prisutan značajan broj srpskih vojnika i srpskih paravojnih formacija. Čim su Srbi preuzeli kontrolu, uvedena su ograničenja za nesrpsko stanovništvo. Srpski vojnici su nazivali Muslimane pogrdnim izrazom "balija" i psovali ih prilikom hapšenja.“ (paragraf 27. presude u predmetu Krnojelac);*
56. *„Nesrbe su hapsili širom opštine Foča. Muškarce Muslimane bi okupili na ulici, odvojili od žena i djece i od srpskog stanovništva. Drugi su uhapšeni u svom stanu ili u kućama prijatelja i rođaka, odvođeni s radnog mjesta ili su ih izvukli iz bolničkih kreveta.“ (paragraf 36. presude u predmetu Krnojelac);*
57. *„Srpski vojnici su palili muslimanske kuće tokom borbi za kontrolu nad gradom, ali i nakon što je grad zauzet.“ (paragraf 31. presude u predmetu Krnojelac);*

58. „Nekoliko džamija u gradu i u opštini Foča spaljeno je ili na drugi način razoreno. Džamija Aladža iz 1555., koja je bila pod zaštitom UNESCO-a, dignuta je u vazduh, a džamija u naselju Granovski Sokak je uništena. Džamija u Jeleču je spaljena, a minaret je uništen. Srpski vatrogasci stajali su po strani i gledali kako džamije gore.“ (paragraf 33. presude u predmetu Krnojelac);
59. „(...) Da su, na područjima opština Foča, Gacko i Kalinovik, prije započinjanja oružanog sukoba, muslimanski civili odstranjeni iz društvenog i profesionalnog života zajednice, nisu im isplaćivane plaće ili je rečeno da njihove usluge više nisu potrebne. Većina muškaraca muslimana je razoružana. Uskoro je uslijedilo njihovo potpuno izopćenje, pri čemu im je sloboda kretanja i okupljanja bila drastično ograničena.“ (paragraf 571. presude u predmetu Kunarac);
60. „Politička propaganda SDS-a postala je agresivnija, a izlivi nasilja i paljenja kuća češći. Mnogi muslimanski seljani u okolini Foče bili su tako preplašeni da su riješili radije spavati po šumama nego riskirati da ih žive spale u njihovim kućama ili da ih na neki drugi način ugrozi napad na njihova mjesta.“ (paragraf 572. presude u predmetu Kunarac);
61. „Neke od žena su držali u privatnim stanovima. Neke bi provodile po nekoliko dana na jednom mjestu prije no što bi ih premjestili u drugi stan, obično sa drugim vojnicima. (...) (Žene su) premještene iz Karamanove kuće i odvedene u stan u stambenu zgradu poznatu pod imenom "Lepa Brena" u Foči.“ (paragraf 42. presude u predmetu Kunarac);
62. „Da su vojnici veoma često, skoro svake druge noći, izvodili djevojke iz Srednjoškolskog centra u Foči (...) u zgradu "Lepa Brena".“ (paragraf 56. presude u predmetu Kunarac);
63. „'Lepa Brena' je soliter u Foči, u dijelu grada Gornje Polje.“ (str.1. presude u predmetu Kunarac);
64. „(Žene su) odvodili su u stanove (uglavnom u jedan stan u zgradi "Lepa Brena" ili u kuću u Gornjem Polju), gdje su drugi muškarci čekali da ih siluju.“ (paragraf 164. presude u predmetu Kunarac);
65. „Žene su držali u raznim zatočeničkim centrima, gdje su morale živjeti u nepodnošljivim higijenskim uslovima, gdje su zlostavljane na razne načine, što je za mnoge od njih uključivalo opetovana silovanja. Srpski vojnici ili policajci dolazili bi u te zatočeničke centre, birali jednu ili više žena, izvodili ih i silovali. Mnoge žene i djevojke (...) silovane su na taj način. Neke od njih su iz tih zatočeničkih centara odvodili u privatne stanove i kuće, gdje su morale kuhati, čistiti i služiti srpske vojnike koji su tamo stanovali. Podvrgavane su i seksualnim zlostavljanjima.“ (paragraf 574. presude u predmetu Kunarac);
66. „Sve to događalo se pred očima, sa punim znanjem, a ponekad i uz neposredno učešće lokalnih vlasti, posebno policije.“ (paragraf 576. presude u predmetu Kunarac);

67. „*Nakon višemjesečnog sužanjstva, mnoge žene su protjerane ili razmijenjene. Neki muškarci proveli su u zatočeništvu čak dvije i po godine.*“ (paragraf 577. presude u predmetu *Kunarac*).

II

Ostale činjenice predložene u prijedlogu Tužilaštva BiH odbijaju se iz razloga koji slijede u obrazloženju rješenja.

O b r a z l o ž e n j e

U skladu sa članom 4. Zakona o ustupanju predmeta od strane MKSJ Tužilaštvu BiH i korištenju dokaza pribavljenih od strane MKSJ u postupcima pred sudovima u BiH (Zakon o ustupanju predmeta), Tužilaštvo BiH je dana 18.02.2019. godine podnijelo Sudu prijedlog broj: T20 0 KTRZ 0015287 18 da se prihvate činjenice utvrđene presudama MKSJ broj: IT-00-39-T od 27.09.2006. godine u predmetu *protiv Momčila Krajišnika*, broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine u predmetu *protiv Milorada Krnojelca* i broj: IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine u predmetu *protiv Dragoljuba Kunarca*. U obrazloženju prijedloga Tužilaštvo je navelo da bi se prihvatanjem predloženih činjenica kao utvrđenih postigla značajna ekonomičnost predmetnog krivičnog postupka te da bi, u slučaju da Sud odbije navedene činjenice prihvatiti kao utvrđene, Tužilaštvo moralo zatražiti prihvatanje brojnih dodatnih dokaza (svjedoka, svjedoka vještaka i materijalnih dokaza) koji su potrebni za dokazivanje navedenih činjenica. Uz navedeni prijedlog, Tužilaštvo je dostavilo Sudu i Tabelu predloženih utvrđenih činjenica.

U svom pismenom izjašnjenju od 25.03.2019. godine, branilac optuženog Saše Ćurčića, advokat Slaviša Prodanović se osvrnuo na svaku činjenicu pojedinačno, predlažući da Sud kao utvrđene prihvati samo one činjenice koje je odbrana učinila nespornim, pri tome posebno imajući u vidu činjenicu da su Momčilo Krajišnik i Milorad Krnojelac odgovarali po komandnoj odgovornosti dok se optuženi Saša Ćurčić tereti po individualnoj odgovornosti.

Nakon što je razmotrilo podneseni prijedlog Tužilaštva, te navode branioca optuženog, vijeće je donijelo odluku kao u dispozitivu iz slijedećih razloga.

Članom 15. ZKP BiH propisano je da pravo Suda (...) da ocjenjuje postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima (slobodna ocjena dokaza). Prihvatanje utvrđene činjenice kao dokazane u sebi sadrži pretpostavku pravne valjanosti takve činjenice. Ona, naime, predstavlja dokaz u postupku čime je podložna diskvalifikaciji od suprotne strane, dok će se po provedenom dokaznom postupku, a slijedom slobodne ocjene dokaza u smislu citirane odredbe iz člana 15. ZKP BiH, i vrednovati.

Zakon o ustupanju je u konkretnom slučaju *lex specialis*, i to *in concreto* član 4. navedenog zakona, koji propisuje da Sud može, nakon saslušanja stranaka, na vlastitu inicijativu ili na prijedlog jedne od stranaka (što je u konkretnoj situaciji i slučaj), odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravnosnažnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ-om ili da prihvati pismeni dokazni materijal iz postupka pred MKSJ-om ako se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku.

Pravilo 94. (B) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ navodi da: *“ Na zahtjev jedne od strana ili proprio motu pretresno vijeće može, nakon što je saslušalo strane, odlučiti da formalno primi na znanje činjenice o kojima je presuđeno ili pismeni dokazni materijal iz drugih postupaka pred Međunarodnim sudom koji se odnose na pitanja od važnosti za tekuće suđenje ”.*

Saslušanjem stranaka u postupku, odnosno davanjem mogućnosti odbrani da se pismeno izjasni na prijedlog Tužilaštva, ispunjena je prva formalna pretpostavka citiranog propisa za odlučivanje o prihvatanju utvrđenih činjenica.

Prvenstvena svrha formalnog primanja na znanje utvrđenih činjenica jeste osiguranje efikasnosti postupka, jer na ovaj način Sud postiže pravosudnu ekonomiju, u smislu da sažima konkretni postupak na ono što je od suštinskog značaja za izvođenje dokaza strana u postupku, čime se eliminiše neophodnost ponovnog dokazivanja činjenica koje su već ranije utvrđene u prethodnim postupcima.

Navedeni ciljevi međutim ne mogu ići na uštrb pretpostavke nevinosti, prava na pravično suđenje i principa neposrednog izvođenja dokaza. Naglašava se da je prva i osnovna briga Suda obezbijediti optuženom pravično suđenje bez odlaganja u skladu sa članom 13. ZKP-a BiH i članom 6. stav 1. Evropske konvencije.

Imajući u vidu da ni Zakon o ustupanju, niti ZKP BiH ne sadrže kriterije koji moraju biti ispunjeni da bi se određene činjenice prihvatile kao utvrđene od strane MKSJ, vođeno svojom obavezom poštovanja prava na pravično suđenje koje garantuje Evropska konvencija i ZKP BiH, vijeće je primjenjivalo kriterije koje je MKSJ utvrdio u predmetu *Tužilac protiv Vujadina Popovića i drugih* (predmet br. IT-05-88-T) i *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* (predmet br. IT-00-39-T).

Prema ustaljenoj sudskoj praksi MKSJ-a i Suda BiH, procjena o tome da li već presuđena činjenica može biti prihvaćena predstavlja dvostepeni postupak: prvo Sud mora utvrditi da li činjenica ispunjava niz kriterijuma koji su navedeni u pravnim aktima MKSJ-a, a drugo, sud mora utvrditi, za svaku činjenicu koja ispunjava ove kriterijume, da li on ipak treba odbiti ove činjenice po osnovu toga što prihvatanje tih činjenica ne bi služilo interesima pravde.⁸³

Navedeni kriteriji su da: činjenica mora biti jasna, konkretna, da se može identifikovati, odnosno da je precizna, relevantna za neko pitanje u postupku koji je u toku, ograničena na činjenični nalaz i ne smije sadržavati karakterizaciju pravne prirode, da je dijelom presude koja nije osporavana žalbom, odnosno koja je utvrđena pravosnažnom odlukom u žalbenom postupku, pobijana u postupku i čini dio presude koja se trenutno osporava po žalbi, ali spada u pitanja koja u žalbenom postupku nisu sporna. Takođe, činjenica ne smije potvrđivati krivičnu odgovornost optuženog, odnosno, ne smije se odnositi na djela, postupke ili duševno stanje optuženog, te se ne može zasnivati na sporazumu o priznanju krivice u ranijim predmetima i uticati na pravo optuženog na pravično suđenje, niti smije biti predmetom racionalnog spora između strana u postupku.

Nakon što je razmotrilo predložene činjenice u kontekstu gore pobrojanih kriterija, vijeće je zaključilo da činjenice taksativno pobrojane u izreci rješenja zadovoljavaju navedene kriterije, zbog čega je iste prihvatilo kao utvrđene. Iako Sud nalazi da navedene činjenice ispunjavaju kriterijume, istovremeno naglašava da iste nisu neoborive, te će u konačnici podlijegati slobodnoj ocjeni dokaza od strane ovog vijeća, kada će biti sagledane u

⁸³ *Tužilac protiv Dragomira Miloševića*, predmet br. IT-98-29/1-T, Rješenje o Prijedlogu Tužilaštva za prihvatanje činjenica o kojima je već presuđeno i Katalogu Tužilaštva o usaglašenim činjenicama sa izdvojenim mišljenjem sudije Harhoff-a, od 10. aprila 2007., paragraf 23.

kontekstu svih provedenih dokaza u postupku, pri čemu Sud nije vezan formalnim dokaznim pravilima, niti utvrđene činjenice imaju veću dokaznu snagu od drugih dokaza u ovom predmetu.

Činjenice navedene u dijelovima paragrafa broj 627., 630. i 642. presude broj: IT-00-39-T od 27.09.2006. godine *protiv Momčila Krajišnika* i u paragrafu 573. presude broj: IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine *protiv Dragoljuba Kunarca* ne mogu biti prihvaćene kao utvrđene iz razloga što se iste odnose na događaje za koje se optuženi tereti i elemente krivičnog djela koje se optuženom stavlja na teret, te predstavljaju pravne zaključke čijim prihvatanjem bi se prekršilo pravo optuženog na pravično suđenje kao i pretpostavka nevinosti optuženog. Takođe, vijeće smatra da činjenica navedena u paragrafu broj 643. presude broj: IT-00-39-T od 27.09.2006. godine *protiv Momčila Krajišnika* takođe ne ispunjava gore navedene kriterije iz razloga što ista nije dovoljno određena, precizna i jasna, dok se u paragrafu broj 18. presude broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine *protiv Milorada Krnojelca* ponavljaju činjenice navedene u paragrafu 624. presude broj: IT-00-39-T od 27.09.2006. godine *protiv Momčila Krajišnika* koje je vijeće već prihvatilo kao utvrđene.

Na kraju, vijeće napominje da se radi o procesnoj odluci vijeća, koja se prema članu 239. stav 4. ZKP BiH, „*uvijek objavljuje i uz kraće obrazloženje relevantnih činjenica unosi na zapisnik o glavnom pretresu*“, i može se pobijati samo u žalbi na presudu. Ipak, vijeće se opredijelio da ovo rješenje donese u pisanoj formi, stoga na ovaj način i optuženi i javnost mogu biti bolje informisani o toku ovog krivičnog postupka.